

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**AB’NİN OGSP ÇERÇEVESİNDE İNSAN HAKLARINI
MÜDAHALE ARACI OLARAK KULLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halise Hande KARA

Ankara -2018

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI**

**AB’NİN OGSP ÇERÇEVESİNDE İNSAN HAKLARINI
MÜDAHALE ARACI OLARAK KULLANMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halise Hande KARA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Funda KESKİN ATA

Ankara -2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI

Halise Hande KARA

AB’NİN OGSP ÇERÇEVESİNDE İNSAN HAKLARINI
MÜDAHALE ARACI OLARAK KULLANMASI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Funda KESKİN ATA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Funda KESKİN ATA (Danışman)

Doç.Dr. Pınar GÖZEN ERCAN

Yrd. Doç.Dr. Kerem ALTIPARMAK

Tez Sınavı Tarihi: 09.05.2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (...../...../201...)

Halise Hande KARA

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA FİKRİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

A. MAASTRİCHT ANTLAŞMASI İLE BAŞLAYAN DÖNEM.....	13
1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşturulması	13
2. Amsterdam Zirvesi ile Daha Güçlü Ortak Dış ve Güvenlik Politikası.....	16
3. St. Malo ve Washington Zirveleri Arasında Avrupa Savunması	17
4. Köln Zirvesi: AGSP’ nin Resmi Başlangıcı	19
5. 11 Eylül Sonrası Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası.....	22
B. LİZBON ANLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SONRASI.....	24
1. Genişlemeden Derinleşmeye	24
2. Lizbon Anlaşması ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasından, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına.....	25
C. OGSP KAPSAMINDAKİ SON GELİŞMELER	31
1. Libya Krizi’nin Etkileri	31
2. Tanımlanmaya Çalışılan Yeni Güvenlik Ortamı: Değişen Küresel Ortamda Avrupa Birliği Raporu	35
3. Yeni Güvenlik Strateji Belgesi	37

2. BÖLÜM

OGSP BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ YERİ

A. SİVİL, YUMUŞAK VE NORMATİF GÜÇ OLARAK AB.....	45
1. Sivil Güç Olarak Avrupa Birliği.....	47
2. NORMATİF Güç Olarak Avrupa Birliği.....	50
3. Yumuşak Güç Olarak Avrupa Birliği	54

B. NORMATİF, SİVİL, YUMUŞAK GÜCE DAYANDIRILAN PETERSBERG GÖREVLERİ VE İNSAN HAKLARI.....	57
---	----

3. BÖLÜM

AB BÖLGESEL POLİTİKALARINDA NORMATİF GÜÇ KAPSAMINDA İNSAN HAKLARI VE MÜDAHALE

A. NORMATİF ÇERÇEVEDE MÜDAHALE ARACI OLARAK KOPENHAG KRİTERLERİ VE OGSP	65
B. AFRIKA VE AKDENİZ'DE NORMATİF GÜÇ KAPSAMINDA KOMŞULUK POLİTİKASI VE OGSP	69
1. Akdeniz'de Müdahale Aracı Olarak Normatif Güç ve İnsan hakları	72
2. Afrika'da Küresel Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği	77
C. OGSP'DE NORMATİF GÜÇ VE İNSAN HAKLARI GEREKÇESİYLE MÜDAHALE ÖRNEKLERİ.....	82
1. Normatif Güç ile Yeni Devlet İnşasında Müdahale Aracı olarak İnsan Hakları: Bosna Hersek Örneği.....	82
2. Normatif Güç Olarak AB Göç Politikası ve İnsan Hakları: EUNAVFOR MED Örneği.....	87
SONUÇ	95
KAYNAKÇA.....	100
ÖZET	116
ABSTRACT	117

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Anlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİHA	: Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİB	: Akdeniz için Birlik
AKP	: Avrupa Komşuluk Politikası
ASİ	: Avrupa Siyasi İş Birliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
EDA	: Avrupa Savunma Ajansı
EUFOR ALTHEA	: AB Bosna Hersek Barış Gücü
EUNAVFOR MED	: AB Akdeniz Deniz Barış Gücü
EUPM	: Avrupa Birliği Polis Misyonu
ICYT	: Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması rgt
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği
YAP	: Yenilenmiş Akdeniz Politikası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1:	Sivil ve Askeri Güç Karşılaştırma Tablosu	48
Tablo 2.2:	Normatif Kuralların AB Anlaşmalarındaki Yeri Tablosu	51
Tablo 2.3:	Güç Tipolojisi Tablosu	56
Tablo 3.1:	AB'nin Dünyadaki Rolü Tablosu	64

GİRİŞ

Tüm dünyanın yıkıcı şekilde etkilendiği iki savaşın merkezinde yer alan Avrupa, savaşlar boyunca büyük acılar yaşamış ve yaşananlar sonucunda yapılan hataların bir daha yapılmaması için kapsamlı sistemler geliştirmeye yönelmiştir. Barışın inşasına yönelik bu sistemlerin en önemli halkasını İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük acılar ve insanlık dramlarının bir daha yaşanmaması için alınan önlemler oluşturmuştur. Alınan önlemleri somutlaştırmak amacıyla, insan haklarının ulusların ortak katılım sağladığı bir otorite tarafından korunması gerektiği fikri gündeme alınmıştır.

Bu amaç doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri korumak ve güvence altına almak için ilk olarak 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Ardından Avrupa Konseyi tarafından “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına Dair Sözleşme” 1950 tarihinde imzalanıp 1953 yılında yürürlüğe girmiş, 1966 yılında ise BM ikiz sözleşmeleri imzalanmıştır.

Dünyada barış ve güvenliğin sağlanmasının ön koşullarından biri haline gelen insan hakları, bu sözleşmelerle ülkelerin iç meselesi olmaktan çıkmıştır. Sonrasında ulusüstü bir otorite olan Avrupa Birliği (AB) gibi bölgesel kurumlarca savunulan bir konu haline gelmiştir. Zaman içerisinde II. Dünya Savaşı ardından yaşanan yıkımlar unutulmaya başlandıkça artan ihlaller karşısında yaptırım mekanizmaları yetersiz kalmıştır. Bu durum bazı güçlü devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda zayıf devletlere insan hakları ihlallerini ileri sürerek müdahalede bulunmasına neden olmuş ve insan hakları, ahlaki değerlerinden soyutlanarak reelpolitığın bir aracı haline getirilmiştir (Aybay, 2010: 38-41).

İnsan haklarını da içeren normatif değerleri Joseph Nye tarafından savunulan yumuşak güç (*soft power*) yaklaşımıyla etkili şekilde müdahale aracı olarak kullanan

ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmuştur. Yumuşak güç politikalarıyla kültür, ekonomi gibi yumuşak güç araçları, normatif değerler çerçevesinde tüm dünyada zorlama unsurunu kullanmadan istediğinin yapılmasını sağlamıştır. Bu politikalara örnek olarak 2000 yılında Bush yönetiminde başlatılan Millenium Zorlukları Girişimi (*Millenium Challenge Initiative*) gösterilebilir. Afrika’da reform yapma yönünde isteği olan, aids ve diğer bulaşıcı hastalıklarla savaşma alanında kaynaklarını arttıran ülkelere yardımların arttırılması, Ortadoğu Barış sürecine katkıda bulunulması örnekler arasındadır. Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice’ın “ Amerika değerlere bağlı bir ülke olarak tüm dünyada insanlar için hayatı daha iyi yapmak için uğraş vermekte...” sözleriyle belirttiği gibi ABD tarafından normatif değerler çerçevesinde yürütülen yumuşak politikalarının meşruiyeti sağlanmaktadır (Nye, 2004: 268). Bu şekilde ABD bu bölgelerde sert, askeri güç unsurlarına gerek kalmadan insani gerekçeler ile varlık gösterebilmiş ve kendisini de uzun vadede etkileyecek tehditleri engelleyebilmiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları ardından terörle savaş doktrini çerçevesinde 2003 yılında BM’den yetki alınmadan başlatılan Irak operasyonu ve sonrasında bu ülkeye artan müdahale, Afganistan’da düzenlenen operasyonlar ABD’nin yumuşak gücüne olan eleştirileri arttırmıştır.

ABD’nin özellikle Irak Savaşı sonrasında tüm Dünya’da sorgulanan yumuşak güç ve tek kutupluluğu karşısında kendine özgü küresel aktör yapısıyla normatif değerleri çerçevesinde yumuşak ve sivil güç politikalarıyla insan haklarını etkin bir politika üretme aracı olarak kullanan aktörlerden birisi de, Avrupa Birliği olmuştur. Birlik bu hedef doğrultusunda oluşturulan sistemle temel hak ve özgürlüklere ilişkin bütünleşmenin temellerinin atıldığı 1951 yılından 1987¹ yılına kadar geçen süre zarfında herhangi bir düzenleme yapmamasına rağmen 20. yüzyılda uluslararası arenada insan hak ve özgürlüklerinin önde gelen savunucularından olunmuştur (Özcan, 2012:

¹ 1987 Avrupa Temel Haklar Senedi’nin giriş bölümünde ilk kez temel hak ve özgürlüklerden bahsedilmiştir.

13). Soğuk Savaş son bulurken Birliğin ekonomik temelli bütünleşme politikaları siyasi alanda bütünleşmeyi de içerecek şekilde derinleştirilmiş ve bu süreçte insan haklarını da içeren normatif değerler etkin bir araç olarak kullanılmıştır.

AB'nin normatif değerler çerçevesinde yumuşak ve sivil güç politikaları hatta akıllı güç ile insan haklarının araçsallaştırılması sürecini tanımlamak açısından AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Komiser'i Olli Rehn'in Oxford Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği ve AB'nin konuya bakışını gösteren konuşması çok önemlidir. Rehn konuşmasında, Avrupa Birliği kurucularının birlik oluşturma fikrinin temellerinde Avrupa'yı bir süper güç yapma hedefinin olmadığını, iki dünya savaşına neden olan güç mücadelelerini engelleyecek bir yönetim modeli oluşturmak istendiğini vurgulamıştır. Ancak geçen zaman içerisinde AB'nin özellikle yardım ve ticaret gibi ekonomik alanlarda küresel sorunlara daha fazla müdahil olduğunu, Soğuk Savaş sonrası AB için en etkili stratejinin yumuşak ve sert gücü bir arada kullanmaya dayanan akıllı güç olduğunu belirtmiştir (Rehn, 2008).

Rehn AB'nin izlediği politikalar sayesinde temel amacına, yani vatandaşlarını barış, refah ve istikrar içerisinde yaşatma amacına ulaştığını ancak Soğuk Savaş sonrası ortamda Hobbesçu tavrın devam ettiğini belirtmiştir. Buna dair ilk örnekler Balkan Savaşları ve Kafkaslar 'da yaşanan gerilimler olmuştur.

Rehn, kültür, din, politik ve ideolojik temelli çatışma ve gerilimlerin sürdüğünü, Avrupa'da demokrasi, özgürlük, refah ve barışın yaygınlaştırılması için AB akıllı gücünün güçlendirilerek değer ve önceliklerinin komşularına etkin şekilde aktarılması gerektiğini savunmuştur. Rehn ayrıca, Avrupa Birliği değerlerinin siyasi, ekonomik ve kültürel araçlar ile birlikte sınırlarının dışında da yayılmasının yumuşak gücünün yapıcılığı ile sağlandığını, küresel olaylara etki etmenin sadece sert güç ile sağlanmayacağını belirtmiş ve örgütün misyonunun çerçevesini çizmiştir (Rehn, 2008).

Örgüt üyeleri Rehn'in de bahsettiği gibi ilk kurulduğu dönemde ekonomik uyum temelli politikalarla geçmişin izlerini silmeye ve birbirlerini dizginlemeye çalışmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası ortam ile birlikte örgütün uluslararası olaylarda yer alması gerekliliği ortaya çıkmış ve ABD gücü etrafında şekillenen tek kutupluluğun hakim olduğu bir ortamda AB'ne ait bir güvenlik ve savunma politikası oluşturulması gerekmiştir (Posen, 2010: 154-155).

Bu hedefin belirlenmesinde ABD'nin kendisi açısından önem taşımayan krizlere müdahalede bulunmadığı ve Kuzey Atlantik Paktı (NATO)'nun ABD'den bağımsız kendiliğinden harekete geçen bir kurum olarak işlemeyeceği gerçeğinin de Birlik üyeleri tarafından anlaşılması etkili olmuştur. AB'nin “ekonomik dev, siyasal cüce” konumundan küresel siyasi aktör konumuna çıkması gerektiği düşüncesi 1990'ların sonu 2000'lerin başında Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikasının (ODGP) bir parçası olarak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'nin oluşturulmasına neden olmuştur (Zhussipbek, 2009: 72). ABD ve NATO'nun askeri gücü karşısında oluşturulan ODGP'de bir koşul olarak insan hakları öne sürülmüş ve Birlik, sistemde normatif değerleri çerçevesinde kendine yer edinmeye ve küresel bir aktör olmaya çalışmıştır.

İnsan hakları temelinde küresel aktör olunması sürecinde iç düzenlemelerde de kuruluş ilkelerine uygun olarak insan hakları merkeze alınmıştır. İlk olarak 1987 yılında ‘Tek Senet’ de kendisine yer bulan temel hak ve özgürlükler kavramı, 1993 yılında Maastricht Anlaşmasının F Maddesi'nde de yer almıştır. Süreç 1999 Amsterdam Anlaşması 6. Maddesinde, Maastricht F Maddesi'nin tekrar ele alınması ile devam etmiş ve 2000 yılında bağlayıcılığı olmayan AB Temel Haklar Şartı kabul edilmiştir. 2007 Lizbon Anlaşması ile AB Temel Haklar Şartı Ek Protokol haline getirilerek bağlayıcılık kazandırılmıştır (Ata, 2013: 14). Tek Senet ile yasal çerçevesi çizilmeye başlanan insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile birlikte Avrupa güvenlik

politikalarında Birlik tarafından desteklenen ve teşvik edilen temel bileşen olmuştur. AB tarafından güvenliğin temeline alınan insan hakları ve demokrasi tehdit ve istikrarsızlığın sebebi olarak ele alınmıştır (Fouwels, 1997: 295). Bu söylemle 1990 yılından itibaren Birlik BM ve diğer uluslararası organizasyonlar ile birlikte insan haklarına barış, güvenlik ve sosyo ekonomik kalkınma ve desteklemenin yardımcı olarak katkı sağlanması politikaları uygulamıştır.²

AB'nin tüm dünyada savunuculuğunu yaptığı insan hakları analiz edilirken Soğuk Savaş sonrasının uluslararası yapısı ve bu yapının içerisinde BM'in konumu ayrı düşünülmemelidir. BM öncülüğünde uluslararası insan hakları rejimi ve bu rejimin dünya çapında oluşturduğu meşruiyet Birliğin insan hakları temelinde bir kimlik oluşturmasını sağlamıştır. Ancak birliğin oluşturulan kimliği üyelerin çıkarları doğrultusunda değişebilmekte ve ülke uygulamalarında farklılaşabilmektedir (Balducci, 2008:3-4).

Hyde-Price, evrensel değerler çerçevesinde bir uluslararası aktör olarak kendisini konumlandıran Birliğin, etkin üye devletler tarafından hegemonik güç denemesi için kolektif şekilde bir araç olarak kullanıldığını ve üye devletlerin uzun dönemli stratejik hedefleriyle ekonomik çıkarları doğrultusunda yakın çevresini şekillendirebilmesine yardımcı olduğunu savunmaktadır (Hyde-Price 2006: 226–227). Yakın çevre şekillendirmede kolektif bir araç olarak kullanıldığı savunulan birliğin uluslararası ilişkilerde kamuoyunda meşruiyeti evrensel değerlerin merkezinde yer alan insan haklarıyla sağlanmaktadır.

İnsan hakları temelinde dış ilişkilerde oluşturulan kimliğinin uluslararası ilişkiler literatüründe temsili normatif güç olarak AB fikridir. Ian Manners tarafından ortaya konulan fikir AB'nin uluslararası ilişkilerdeki normları şekillendirme yeteneğine vurgu yapmaktadır (Manners, 2002: 239). Normatif güç yaklaşımı Birliğin Ortak Güvenlik ve

² http://www.consilium.europa.eu/media/20528/1991_june_-_luxembourg_eng_.pdf, Ek 5'de yer alan İnsan Hakları ile İlgili Deklarasyon.

Savunma Politikası (OGSP) kapsamında müdahale gerekçesi olarak insan haklarının kullanılmasını ve dış ilişkilerde AB değerleri çerçevesinde meşruiyetini sağlamıştır.

AB bölgesel politikalarına bakıldığında politika oluşturma gerekliliğini ortaya çıkaran ve insan hakları temelinde müdahalenin kurumsal ve fikri altyapısının yapılmasını sağlayan bölge, Orta ve Doğu Avrupa olmuştur. Sonrasında 2003 Güvenlik stratejisiyle Birlik içerisindeki ülke dinamiklerinin de etkisiyle Afrika ve Akdeniz bölgeleri de OGSP kapsamında politika üretilen alanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölgelerde politika üretilmesini Richard Youngs, güvenlik gereksinimleri ile ilişkilendirmiştir. Youngs, insan hakları savunuculuğundaki özel stratejiler, normlar ile araçların desteklenmesi ve bu araçlardan yararlanılmasının temelinde özel güvenlik koşullarının bulunduğunu savunmuştur (Youngs, 2004: 415–435). Bu durum Soğuk Savaş sonrası ortam ile yakından ilgilidir. Bu ortamda oluşturulan Güvenlik Stratejisi savunduğu insan hakları politikalarını uluslararası istikrarın merkezine almış ve mücadele amacıyla Orta ve Doğu Avrupa’da farklı, Akdeniz ve Afrika’da farklı politikalar uygulanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa’da istikrar sağlanması için kullanılan politikalar, Akdeniz’de yumuşak güç unsurları ile otoriter rejimlerle, terörizm ve göçle mücadele amacıyla, Afrika’da ise çatışma önlemeyle istikrar sağlanmasında yararlanılmıştır (Balducci, 2008: 27).

Sonuç olarak Orta ve Doğu Avrupa’da oluşan boşlukta, Akdeniz ve Afrika ülkelerinde üye ülkelerin geçmişten gelen varlık gösterme politikalarında AB uluslararası politikada izleyeceği politika kurgusunu insan hakları temelinde yumuşak güç, sivil müdahale ve normatif politikalar ile çizmiştir. AB, bu kurgu ile üyelerinin çıkar odaklı uluslararası ilişkilerde etkin aktör olma arzularıyla Birliğin kuruluş prensiplerini dengelememiştir. OGSP kapsamında uluslararası problemler karşısında güç politikalarına değil, savunulan değerlere dayalı bir dış politika tanımı yapmıştır. Yaklaşım doğrultusunda AB bölgesel/küresel barış ve istikrar için güç politikaları

yerine normatif gücüyle OGSP kapsamında çatışma önleme ve barış inşası operasyonları çerçevesinde insan hakları temelinde müdahalelerde bulunmuştur.

AB, OGSP kapsamında normatif gücü çerçevesinde yürüttüğü çatışma önleme, kriz yönetimi ve barış inşası süreçlerini bölge ülkelerinin travmalarının üstesinden gelme ve ülke altyapısını yeniden kurma temelinde yürütmektedir. Birliğin normatif gücüyle yürütülen bu süreçler insan hakları gerekçesiyle üçüncü tarafların müdahalesine imkân sağlamaktadır. Bu şekilde uluslararası aktörler farklı normlar ve söylemleriyle diğer toplumlara çıkarları doğrultusunda müdahalede bulunabilmektedir (Wilde, 2006: 90-91). Birlik bu bölgelerde insan hakları temelinde aktif bir uluslararası aktör olarak yer alabilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan Bosna Hersek'te devlet inşası sürecinde yürütülen harekâtlar ve politikalar ile Akdeniz'de mültecilerin korunması söyleminde yürütülen harekât insan hakları çerçevesinde normatif güç ile diğer toplumlara müdahalenin örneklerini oluşturmaktadır. Bu müdahalelerle normatif güç olarak meşruiyet sağlayan AB, üye ülkelerinin güvenlik, aktif olarak yer alma ile kontrol altında tutma çıkarlarını savunabilmektedir.

OGSP temelindeki bu müdahalelerle birlikte söz konusu bölgelerde üyelik ve ekonomik yardımlar için koşulluluklarla Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) insan hakları temelinde müdahale araçları olarak kullanılmıştır. AB tarafından dış ilişkilerde insan hakları ile ilgili politikalar genişleme perspektifinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine uygulanmış, bu ülkelerde normatif politikalar çerçevesinde ciddi dönüşümler sağlanmış ve normatif güç olarak AB yaklaşımının başarılı örnekleri sergilenmiştir. Buradaki AB normatif hedefleri koşulluluk perspektifinde zorlama ve ödül ile ortaya konulmuştur (Tocci, 2008:2-4). Diğer taraftan Sjursen tarafından ortaya koyulduğu üzere, Birlik üye ülkeleri tarafından bu coğrafyada yürütülen politikaların arka planında ortak kimlik bulunmakta ve entegrasyon tekrar bu ülkelerin Avrupa'ya dönüşleri anlamına gelmektedir (Sjursen, 2006). Bu nedenle insan hakları koşulluluğunu barındıran normatif politikalar koşulluluk içermesine rağmen

kimliğe dönüşü de içeren üyeliği barındırdığı için Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde etkili olmuşken komşuluk politikası ve koşulluluklar ile yönlendirilmek istenen Afrika ve Akdeniz coğrafyasında farklı dinamiklerin de etkisiyle aynı etkiyi sağlamamıştır.

Çalışmada AB'nin uluslararası güçlü bir aktöre dönüşme süreci, 1990 yılından sonra kurumsallaşmaya başlayan savunma politikalarında insan haklarının yeri çerçevesinde eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. AB'nin uluslararası ilişkilerin gün geçtikçe karmaşılaşan yapısı içerisinde kuruluşundan itibaren kendisine atfedilen yüksek değerleriyle üye ülkelerin çıkarlarını bir kenara bırakamaması ve insan haklarını bir müdahale aracı olarak kullanmasına odaklanılmaktadır. Müdahale sürecinde AB'nin yumuşak, sivil ve normatif güç politikaları ele alınarak yumuşak ve sivil güç politikalarını da içerdiği düşünülen normatif teori çerçevesinde bölgesel politikalarda insan haklarının müdahale aracı olarak kullanılması örnekler üzerinden ele alınmaktadır. Sorular ve tartışma konularına cevap aranırken kullanılan yöntem kalitatif araştırma yöntemidir. Bu kapsamda anlaşmalar, AB kurumları tarafından ortaya konulan araştırmalar, kararlar, strateji belgeleri, raporlar ile akademik metinler ve konuyla ilgili kitaplardan yararlanılmıştır. Avrupa Birliği tarafından yürütülen OGSP'nin birliğin üzerine inşa edildiği normatif perspektif içerisinde insan hakları koruyuculuğu ile çatışma önleme ve kriz yönetimi görevlerinde oynanan aktif role odaklanılmış ve bu çerçevede bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Tez kapsamında cevabı aranan soru, AB'nin insan haklarını uluslararası aktör konumunu güçlendirmek isteyen üye ülkelerin çıkarları doğrultusunda müdahale aracı olarak kullanıp kullanmadığıdır. Tartışma konularını ele almak ve soruyu cevaplamak için öncelikle OGSP fikrinin doğuşu ve gelişim evreleri incelenmesi ile başlanmıştır. İkinci bölümde OGSP ve insan hakları sivil, yumuşak ve normatif güç açısından AB yapısında ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise bir önceki bölümde ele alınan güç yaklaşımlarından en kapsamlısı olduğu sonucuna varılan normatif teori çerçevesinde AB bölgesel politikalarında normatif güç kapsamında insan hakları genel olarak ele alınmıştır. Bölümün devamında

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde Kopenhag Kriterleri kapsamında, Akdeniz ve Afrika'da Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında normatif güç olarak insan hakları gerekçesiyle yürütülen süreç ele alınmıştır. Son olarak da AB'nin normatif gücü ile hem OGSP hem de komşuluk politikası ile devlet inşası sürecini yönlendirdiği Bosna Hersek örneği ve normatif gücü kapsamında da Akdeniz'de mülteci sorunu ve burada yürütülen OGSP harekâtı incelenmiştir.

1. BÖLÜM

ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA FİKRİNİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Uzun yıllar savaşların gölgesinde yaşayan Avrupa ulusları, ilk olarak ekonomik iş birliği ve karşılıklı bağımlılık temelinde aralarında barışı sağlamak için Avrupa Birliği'nin temellerini atmışlardır. Atılan temellerin getirdiği refah ortamında geçmişten gelen amaçlarını baskılayamayan ve dünya politikasına her dönemde yön vermek isteyen Fransa ve İngiltere'nin girişimleri ile savunma ve güvenlik alanında ortak bir politika oluşturulması kararlaştırılmıştır. Karar sonrasında II. Dünya Savaşı ardından Almanya'nın silahlanmasının önlenmesi ve Avrupalı devletler tarafından kolektif savunma oluşturulması fikriyle Fransa önderliğinde ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar sonrasında 1948 yılında İngiltere, Fransa ve Benelux ülkeleri arasında Brüksel Anlaşması imzalanarak Avrupa'da kolektif savunmanın temelleri atılmıştır.

1948 yılında kurulan Brüksel Antlaşması Teşkilatı'ndan kısa bir süre sonra Kore Savaşı ardından Nisan 1949'da ABD'nin önderliğinde bu teşkilata üye ülkelerin de katılımıyla NATO³ kurulmuştur. AB içerisinde ilk girişimlerin olumsuz sonuçlanmasından sonra, NATO'nun kurulması ve öncü devletlerin bu örgütte de yer almaları, Soğuk Savaş sonrası sürece kadar AB'nin askeri güç olarak tanımlanmasını engellemiştir. Diğer taraftan NATO vasıtasıyla AB, ABD'nin güvenlik alanında tam desteğini sağlarken, ABD Avrupa'daki varlığını hukuki bir zemine oturtabilmiştir (Şöhret, 2013: 62). Ayrıca ABD, NATO'nun kurulması ile Almanya'nın

³ Kurucu ülkeler: ABD, Belçika, Fransa, İtalya, İzlanda, Norveç, Portekiz, Hollanda, Luxemburg, Danimarka, Kanada ve İngiltere'dir.

silahlanmasının önlenmesinin kendi kontrolünde olacağını vadederek İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin girişimlerini engellemeye çalışmıştır.

Avrupa'nın savunulmasının Avrupalı devletler tarafından yapılması gerektiğine inanan Fransa bu durumdan rahatsız olduğundan alternatif olarak Pleven Planı (1950) ile Avrupa ordusu oluşturulması fikrini gündeme getirmiş ve Almanya dahil tüm NATO üyeleri bu plana dahil edilmiştir. Görüşmeler sonucunda Pleven Planı'nda öngörülen yapıdan farklı olarak Jean Monnet önderliğinde 27 Mayıs 1952'de Avrupa Savunma Topluluğu (AST) kurulmuştur. Ancak kurulmasına önderlik eden Fransa tarafından anlaşmanın imzalanmaması neticesinde AST fikri 1954 yılında ortadan kalkmıştır. Sonrasında İngiltere önderliğinde 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşmaları değiştirilerek, 23 Ekim 1954 yılında İtalya ve Almanya'nın da katılımı ile Paris Antlaşmaları imzalanmış ve Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Tüm bu etkisiz girişimlerden dolayı Soğuk Savaş boyunca NATO, Avrupa güvenliğinden sorumlu tek örgüt olmaya devam etmiştir (Bindi, 2010: 13–20).

1960 ve 1961 yıllarına gelindiğinde devletlerin daha yakın politik iş birliği ve dış güvenlik politikası geliştirmeleri hedeflenerek Fouchet Planları hazırlanmış ve bu planlar çerçevesinde, güvenlik anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak hedeflenen kurumsal yapılar Fransa ve diğer üyeler arasındaki görüş ayrılıklarının giderilememesi sonucunda hayata geçirilememiştir (Özdal & Genç, 2005: 84).

1960–1970 yılları arasında ekonomik uyumdaki gelişmeler ve Avrupa Topluluğu ülkelerinin yakalamış olduğu ekonomik başarılar örgüt üyelerini Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) dışındaki yapılarda, devletlerarası boyutta siyasal iş birliğine zorlamıştır. Bu iş birliğinin nasıl sağlanacağına dair tereddütleri gidermek için görüşler alınmıştır. Uluslararası politika alanında iş birliği yöntem ve alanlarının belirlenmesi için Lüksemburg Raporu olarak da adlandırılan Davignon Raporu yayınlanmıştır. Belçikalı Etienne Davignon idaresinde hazırlanan ve 1970 yılında

yayınlanan bu rapor, ortak hareket etmenin gerekliliklerine vurgu yapmaktadır (Dağ, 2009: 130). Raporun yayınlanmasını takiben yaşanan süreçte dış politika konusunda iş birliğinin çekirdeğini oluşturan Avrupa Siyasi İş birliği (ASİ) oluşturulmuş, ASİ ile sivil diplomasi alanında başarılar sağlanmıştır. Ancak ASİ mekanizmasının güvenlik ve savunma konularında işlevsel ve etkin olması sağlanamamıştır (Şahin, 2000: 57).

Güvenlik ve savunma alanında 1950 yılından 1970’li yıllara kadar NATO kapsamında geçici çözümler sağlanmıştır. Avrupa uyumunda iş birliği en önemli kavram olarak ele alınmış ve dış politika alanında iş birliği parametreleri ortaya konulmuştur. 1970’li yıllara gelindiğinde dış politika alanında ilk resmi olmayan ortaklık ASİ çerçevesinde gerçekleşerek, AB savunma politikası “sivil güç” olarak tanımlanmıştır. ASİ çerçevesinde sivil ve askeri kriz yönetimi misyonları açılmıştır.

1980’li yıllara gelindiğinde ise İran’da meydana gelen devrim, SSCB’nin Afganistan’ı işgali ve artan SSCB tehdidi karşısında ASİ’nin, Avrupa Topluluğu kurucu antlaşmalarına eklenmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimle birlikte yaşanan gelişmeler ve dış politikada daha etkin olma arzusu sonucunda, 1987 yılında yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi, ASİ’nin niteliğini ve işleyiş yöntemlerini değiştirmeksizin üye hükümetler arası iş birliği mekanizmasını resmileştirmiştir. Tek Senet Birlik içerisinde dış politikanın uyumlaşması ve koordinasyonu açılarından önemli gelişmelere neden olmuştur. ASİ Tek Senet ile yasal zemine oturtulmuş ve Brüksel’de daimi bir sekretarya kurulması mümkün olmuştur. Tüm bunlara rağmen SSCB’nin çöküşünün yarattığı sorunlar karşısında Tek Senet ile oluşturulan kurumsal ve siyasi mekanizmalarda etkisiz kalmıştır.

1990’larda NATO ve ABD’nin Yugoslavya Savaşı’nda, Bosna Savaşı’nda olaylar tırmanmadan dahil olmak istememesi, 1950’li yıllarda Kore savaşı sırasında yaşanan çelişkiyi tekrar gündeme getirmiştir. Bu sayede güvenliğin askeri boyutu Maastricht ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) ile tekrar gündeme

alınmıştır (Keukeleire, 2010: 54). Güvenliğini 1990'lı yıllara kadar NATO ve ABD'ye tabi kılan AB, söz konusu olaylardan sonra krizlere müdahalede sivil araçların yanında askeri araçların da kullanması gerekliliğini fark ederek savunma sistemlerini oluşturmak ve BAB'ı canlandırmak istemiştir. Bu kapsamda 1992 Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturulmuştur. ODGP, Avrupa Topluluğu, adalet ve iç işlerinde iş birliği sütunlarının yanında AB'nin üç sütunundan biri olmuştur (Kocaman, 2016: 252–262).

A. MAASTRİCHT ANTLAŞMASI İLE BAŞLAYAN DÖNEM

1. Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşturulması

Birliğin siyasi yapısı ve geleceği ile ilgili konularda üye devletlerin bakış açılarındaki farklılıklar nedeniyle uzlaşamamış olmaları sonucunda Soğuk Savaş boyunca Avrupa savunması NATO'ya bırakılmıştır. Ancak SSCB'nin dağılması ve Balkanlarda ortaya çıkan boşlukta “risk”, “tehdit”, “güvenlik” ve “savunma” kavramları üye devletler arasında tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Azalan tehditler karşısında Soğuk Savaş dönemine göre ABD için Avrupa'nın öneminin kısmen azalması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ile birlikte kolektif güvenlik ve önleyici müdahalenin Avrupa savunmasının yeni ilkeleri olması karşısında, üye devletler Birliğe özgü güvenlik ve savunma altyapıları oluşturmayı ve BAB'ı tekrar canlandırmayı hedeflemişlerdir (Özdağ, 2008: 130).

Birlik içerisinde oluşan uluslararası ortamda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleme politikaları da, Birlik üyelerinin güvenlik ve savunma konularını da içeren bazı siyasi düzenlemeler yapılmasını gerektirmiştir.

Bu amaçla, 1992 yılında Maastricht Antlaşması (AB Antlaşması) ile üç sütunlu bir yapıya geçilmiştir. Bu üç sütunlu yapının birinci sütunu Avrupa Topluluğu, ikinci sütunu ODGP ve üçüncü sütunu adalet ve iç işlerinde iş birliğinden oluşmaktadır.

Maastricht Antlaşması'nın V. Kısımında ODGP'nin oluşturulmasına ilişkin özel hükümler düzenlenmiştir. Söz konusu hükümlerde ODGP'nin amacı, kurumsal yapısı, ilkeleri, karar alma süreci ve tasarruf türleri tanımlanmıştır (Şahin, 2000: 61). Maastricht Antlaşması J.1(2) maddesi kapsamında AB'nin ODGP hedefleri ortaya konulmuştur. Bu kapsamda:

- AB'nin temel çıkarlarını, güvenliğini, bağımsızlığını ve bütünlüğünü korumak,
- Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve uluslararası hukukun temel prensiplerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi,
- BM Sözleşmesi temel prensipleri ve amaçları, Helsinki Nihai Senedi prensipleri ve Paris Sözleşmesi hedefleri çerçevesinde barışı koruma, çatışma önleme ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi,
- Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun yok edilmesi amacıyla, sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmanın teşvik edilmesi,
- Uluslararası ticaret kısıtlaması bulunan ülkeler üzerindeki kısıtlamalarında kademeli olarak kaldırılması ve tüm ülkelerin dünya ekonomisine entegre olmaya teşvik edilmesi,
- Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla çevre kalitesini arttırmak ve korumak için, global doğal kaynakların sürdürülebilirliği için uluslararası önlemler alınmasına yardım edilmesi,
- Nüfusun, ülkelerin ve bölgelerin doğal ve insan kaynaklı doğal afetlerle mücadelesinde desteklenmesi,
- Uluslararası iş birliğinin ve küresel yönetişime dayalı uluslararası sistemin teşvik edilmesi yer almıştır.⁴

⁴ https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan sistemde Avrupa, çevresinde gelişen olaylara birlikte müdahil olabilmek için ODGP'nin hedef ve amaçlarını ortaya koymuş, ortak eylem ve ortak tutumdan oluşan dış politika araçları belirlemiştir. Ayrıca Maastricht Antlaşması'nda ortak savunma politikasının belirlenmesine yönelik temel ilkeler ortaya konulmuştur.

19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da Maastricht kararlarının nasıl uygulanacağını görüşmek üzere BAB Bakanlar Konseyi toplantısı yapılmıştır. Toplantıda BAB'a üye olma şartlarının yanında Maastricht anlaşması ile ODGP kapsamında belirlenen görevlerin çerçevesini çizen, Washington Antlaşması'nın 5. maddesi ve yenilenen Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesi çerçevesinde belirlenen Petersberg Bildirisi (Petersberg Tasks) olarak adlandırılan görevler kabul edilmiştir.

Petersberg Görevleri: barışı koruma görevleri, insani yardım ve kurtarma görevleri, barışı sağlama da dahil olmak üzere kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi için belirlenen görevlerdir. Aslında Petersberg Görevleri ile NATO ile fonksiyonsuz hale gelen BAB'ın askeri anlamda operasyonel konuma getirilerek AB'nin askeri kanadını oluşturması amaçlanmıştır. Bu şekilde BAB, NATO'nun Avrupa kanadı ve Avrupa Birliği'nin savunma ayağı olarak geliştirilebilecektir. AB üyesi ülkeler BAB'a tam üye olmuş, Türkiye ve Norveç gibi NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelere ise ortak ve gözlemci üye sıfatı verilmiştir (Pekel, 2013: 16). Petersberg Görevleri ile uluslararası müdahalelerin yumuşak ve sivil güce dayandırılmasının yasal çerçevesi çizilmiş ve AB içerisindeki güçlü ülkelerin ilgi alanlarına göre bu görevler kapsamında ülkelere müdahaleler başlamıştır.

1993-1995 yılları arasında Petersberg Görevleri kapsamında 8 ortak faaliyet düzenlenmiştir. Bunların bazıları: Rusya ve Güney Afrika seçimlerinde gözlemcilik, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Ortadoğu'da istikrar ve barışın sağlanmasına destek, Bosna'ya insani yardım, Silahların Yaygınlaşmasının Önlenmesi Antlaşmasının süresiz

uzatılması, çift kullanımlık malzemelerin ihracatının kontrolü ve anti personel kara mayınlarının tekrar kontrol edilmesi süreçlerine destek olunmasıdır. Bu süreçte çoğunluğu üçüncü ülkelere karşı ekonomik yaptırımı içeren on dört ortak pozisyon da kabul edilmiştir (Bindi, 2010: 28). Bu şekilde AB çevresinde yaşanan gelişmelerin içerisinde yer almış ve NATO'dan bağımsız olarak yumuşak güç unsurları ile bu olayları yönlendirme fırsatına kavuşmuştur.

2. Amsterdam Zirvesi ile Daha Güçlü Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

16–17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi sonucunda, AB'nin savunma, güvenlik ve dış politikada aktif bir aktör olma amacını ortaya koyan ve Avrupa Topluluğu'nu kuran Maastricht Antlaşmasının ODGP ile ilgili alanlarını revize eden Amsterdam Antlaşması kabul edilmiştir. Amsterdam Antlaşması, dış politika ve güvenliğe ilişkin konuların ODGP kapsamına girdiği, bu alanların tanımlanmasının ve uygulamasının Birlik tarafından yerine getirileceği hükmüne yer vermiştir. Ayrıca Amsterdam anlaşmasıyla:

- Konsey Genel Sekreteri ODGP konularında aynı zamanda Yüksek Temsilci olarak atanmış, Yüksek Temsilci, üye ülke dış işleri bakanları ile birlikte politika geliştirilmesi ve erken uyarı bölümünden sorumlu tutulmuştur.

- Rusya, Ukrayna ve Akdeniz'e yönelik uygulanacak ortak politika enstrümanları belirlenmiştir (Bindi, 2010: 34–35).

- Birlik üye sayısının artması durumunda işleyebilecek bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmıştır. Anlaşmanın “Etkin ve Uyumlu Dış Politika” başlıklı üçüncü bölümünde ODGP'nin kurumsal yapısı, karar alma süreci ve tasarruf türlerine ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu yapısal değişikliklerin başında ise bir “Politik Planlama ve Erken Uyarı Biriminin kurulması gelmiştir. Birimin amacı, uluslararası olayların analizini yaparak Avrupa Topluluklarının dış politikası ile ODGP

arasında ve üye devletlerin ulusal dış politikalarıyla AB'nin genel tutumu arasında uyum sağlanması olarak belirlenmiştir (Özdal, 2008: 136-137).

- Karar alma sürecine getirilen yenilik ile bir üye devletin temsil edilmemesi kararın verilmesini engellemeyecektir. Bu durum “yapıcı geri çekilme” olarak adlandırılmaktadır. Karar sürecinde olmayan devlet, ortak hareket aşamasında yer alıp almayacağına kendisi karar verecektir. Eğer bir stratejinin uygulanmasına ilişkin alınan karar oy çokluğu ile alınmışsa herhangi bir üye devlete kendi ülkesinin ulusal çıkarlarının tehlikeye girdiğini beyan etme hakkı verilmiştir (Şahin, 2000: 64).

- Petersberg Görevleri'nin (insanî yardım ve kurtarma, barışın korunması, krizleri önlemek için müdahale kuvvetlerinin oluşturulması ve barışın sağlanması) ODGP kapsamında değerlendirilmesi sonucunda Avrupa'nın oluşturmak istediği yeni güvenlik kimliğine katkıda bulunulmuştur.

Maastricht Anlaşması ile oluşturulan ve Amsterdam Anlaşması ile güçlendirilmeye çalışılan ODGP, eski Yugoslavya topraklarında ortaya çıkan çatışmalarda⁵ ortak bir politika belirleyememiş, gösterdiği kötü performans nedeniyle eleştirilmiş ve etkinliği sorgulanmaya başlanmıştır. Sınırlarının diğer tarafında Yugoslavya'da yaşanan olaylarda AB varlık gösterememiş ancak NATO'nun ve dolaylı olarak ABD'nin bölgeye müdahalesi sonucu olaylar durdurulabilmiştir.

3. St. Malo ve Washington Zirveleri Arasında Avrupa Savunması

Yaşanan olaylar sonucunda 3-4 Aralık 1998'de St Malo'da, bağımsız bir ODGP oluşturulması fikrine başından itibaren karşı çıkan İngiltere ile Avrupa'nın kendi savunmasının olması ve güvenliğini sağlaması gerektiğini savunan Fransa önemli kararlar almışlardır. Söz konusu zirvede, Amsterdam Antlaşması'nın ODGP ile ilgili

⁵ Hırvatistan'ın Almanya tarafından tanınması, Yunanistan'ın Makedonya'yı isminden dolayı tanımaması, Bosna Srebrenitsa'da meydana gelen soykırıma göz yumulması, Kosova'da yaşananlar bu durumun başlıca örnekleridir.

hükümlerinin ortak savunma politikasını da içerecek şekilde bir an önce yerine getirilmesinin önemi ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ile ilgili kararların NATO tarafından değil, AB tarafından alınması gerekliliği vurgulanmıştır. “Güçlü ve rekabetçi bir Avrupa savunma endüstrisi ve teknolojisiyle desteklenen ve yeni risklere karşı hızla tepki verebilecek, güçlendirilmiş silahlı kuvvetlere gereksinim duyulduğu, AB’nin uluslararası krizlere yanıt verebilecek güvenilir bir askeri güçle desteklenen özerk bir eylem kapasitesine sahip olmasının gerekliliği ifade edilmiştir” (Ünlü, 2009: 28).

Maastricht Antlaşması sonrasında yapılan Köln ve İngiltere-Fransa (St. Malo) Zirvesi ile birlikte ODGP’nin önemli bir parçası olarak AGSP oluşturulmaya başlanmıştır. AGSP’nin en önemli amacı, Birliğin uluslararası krizlerde aktif rol alarak müdahalelerde bulunabileceği karar mekanizmaları ve askerî kuvvete sahip olmasını sağlamaktır. Bu şekilde güvenlik alanında ABD ve NATO’dan bağımsız hareket edebilen bir AB’nin oluşturulabileceği değerlendirilmiştir. Sonrasında AB 1999 yılından itibaren dış güvenlik ve savunma politikaları sorumluluğunu üzerine almaya başlamıştır (Turan, 2010: 35). Bu amaç doğrultusunda AB’nin dış politikada temsiliyetini güçlendirmek için 1999 yılında Javier SOLANA⁶, ODGP Yüksek Temsilcisi olarak atanmıştır

St. Malo Zirvesinin ardından 23-24 Nisan 1999 tarihleri arasında Washington’da NATO Zirvesi yapılmıştır. Söz konusu zirvede hem NATO’nun “Yeni Stratejik Konsepti” onaylanmış hem de bir AGSP oluşturulmasına yönelik yakınlaşmaya, ABD tarafından daha açık bir destek verilmiştir. Bir bildirge ile Avrupa-Atlantik ilişkilerinin istikrarı açısından AGSP’nin oluşturulmasının önemli olduğu belirtilmiş ve Avrupalı müttefik devletlerin, bir kriz çıkmadan önce bir takım önlemleri (yumuşak güç – *soft power*) alabilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Özdağ, 2008:134). Bu süreçte ABD

⁶ 1995–199 yılları arasında NATO Genel Sekreteri olan Solana ’da AB dış politika hedefleri doğrultusunda Yüksek Temsilci olarak atanmıştır.

tarafından AB'nin de bir aktör olarak uluslararası politikalarda NATO tarafından sert güç unsurları ile yürütülen operasyonlardan farklı olarak yumuşak güç unsurlarıyla dahil olmasının kendisi açısından avantaj oluşturacağı fark edilerek süreç desteklenmiştir.

St. Malo ve NATO Washington Zirvelerinde alınan kararlar ile NATO'nun (dolayısıyla da ABD'nin) Avrupa savunmasını büyük oranda üstlenmesi karşısında eleştirilerin artması Birliğe üye devletlerin AGSP konusunda daha net bir duruş sergilenmesine ve St. Malo zirvesinde alınan kararların siyasal açıdan desteklemelerine sebep olmuştur. Bu çerçevede 1999 yılı içinde Köln'de ve Helsinki'de yapılan AB Zirvelerinde ODGP'nin güvenlik ve savunma boyutu üzerinde çalışılan ve tartışılan alanlardan biri olmuştur. 03-04 Haziran 1999 tarihinde gerçekleştirilen Köln Avrupa Birliği Zirvesi'nde AB'nin savunma kolu olan BAB'ın 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiş ve BAB'ın kriz yönetim görevleri olan ve "Petersberg Görevleri" olarak adlandırılan görevler AGSP kapsamına alınmıştır (Çayhan, 2002: 34).

4. Köln Zirvesi: AGSP' nin Resmi Başlangıcı

03-04 Haziran 1999 yılında gerçekleştirilen zirvede Avrupalı liderler özellikle Kosova Krizi'ndeki yetersizliklerinden sonra kendi savunma sistemlerini kurmaları gerektiğini bir kez daha fark etmişlerdir. Bu çerçevede AB'nin savunma kolu olan BAB'ın kriz yönetim görevi olan Petersberg Görevlerinin bir takvim dahilinde 2000 yılı sonuna kadar AB bünyesine alınması ve AGSP'nin temel unsurlarından olması sağlanmıştır. Marsilya'da 13 Kasım 2000'de gerçekleştirilen BAB Bakanlar toplantısında da Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'nın 5. ve 9. Madde yükümlülükleri hariç görevlerini AB'ye devretmiştir. 30 Temmuz 2001 tarihinde de BAB Askeri Karargâhı kapatılmış, BAB Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü ve BAB Uydu Merkezi ise Ocak 2002 ayında AB'ye devredilmiştir" (Efe, 2007: 2-13). Köln Zirvesi sonuç

bildirgesinde de AB üye devletleri olarak AB'nin uluslararası ortamda tüm imkânları ile yer almasının gerekliliği konusunda görüş birliğinde olduğu, Amsterdam Anlaşması ile alınan kararların uygulanması sürecine geçileceği, AB'nin BM Şartı ilkelerini göz önünde bulundurarak uluslararası barış ve güvenliğe katkı sağlayacağı belirtilmiştir⁷.

10–11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesinde, üye devletler arasında yaşanan kriz yönetiminin yapısına ilişkin tartışmalar sonucunda oluşturulan Zirve Sonuç Bildirgesi'nde, bir müdahale biriminin kurulması, birimin askeri değil, daha çok siyasal içerikte yapılması karara bağlanmış, bu kapsamda “Temel Hedef (*Headline Goal*)” ve “Ortak Yetenek Hedefleri (*Collective Capabilities Goals*)”nin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Temel Hedefler çerçevesinde 15 AB üyesi ülke 2003 yılına kadar, 50- 60.000 kişilik, kolordu büyüklüğünde bir kuvveti yeterli deniz ve hava vasıtaları ile destekleyerek, (Acil Müdahale Gücü) 60 gün içinde bir kriz ortamında konuşlandırabilme ve bu kuvveti en az bir yıl süre ile muhafaza edebilme konusunda uzlaşmıştır. Acil Müdahale Gücü'nün görevi, NATO'nun bir bütün olarak müdahil olamayacağı kriz durumlarında Petersberg tipi görevleri yerine getirmek olarak belirlenmiştir. AB'nin bu operasyonlar için gerekli siyasi rehberliği ve stratejik yönlendirmeyi sağlayabilmesi için Konsey'in yeni siyasi ve askeri yapılar oluşturması kararlaştırılmıştır (Özdal, 2008: 139-140).

19-20 Haziran 2000 Feira Zirvesi'nde Helsinki Zirvesi'nde alınan Temel Hedef 2003 kararları uygulanarak kriz yönetiminde sivil ve askeri açılardan hedeflenen ilerlemenin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca AGSP çerçevesinde barışı sağlama operasyonlarına katkı sağlamak amacıyla üçüncü ülke ortakları için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bunların yanı sıra kriz yönetiminin sivil açıdan öncelikli alanı olarak polis kapasitesinin artırılması belirlenmiştir. Kapasite artırımı için üye devletler tarafından uluslararası görevlerde, çatışma önleme ve kriz yönetimi gibi operasyonlarda

⁷ http://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm

görev yapabilecek 5.000 kişilik polis gücünün 2003 yılına kadar hazırlanması ve 1.000 kişilik polis gücünün 30 gün içerisinde konuşlandırılabilmesi için gerekli olan çalışmaların başlatılması yönünde karar alınmıştır⁸

2001 yılında imzalanan ve 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması'nın asıl amacı, Balkan ülkelerinin üyelikleri öncesinde kurumsal altyapının hazırlanmasıdır. Anlaşma ile OGSP alanında BAB, AB'ye entegre edilmiş, kriz yönetim işlemleri AB'ye devredilmiş, AB Antlaşması'nın 17. Maddesinde yapılan düzenlemeler ile BAB'ın AB içindeki rolüyle ilgili maddeler, AB Antlaşması'ndan çıkarılmıştır. Diğer taraftan zirve bildirisinde AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin AGSP sürecine katılımlarına olanak verecek düzenlemelere gidilmemiş, Türkiye'nin de dahil olduğu ülkeler ile yalnızca bir danışma mekanizması oluşturulmuştur (Efe, 2007: 14). Nice Zirvesi ile AB'ye askeri yetenekler kazandırılması için AB Askeri Komitesi (*EU Military Committee- EUMC*), Siyasi ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committee- PSC*) ve AB Askeri Personeli (*EU Military Staff-EUMS*) kısaca EUFOR, Konsey Sekreterliği'nin bünyesine dahil edilmiştir. Tüm bunlarla birlikte AGSP'nin, ODGP'nin bir uzantısı olduğu Nice Antlaşması ile resmen ifade edilmiştir. Ayrıca güvenlik ve savunma alanlarının siyasal bütünleşmenin ayrılmaz bir parçası olduğu ve bu alanların geliştirilmesine verilen önem de teyit edilmiştir (Efe, 2007: 14).

Feira ve Nice Zirvelerinde komisyon katkılarıyla Sivil Kriz Yönetimi⁹ geliştirilmiştir. Ayrıca Kriz Yönetiminin Sivil Unsurları Komitesi oluşturularak sivil ve askeri unsurların aralarındaki ilişkinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bunlarla birlikte AGSP'nin bir diğer unsuru olan, çatışma önleme ile çatışmalardan sonra oluşan büyük acı ve yıkımları önlemek için çatışma sebeplerini belirleme ve bertaraf etme, yeni

⁸ http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm,

⁹ Sivil Kriz Yönetimi: Hukuk düzeninin güçlendirilmesi, sivil koruma, sivil yönetim ve polis iş birliği olmak üzere dört araçtan oluşmaktadır.

başlayan çatışmalara müdahale etme kapasitesini güçlendirme ve bu alanda uluslararası iş birliğini geliştirme şeklinde belirlemiştir (Şöhret, 2013: 73).

Bu zirveler ile Sivil Kriz Yönetimi ve çatışma önleme kapsamlı ele alınarak normatif değerler çerçevesinde Balkan ülkelerine yumuşak ve sivil güç ile müdahalenin sınırları çizilmiştir. Yaşanan krizlerde başarısız olan AB ülkeleri kısa dönemde ABD karşısında yumuşak güç unsurları ile uluslararası arenada konumlanabileceklerini görerek bu alanda ek düzenlemelere ve yapılanmalara yönelmişlerdir.

5. 11 Eylül Sonrası Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası

11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleşen terör saldırısı AB’nin OGSP’ye bakışını değiştiren temel olay olmuştur. 11 Eylül’den sonra daha güçlü bir OGSP isteği tüm üyelerde en üst noktaya ulaşmış ve OGSP alanında önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede AB, Kasım 2001’de, gelecekteki güvenlik riskleri ile başa çıkabilmek hedefi ile bir “Avrupa İmkân Aksiyon Planı (*European Capability Action Plan*)” kabul edilmiştir. Ayrıca Aralık 2002’de “Hızlı Müdahale Güçleri (*Rapid Response Force*)” oluşturma niyeti belirtmiştir. 17 Mart 2003 tarihinde ise “Berlin Plus” paketi kabul edilerek NATO-AB arasında birlikte çalışma esasları belirlenmiş ve AB’nin, NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmasının çerçevesi ile planlama usullerine girişi, komuta ilişkileri hususlarında uzlaşmaya varılmıştır. Mayıs 2003’te ise “NATO-AB İmkân Grupları” kurularak iki kurum arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Özdal, 2008: 138).

2003’te düzenlenen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nde kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi “Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa” sloganıyla duyurularak kabul edilmiştir. Stratejide öncelikle Avrupa kıtasının ilk defa barış içinde ve huzurlu bir dönem geçirdiği ve bunda AB kapsamında yürütülen girişimlerin payının çok büyük olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemin başarılı olmasında, AB genişleme

politikalarının ve kurumlar ile üye ülkeler arasındaki ilişkilerin akılcı bir şekilde yürütülmesinin payı özellikle irdelenmiştir. Ayrıca NATO aracılığıyla ABD'nin, Avrupa bütünleşmesinde ve güvenliğin sağlanmasında önemli katkıları olduğu da belirtilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Balkan devletlerinin de aralarında bulunduğu birçok ülkede savaşlar yaşandığı ve bu savaşlarda birçok sivilin kurban edildiği açıklanmıştır. Stratejide küresel tehditler ve stratejik hedefler saptanmıştır. Bunlar: kitle imha silahlarının yaygınlaştırılmasına karşı mücadele, terörizme karşı mücadele ve örgütlü suçlara karşı mücadelenin bir aracı olarak “başarısız devletlere” yardım olarak belirlenmiştir. 2003 Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde AB'nin Doğu Timor, Afganistan ve Kongo'ya düzenlenen operasyonlarda yer alındığı belirtilerek Birliğin küresel güvenliğin sağlanmasında daha aktif rol oynaması gerektiğini de vurgulamıştır¹⁰.

2004'te Brüksel Zirvesinde Helsinki Temel Hedefi gözden geçirilerek Temel Hedef 2010 oluşturulmuştur. Temel Hedef 2010'da Avrupa Birliği'nin küresel bir aktör olduğu ve küresel güvenlik için sorumluluk paylaşmaya hazır olduğu belirtilerek Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulmasından bahsedilmiş ve 2007 yılına kadar AB Muharebe Gruplarının oluşturulması kararlaştırılmıştır (Ünlü, 2009: 32).

AB'nin, çatışma yönetiminde sivil yeteneklerini geliştirmesi konusunda pek çok zirvede kararlar alınmıştır. Bu kararlardan biri olan 2008 Sivil Temel Hedefi belgesi Aralık 2004'te kabul edilmiştir. Belgede sivil uzman sayısının arttırılmasına ve insan hakları, siyasi analiz gibi konularda eğitim almalarına karar verilmiştir. AGSP'nin oluşturulduğu 1999 Köln Zirvesi'nden bu yana AB barışın sağlanması, çatışmanın önlenmesi ve uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi için Balkanlar, Orta Doğu, Güney Kafkasya, Afrika ve Asya bölgelerine 34 kriz yönetimi operasyonuna katılmıştır. Bu operasyonlar sivil veya sivil-askeri karakterdedir. Operasyonlarda AB polis güçlerinin

¹⁰ <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

görevlendirilmesiyle istikrarın sağlanmasına ve demokrasiye geçişe destek verilmiştir. Ekonomik güç ve dış yardımlar da AB operasyonlarının başarıya ulaşabilmesi yönünde katkı sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Turan, 2010: 31).

B. LİZBON ANLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SONRASI

1. Genişlemeden Derinleşmeye

11 Eylül terör saldırısı karşısında ABD'nin deklare ettiği teröre karşı savaşta AB'nin de Konsey tarafından yayınlanan ortak bildiriyle ABD'nin yanında yer alacağı mesajı kuvvetli bir şekilde verilmiştir. Ancak 11 Eylül sonrası ABD dış politikasında yaşanan köklü değişimler sonucunda Mart 2003'te düzenlenen "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonuna" ortak bir Konsey kararı olmamasına rağmen ABD yanlısı bazı AB üyelerinin kendiliğinden katılımı ODGP açısından ciddi bir çatlağın oluştuğunun göstergesi olmuştur. Kriz üzerine AB, çatlağın derinleşmemesi için Birlik yapısını federal yönü daha ağır basan bir kurumsal düzenlemeyle ileri bir boyuta taşımaya karar vermiştir (Pekel, 2013: 25).

Bu karar öncesinde AB içerisinde Ekim 2001 tarihli Avrupa Konseyi'nde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımının gerçekleşeceği 2004 yılına kadar genişleme ile birlikte derinleşmeyi de sağlayacak kurumsal reformlara ilişkin çalışmalar yapacak bir kurul olan "Avrupa Geleceğine İlişkin Konvansiyonu'nun" oluşturulması kararlaştırılmış, konvansiyon çalışmaları arasına "AB Anayasası'nın hazırlanması da eklenmiştir. Anayasal Antlaşma Taslağı, hem Avrupa vatandaşlarını Avrupa bütünleşmesi sürecine yaklaştırmak, AB'nin demokrasi açığı ve meşruiyet sorununa çözüm bulmak, hem Birliğin amaçları ve nihai şekli konusunda öngörülerde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır (Şöhret, 2013: 76).

Genişleme sonrasında derinleşmenin kaçınılmaz olduğu düşüncesiyle hazırlanan Anayasal Antlaşma Taslağını üye devletler 29 Ekim 2004'te Roma'da imzalamışlardır.

Ancak Anayasal Antlaşma Taslağı'nın onaylanma sürecinde problemler yaşanmış, 2005 yılında Fransa ve Hollanda referandumlarında Avrupa Anayasası reddedilmiş ve oluşturma süreci sekteye uğramıştır. Bu gelişmeler neticesinde Avrupa Anayasası planlarına son verilerek, Birliğin iki kurucu antlaşmasını, Avrupa Topluluğu Antlaşması (*Treaty establishing the European Community*) ile AB Antlaşması'nı (*Treaty on the European Union*) değiştiren yeni bir antlaşma yapmaya karar vermişlerdir (Zhussipbek, 2009: 145). Nihayetinde Lizbon Anlaşması¹¹ ile AB iki temel antlaşma ve bir şarta dayandırılmıştır. Bunlar, Avrupa Birliği Anlaşması (ABA) ile Eski Roma Anlaşması yerine Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Anlaşma (ABİHA) ve bir bölümünde Avrupa Vatandaşlarının Haklarına ilişkin düzenlemeleri de içeren Temel Haklar Şartı'dır (Özdemir, 2012: 203).

2. Lizbon Anlaşması ile Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasından, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına

AGSP oluşturma süreci, farklı ulusal çıkarlara ve tarihsel geleneklere sahip üye devletlerin kendi talepleri doğrultusunda şekillendirilmeye çalışıldığından, 2007 Lizbon (Reform) Antlaşması'na kadarki süreç oldukça yavaş gelişmiştir. 2007 Lizbon Zirvesi ile gittikçe karmaşıklaşan güvenlik ortamında AB, AGSP ile daha fazla yer almak istemiş ve AGSP güçlendirme ve kapasitesini artırma çabaları hız kazanmıştır. Lizbon Antlaşması'yla AGSP ile ilgili hükümler ilk defa Birlik Antlaşmalarında yer almış ve AGSP'nin 2008 yılına kadar kurumsal yapısı, karar alma mekanizması, operasyonları yürütme kapasitesi büyük oranda tamamlanmıştır. 01 Aralık 2009 tarihinde Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle AGSP, OGSP olarak adlandırılmıştır (Yılmaz, 2013: 1-2).

¹¹ Reform Antlaşması 13 Aralık 2007 tarihinde üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından imzalanmış, 17 Aralık 2007 tarihli AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmış ve 1 Ocak 2009'da yürürlüğe girmiştir.

Lizbon Reform Antlaşması OGSP açısından ele alındığında, hükümetler arası karar alma yapısının aynen korunduğu ancak karar alma yapısının işletilmesine yönelik kurumsal düzenlemeler ile daha etkin bir ODGP'nin geliştirilmesinin amaçlandığı ve Birliğin, dünyadaki rolünün güçlendirilmesinin hedeflendiği görülmektedir. Bu kapsamda Lizbon Antlaşması'nın ODGP'ye getirdikleri:

- Maastricht Antlaşmasının üç sütunlu yapısında yer alan Adalet ve İç İşleri Amsterdam Antlaşması ile bu sütunun adı Suç Konularında Polis ve Adli İşbirliği olarak değiştirilmiş ve 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile üç sütunlu yapı ortadan kaldırılarak bu politika alanı Özgürlük, Güvenlik ve Adalet olarak tanımlanmıştır (Özdemir, 2012: 337).

- AB Anayasasının yerine hazırlanan Lizbon Antlaşması, 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmış ve AB üyesi ülkeler tarafından onaylanmasının ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Lizbon Antlaşması AB bakımından “anayasal” nitelik taşımamakta, kurucu antlaşmaların yerine geçme amacı bulunmamakta, onları tadil etmektedir. Ayrıca Antlaşma'da AB'nin marşı, bayrağı ve arması ile ilgili hükümler bulunmamakta, nihai senede ekli 52 Numaralı Bildiri'de “üye devletler, mavi arka plan üzerine on iki altın yıldızlı çemberli bayrağın, marşın, sloganın, para birimi Avro'nun, kendileri için AB'de halklar topluluğu hissini ve ona bağlılıklarını simgelemeye devam edeceğini bildirir” denilmektedir. Lizbon Antlaşması, AB Antlaşması'nın adını değiştirmezken, Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın adını ABİHA olarak değiştirmiştir (Zhussipbek, 2009: 77).

- Lizbon Antlaşması, bir güvenlik aktörü olarak AB'nin uygunluğunu ve kapasitesini arttırmak için oluşturulan bir dizi yeniliği içermektedir. Antlaşmanın savunma ve güvenlik alanındaki ilk yeniliği, AGSP'nin adını OGSP olarak değiştirmesidir (Yılmaz, 2013: 1). AGSP/OGSP ile ilgili hükümler ilk defa bir antlaşmaya dahil edilerek hukuki bağlayıcılık kazandırılmıştır (Zhussipbek, 2009: 145).

Antlaşma ile ODGP kapsamında yapılan değişiklikler ve düzenlemeler maddeler halinde aşağıda sunulmuştur.

- Antlaşmada öncelikle “ulusal güvenlik her üye devletin kendi münhasır sorumluluğu altında bulunmaktadır” (Madde 3A) denilerek OGSP’nin sınırları açıkça belirtildikten sonra M. 10c (a) 1, ODGP’nda Birliğin yetkisinin, Birliğin güvenliği ile ilgili sorunların bütünü ve dış politikanın tüm alanlarını kapsadığını açıklamaktadır. Söz konusu iki hüküm birlikte ele alındığında içerideki çatışmalardan dolayı bir yandan ulusal güvenlik ve savunma konularının ülkelerin münhasır yetkisinde olduğunun vurgulandığı diğer taraftan da OGSP, ODGP’ nin ayrılmaz parçası olarak ele alınarak, kolektif savunmanın amaçlandığı görülmektedir. (Özdağ, 2009: 149-150).

- Madde 9E’de “Birliğin Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi” (Yüksek Temsilci), Komisyon Başkanı onayı ile nitelikli çoğunluk esasına göre Avrupa Konseyi tarafından atanır. Konsey’in yetkilendirdiği gibi ODGP ile OGSP’yi yürütmekle, Dışışleri Konseyi’ne başkanlık etmekle, yaptığı önerilerle söz konusu politikaların gelişmesine katkıda bulunmakla ve Birliğin dış faaliyetlerinin tutarlılığını sağlamakla sorumludur. Ayrıca Yüksek Temsilcinin kendisine tevdi edilen görevler kapsamında Komisyonun dış ilişkilerinden ve Birliğin diğer dış faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumlu olması, ODGP konularında Birliği dışta temsil etmesi ve Yüksek Temsilciye yardım etmesi için Avrupa Dış İlişkiler Servisi (*European External Action Service*) kurulmuştur (Madde 13A/3).

- Madde 15B’de, antlaşmalarda aksi öngörülmedikçe ODGP ve OGSP ile ilgili kararlar Avrupa Konseyi ve Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile alınır, yasama düzenlemelerinin kabulü hariç tutulur, Bakanlar Konseyi üyeleri arasında çekimser kalanlar Birlik nüfusunun en az üçte birisini kapsayacak şekilde üye devlet sayısının üçte birini temsil ederse, karar alınamaz denilmektedir. Ayrıca, Madde 28A/4’de AGSP

ile ilgili kararların Yüksek Temsilci ya da herhangi bir üye devlet önerisi üzerine Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği ile alınması gerektiği belirtilmiştir.

- Antlaşmada nitelikli oy çokluğu usulünün genel kural olması ve birçok konuda veto hakkının kaldırılması öngörülmüş, fakat ODGP ve OGSP ile ilgili konularda oybirliğine isnat eden oylama usulü ve veto hakkı korunmuştur. Ayrıca Antlaşma, Avrupa Parlamentosu ile Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın ODGP alanında oynadığı rolü önceden olduğu gibi sınırlı bırakmıştır.

- Siyasi ve Güvenlik Komitesi¹² (*Political and Security Committee-PSC*)'nin Nice Antlaşmasına göre başlıca işlevi, “ODGP ve AGSP kapsamına giren uluslararası gelişmeleri izlemek ve Bakanlar Konseyi'ne görüşler bildirerek politikaların tanımlanmasına katkıda bulunmaktadır”. Lizbon Antlaşmasının 25. Maddesinde, “PSC, Konsey ve Yüksek Temsilcinin vesayeti altında Madde 28B'de belirtilen kriz yönetimi operasyonlarının siyasi denetimi ve stratejik yönlendirme görevini yerine getirir” denilmektedir.

- Madde 28A/1'de OGSP'nin, ODGP'nin tamamlayıcı bir parçası (mükemmel bir cüzü, *integral part of*) olduğu, Birliğe sivil ve askerî varlıklardan oluşan “operasyonel” kapasite sağladığı, Birliğin bu varlıkları barışı koruma, çatışmaların önlenmesi ve BM Antlaşması prensiplerine uygun bir şekilde uluslararası güvenliği güçlendirme görevlerinde Birlik dışında kullanabileceği belirtilmiştir.

- Madde 28A/1'de ayrıca, AB'nin OGSP görevlerini üye devletlerin sağladığı olanaklarla yerine getireceği, OGSP'nin uygulanması ve Konsey tarafından belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi için üye devletlerin Birliğe askerî ve sivil yetenekleri hazır etmesi gerektiği belirtilmiştir.

¹² Her bir üye devletin büyükelçi düzeyinde üst kademeli görevlilerinden ve Komisyon temsilcisinden oluşmaktadır.

- Madde 28A/2’de, OGSP’nin, kademeli bir şekilde ortak Birlik savunma politikasının oluşturulmasını kapsadığı, Avrupa Konseyinin oybirliği ile karar vermesi durumunda, ortak savunmaya dönüşeceği kabul edilmiştir.

- Madde 28A/6’da OGSP alanında “kalıcı yapısal iş birliği” (*permanent structured cooperation*) olanağı öngörülerek, askerî olanakları daha fazla olan ve diğerlerine göre daha fazla bağlayıcı taahhütleri bulunan üye devletlerin Birlik çerçevesinde aralarında “kalıcı yapısal iş birliği” tesis edebileceği belirtilmiştir.

- Madde 28A/7’de “herhangi bir üye devletin kendi sınırları dâhilinde silahlı saldırıya maruz kalması durumunda, diğer üye devletler BM Antlaşması’nın 51’nci maddesinde düzenlenen “müşterek meşru müdafaa hakkı” uyarınca, kendi imkânları dâhilinde tüm araçlarla yardımcı ve destek olmak yükümlülüğüne sahiptir” denilerek AB mevzuatında ilk defa bir “karşılıklı dayanışma maddesi” öngörülmüştür. Fakat “karşılıklı dayanışma maddesine”, “bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özgül niteliklerine hâlel getirmez” ve “bu alandaki yükümlülük ve iş birliği, halen kolektif savunmalarının temelini ve bunun uygulama forumunu oluşturan NATO’ya üye devletlerin yükümlülükleri ile uyumlu olur” denilerek, önemli yapısal sınırlılıklar da getirilmiştir.

- Lizbon Antlaşması ile AB Petersberg Görevlerinin genişletilmiş listesi ilk defa Madde 28B ile düzenlemeler kapsamına alınmış ve bu görevleri savunma politikası hedeflerinin içerisinde saymıştır. Söz konusu görevler:

- Barış oluşturma (*peace-making*) ve çatışma sonrası istikrar sağlama
- Ortak silahsızlandırma operasyonları,
- İnsani görevler ve kurtarma görevleri,
- Askerî danışma ve destek görevleri,
- Çatışmayı önleme ve “barışı koruma” (*peace-keeping*) görevleri,

- Kriz yönetiminde muharip güç kullanılmasını içeren görevlerdir (Madde 28B/1).

- Madde 28D ile 2004 yılında AB üyesi Devletler tarafından kurulan Avrupa Savunma Ajansına (*European Defence Agency-EDA*), Lizbon Antlaşması'nın hükümleri itibarıyla ilk kez yer verilmiş ve görevleri belirtilmiştir.

- Ayrıca Nihai Senede ekli ODGP ile ilgili 13 Numaralı Bildiride de OGSP hükümlerinin üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının kendine özgü niteliklerine zarar vermeyeceği vurgulanmıştır.

- ABİHA 188R Maddesinde de “dayanışma hükmü” (*solidarity clause*) konulmuştur. Söz konusu hükümde, Birlik tarafından bir üye devletin terörist saldırıya, doğal veya insan yapımı felakete maruz kalması durumunda, dayanışma ruhu içinde hareket etmesi öngörülmüştür. Ayrıca AB, üye devletler tarafından kendisine tevdi edilen askerî yetenekler dâhil, sahip olduğu tüm araçlarıyla üye devlet sınırları içinde oluşabilecek terörist saldırıları önlemek dahil olmak üzere demokratik kurumları ve sivil toplumu herhangi bir terör saldırısından korumak, terörist saldırısına, doğal ya da insan yapımı felakete maruz kalınması durumunda, siyasi otoritelerin talebi üzerine üye devleti desteklemek amacıyla kullanacaktır.

Lizbon Antlaşması ile AB içerisinde kurumsal bir kimlik kazanan OGSP'nin birimleri: Siyasi ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committe*), AB Askeri Komitesi (*EU MilitaryCommittee-EUMC*), AB Askeri Karargâhı (*EU MilitaryStaff-EUMS*), Sivil Kriz Yönetimi Komitesi (*Committee of Civilian Aspects of Crisis Management- CIVCOM*), Siyasi Birim (*PoliticalUnit*), Durum Merkezi (*Situation Center*), Avrupa Savunma Ajansı (*European Defence Agency-EDA*), AB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü (*EU Security Studies Institute*), Uydu Merkezi (*Satellite Centre*), Avrupa Dış İlişkiler Servisi (*European External Action Service*) olarak belirlenmiştir.¹³

¹³ <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

C. OGSP KAPSAMINDAKİ SON GELİŞMELER

1. Libya Krizi'nin Etkileri

Lizbon Antlaşması ve düzenlemeleri ile OGSP'nin etkinliğinin artırılması ve daha sıkı askeri uyum için yapısal iş birliği mekanizmalarının oluşturulması hedeflenmiştir. Ancak, 2011 yılında yaşanan Libya Krizinde AB'nin ortak bir karar alamaması yapılan reformların pek de etkili olmadığını dünyaya göstererek AB içerisinde sorgulamalara neden olmuştur.

Libya krizi göstermiştir ki üye ülkelerin ulusal çıkarları halen birlik amaçlarının önünde gelmektedir. Üye ülkeler, Irak Krizi'nde olduğu gibi Libya konusunda da farklı yaklaşımlar benimsemiş ve bu durum operasyon kararı alınmasını zorlaştırmıştır. AB'nin normatif değerleri çerçevesinde savunduğu sivilin korunması konusunda Libya'da gerekli tüm önlemlerin alınmasını öngören BM kararına rağmen sivilin korunmasına yönelik askeri operasyon ile müdahalede bulunulamamıştır. BM kararı sonucunda Fransa ve İngiltere ulusal çıkarlarının uzantısı olarak AB üyelerine ortak müdahale çağrısında bulunurken Almanya BM oylamasında çekimser kalarak askeri müdahaleye karşı bir duruş sergilemiştir. Almanya'nın söz konusu tutumunun ardında yaklaşan yerel seçimler de göz önünde bulundurularak halkının askeri müdahaleye destek vermemesi ve AB'nin sivil kimliğini koruyarak normatif gücünü şekillendirmek istemesi etkili olmuştur. Birliğin üç güçlü üyesi arasında uzlaşmanın sağlanamaması sebebiyle operasyona katılmaması tüm yapısal iyileştirmelere rağmen ülkelerin ulusal çıkar ve önceliklerinin örgütün birlikte hareket etmesini engellediğini bir kez daha göstermiştir (Louati, 2011).

Libya Krizi'nden sonra OGSP başlığı altında 19-20 Aralık 2013 tarihlerinde Brüksel'de AB Konsey Toplantısı icra edilmiş ve OGSP'nin etkinliği ve işleyişi açısından önemli kararlar alınmış, "Avrupa Savunma Sanayinin Güçlendirilmesi,

Yetenek Geliştirme Kabiliyetinin Güçlendirilmesi”, “OGSP’nin Etkinlik, Etkililik ve Görünürlüğünün Artırılması” konularında yol haritaları belirlenmiştir¹⁴.

Brüksel’de icra edilen söz konusu AB Konseyi toplantısında dönemin Yüksek Temsilcisi Cathrine ASHTON tarafından hazırlanan OGSP raporunda üç öncelik belirlenmiştir. Bunlar: “OGSP’nin Etkinlik ve Görünürlüğünün Artırılması”, “Yetenek Geliştirme Kabiliyeti” ve “Avrupa Savunma Sanayinin geliştirilmesidir”. Söz konusu alanlarda öngörülen düzenleme ve stratejiler ayrıntılarıyla birlikte Konsey tarafından kabul edilmiş ve sonuç bildirgesinde yayımlanmıştır.

“Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası” başlığı altında öncelikle savunmanın önemi vurgulanarak etkili bir OGSP’nin Avrupa vatandaşlarının güvenliğini artıracığı ve yakın çevreden başlayarak küresel barış ve istikrara katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Ancak, Avrupa’nın stratejik ve jeopolitik çevresinin hızla değişmesi, savunma harcamalarındaki kısıtlamalar ve savunma sanayindeki ekonomik yetersizlikler sonucu, askerî yeteneklerin hazırlık, intikal ve idame kabiliyetlerinin zayıfladığı ve üye ülkelerin bu sıkıntılar karşısında daha kuvvetli bir sorumluluk hissetmeleri gerektiği de ifade edilmiştir.

Bildirgede ayrıca, OGSP’nin etkinlik ve görünürlüğünün artırılması maksadıyla AB’nin bölgesel, Atlantik ötesi ve küresel ortakları ile yakın iş birliği içerisinde olmaya devam etmesi, operasyonlara ortak olan diğer ülkelere eğitim, donanım ve kaynaklar konularında destek olarak olası ya da süregelen krizlerin aşılması için ortam oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda Komisyonun siber savunma, sahil güvenlik, yasadışı göç, organize suçlar, terörizm, etkili sınır yönetimi ve enerji güvenliği konularındaki zorluklar ve fırsatları 2015 yılı sonuna kadar Konseye sunması istenmiştir.

¹⁴ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf>,

Kritik kabiliyetlerin sağlanması, eksikliklerin giderilmesi ve gereksiz tekrarların sebep olduğu harcamalardan kaçınılabilmesi için askerî yeteneklerin geliştirilmesi gereklidir. Bu nedenle bildirgede: “Uzaktan Komutalı Hava Sistemleri” projesi kapsamında 2016 yılına kadar ortak kullanıcı platformu oluşturulması, havadan havaya yakıt ikmali konusunda sertifikasyon, servis desteği ve eğitim iş birliği yapılması, 2014 yılı içerisinde Avrupa Uzay Ajansı’nın da desteğiyle gelecek yeni nesil resmî uydu iletişim sistemi oluşturulması, siber güvenlik konusunda bir yol haritası oluşturularak eğitim ve tatbikat odaklı sağlam projeler geliştirilmesi, mevcut NATO planlama sürecine uyumlu, şeffaflık ve bilgi paylaşımına olanak veren bir planlama stratejisinin 2014 yılı sonuna kadar oluşturulması, Avrupa Hava Ulaştırma Komutanlığı gibi oluşumlara katılım konusunda üye ülkelerin cesaretlendirilmesi, havuzlama ve paylaşım mantığının (*Pooling&Sharing*) askerî yeteneklerle ilgili tedarik süreçlerinde de işletilmesi, krizlerin çoğunun sivil kaynaklı sebepleri olmasından hareketle sivil kabiliyetlerin geliştirilmesi konusunda planlama yapılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.

Avrupa savunma sanayinin güçlendirilmesi maksadıyla AB’nin kendi savunma kabiliyetlerini muhafaza edip daha da geliştirebilmek için rekabetçi, çok yönlü, sürdürülebilir ve entegre bir savunma sanayine sahip olması gerektiği, bunu sağlayabilmek adına da açıklık, eşit muamele, eşit iş fırsatları ve tüm Avrupalı tedarikçiler için şeffaflık içeren tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir.

“Çift Kullanım ve ARGE” başlığı altında: Özellikle kritik savunma teknolojileri konusunda araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin önemli olduğu, hem sivil hem de askerî kullanıma açık olan kabiliyetlerin geliştirilme çalışmalarına üye ülkelerin yatırım yapması, ulusal ve AB bazındaki araştırmaların koordineli olması gerektiği, Konseyin Avrupa Komisyonu ve EDA’yı gelecekteki çift kullanımlı projelere yön vermeye davet ettiği belirtilmiştir.

“Tedarik Güvenliği” başlığı altında: Kritik tedarik zincirlerinin güvenliğinin sağlanabilmesi amacıyla bir yol haritasının EDA, Yüksek Temsilci ve üye ülkelerin iş birliği ile ortaya konmasının Konsey tarafından memnuniyetle karşılanacağı belirtilmiştir.

AB Konseyi Bildirgenin Savunma ve Güvenlik bölümünün sonunda: Komisyonu, Yüksek Temsilciyi, EDA’yı, üye ülkeleri ve Konseyin bizzat kendisini yukarıda bahsi geçen konularda kararlı ve teyit edilebilir adımlar atmaya davet etmiştir. Konseyin bahsi geçen ilgililerden gelecek girdiler ışığında, 2015 Haziran ayında bir rapor ortaya koyarak sağlam bir ilerleme kaydedeceği taahhüt edilmiştir. Bu kapsamda Konseyin aldığı kararlar incelendiğinde: Avrupa savunma pazarının öncelikle AB menşeili firmalarla güçlendirilmesi ve bu şekilde istihdamın artırılması gerektiği, Türkiye’nin tüm müzakere ve çabalara rağmen dahil edilmediği EDA’nın daha etkin çalışmasının beklendiği, Türkiye gibi AB’ye üye olmayan ancak operasyonlara katkı sağlayan ülkelerle iş birliğinin sürdürölmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵

AB açısından radikal sayılabilecek kapsamlı ve yenilikçi 2013 tarihli bildiri yapısal planlama ve değişiklikleri içerdii için tüm boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak söz konusu bildirgeden günümüze kadar gelen süreçte OGSP alanında çok fazla ilerleme kaydedilememiş, günümüzdeki Suriye ve Ukrayna krizlerinde de olduğu gibi AB halen bir varlık gösterememiştir. Tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı yeni güvenlik tehditlerinde AB halen güvenlik alanında tek ses olamamış, maddi krizler ile birlikte planlanan stratejiler hayata geçirilememiştir.

¹⁵ <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf>,

2. Tanımlanmaya Çalışılan Yeni Güvenlik Ortamı: Değişen Küresel Ortamda Avrupa Birliği Raporu

2013 yılında ortaya konulan ve bu tarihteki zirveden itibaren her yıl farklı açılardan ele alınan kapasite geliştirme çabalarından farklı olarak 2015 yılından itibaren yeniden güvenlik ortamı tanımlanmaya çalışılmıştır. Karmaşıklaşan ve artan krizler, ekonomik sıkıntılar ile planlananları hayata geçiremeyen AB tarafından tanımlanmaya çalışılan yeni ortamında ses getirecek yeni normatif çerçeveler çizilmeye, insan haklarına ve AB güvenliğine her zamankinden daha fazla vurgu yapılmaya çalışılmıştır.

Bu ortamda öncelikle Haziran 2015 tarihinde, Aralık 2014'te göreve başlayan Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından “Değişen Küresel Ortamda Avrupa Birliği” raporu yayınlanmıştır. Söz konusu raporda 2003 Güvenlik stratejisinden bu yana uluslararası ortamda çok fazla değişikliğin olduğu belirtilerek ortak, kapsamlı ve tutarlı bir AB global stratejisine duyulan ihtiyaç ortaya konulmuştur.¹⁶

Bu rapor çerçevesinde küresel ortamın daha çekişmeli, daha karmaşık ve iç içe geçmiş yapısında AB'nin zorluklar kadar fırsatlar ile de karşı karşıya olduğu vurgulanarak, Birliğin sahip olduğu normatif değerler, yumuşak güç ve sivil müdahale kapasitesi ile karışıklık içerisindeki coğrafyalarda yer alması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca AB'nin 21. Yüzyıl koşulları çerçevesinde sorumluluk alması ve kapasitesini geliştirmesi gerektiği, 2013 Aralık toplantısında da belirtildiği üzere OGSP kapsamında mevcut kapasitenin yeterli olmadığı ve insani yardımların insani krizler ile başa çıkabilecek seviyeye getirilmesinin gerekliliği bölgesel değerlendirmelerle sunulmuştur.

Söz konusu belgede: AB'nin dış çatışma ve krizlere müdahalede ve diğer tüm alanlarda bir sinerji yakalaması gerektiği de altı çizilen bir diğer husustur. Tüm bunlarla birlikte AB tarafından dış ülkelere müdahalede, özellikle savaştan zarar görmüş ve

¹⁶ <https://europa.eu/globalstrategy/en/strategic-review-european-union-changing-global-environment>

mülteci barındıran ülkelerde en etkin araç olarak kullanılan insani yardım, sığınmacı politikaları ve artan iş birliği ile insani krizlere müdahil olunmaya devam edildiği ve kriz durumunda uluslararası insan hakları hukukuna uyma, sivillerin korunması ve insan haklarına saygının zorlandığı belirtilmiştir.

Bir tehlike ve etkinlik değerlendirmesi olarak görülen bahse konu raporda insani yardım ve insani krizlere müdahalede ihtiyacın arttığı vurgulanarak, Birlik tarafından normatif değerler ile meşru bir araç olarak görülen insan haklarının istikrarsız coğrafyalarda bölgesel diğer aktörlerle, özellikle de BM çatısı altında etkin şekilde kullanılması gerekliliğinin çerçevesi çizilmiştir. Bu şekilde insan hakları ve demokrasi gibi normatif değerleriyle komşu ülkelere müdahale uygulamasına gidilebilmekte ve bölgesel karışıklıklar içerisinde doğacak fırsatlardan savunulan değerlerin uluslararası ortamdaki meşruluğu ile yararlanılabilmektedir. Bu hareket tarzı, AB tarafından 2003 Güvenlik Stratejisi ile belirlenmiştir.

11 Eylül saldırılarının yarattığı ortamın ardından 2003 yılında terörle savaş doktrininin AB açısından “Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa” sloganıyla ortaya çıkan strateji, Petersberg Görevleri ile küresel güvenlikte aktif rol üstlenme olarak OGSP kapsamında gerçekleştirilen harekâtlar ile somutlaşmıştır. AB tarafından bu çerçevede idealist bir yaklaşımla barışı koruma, çatışma önleme gibi misyonlar ile kırılgan coğrafyalara 2003 yılından beri nüfuz edilmektedir. Stratejide de belirtildiği üzere AB, Afganistan, Doğu Timor ve Kongo Cumhuriyeti’nde faaliyetlerde bulunmakta ve daha iyi bir dünyanın inşasında, küresel güvenlikte görev almaktadır.

¹⁷2003 Güvelik Strateji Belgesi’nin ilanından bu yana OGSP kapsamında Birlik söz konusu bölgelerde normatif değerler, yumuşak ve sivil güç ile etkin bir aktör olarak var olmaya çalışılmasına rağmen çok etkili olamamıştır. Bu süreci düzeltmek adına bir sürü çalışma yapılmıştır, en kapsamlı çalışma sayılan 2013 Aralık bildirisinden bu yana

¹⁷ <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

halen tüm kapasite artırımı, ortak hareket ve strateji çabalarında bir ilerleme kaydedilememiştir. Sürecin bu şekilde ilerlemesinde 2003 yılından sonra Birliğin içeride yaşadığı ekonomik krizler, yaşanan en büyük genişleme dalgası, başa çıkılması gün geçtikçe imkânsız hale gelen mülteci sorunu ve Birliğin yaklaşık 70 yılı bulan ve Nobel ödülüne bile layık görülen tarihinde ilk fire olan İngiltere'nin ayrılma girişimi ve sonrasında ayrılma kararı verilmesi etkili olmuştur. Diğer taraftan uluslararası sistemde güç dengesinin doğuya kayması, ABD'nin dış politika odak noktasını Asya-Pasifik'e kaydırması, Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlıklar ve savaşlar ile Rusya'nın Ukrayna ve Suriye'deki tutumu AB'nin daha güçlü bir aktör olarak uluslararası sistemde var olmasını zorunlu hale getirmiştir (Karabel, 2016: 4). Birlik tüm olumsuz iç gelişmelere rağmen etkin bir aktör olabilmek, kendi sınırlarına ve vatandaşlarına kadar yaklaşan tehditleri engelleyebilmek için yeni ve kapsamlı çalışmalar başlatmıştır.

3. Yeni Güvenlik Strateji Belgesi

Haziran 2015'de yayınlanan rapor çerçevesinde Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen Zirve'de "Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi: Paylaşılan Vizyon, Ortak Hareket: Güçlü Bir Avrupa" başlığı ile 2003 yılında yayınlanan güvenlik strateji belgesinden 13 yıl sonra yeni bir strateji belgesi yayınlanmıştır.

Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Mogherini tarafından söz konusu stratejini giriş bölümünde, AB vatandaşlarının ve dünyanın şimdiye kadar hiç ihtiyaç duymadığı kadar güçlü bir Avrupa'ya ihtiyacı olduğundan, Avrupa çevresinin gün geçtikçe daha istikrarsızlaştığından ve güvensizleştiğinden ve bu durumun direkt AB vatandaşlarını etkilediğinden, zamanın kayıtsız kalma zamanı olmadığından, Birliğin bir stratejiye, paylaşılan değerlere ve ortak harekete ihtiyacı olduğundan, komşunun ya da partnerinin zayıf olmasının kendinin de zayıf olması anlamına geldiğinin yaşanan

deneyimlerle öğrenildiğinden ve uluslararası ilişkilerin sıfır toplamı bir oyun olduğundan bahsetmiştir.¹⁸

Mogherini tarafından ifade edilen ve söz konusu stratejisinin açılış bölümünde de geçen bu cümlelerden anlaşıldığı üzere AB tüm iç sorunlara rağmen uluslararası sistemdeki gelişmelerin dışarısında kalmamak için toparlanma ve etkin olma çabası içerisine girmiştir. Diğer taraftan OGSP kapsamında Birliğin halen etkin bir aktör olamaması, başlıkta da belirtildiği gibi ortak vizyon ve hareket altında birleşilememesi nedeniyle daha güçlü bir OGSP ve Avrupa için bu stratejiye ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2003 yılında normatif değerler ile kurgulanan stratejinin 2016 yılında daha reel politik bir yaklaşıma kaydığı görülmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda strateji belgesinde dış politika öncelikleri olarak Birliğin güvenliği, doğu ve güney komşularda devlet ve toplum direnci, çatışma ve krizlere bütüncül yaklaşım, bölgesel iş birlikçi düzenlemeler ve 21. yüzyılda küresel yönetim başlıkları altında ele alınmıştır. Tüm bu başlıklar altında genel olarak:

- Karmaşıklaşan ve git gide artan tehditler karşısında tek bir devletin kaynak ve gücünün tek başına yeterli olamayacağı ile Birlik olarak hatta diğer uluslararası aktörler ile politikalar geliştirilmesi ve 70 yıllık barışın mimarı AB'nin bu ortamın düzeltilmesi için sorumluluk alması gerektiği,
- Evdeki güvenliğin sınır ötesindeki barışa bağlı olduğu ve AB'nin demokrasi konusundaki direncini sürdürmesi gerektiği çünkü değerlerine bağlı AB'nin dış meşruiyeti ve etkiyi belirleyeceği,
- BM prensipleri ışığında çok taraflı kural odaklı küresel güvenliğin desteklendiği ile Çatışma çözümünde AB'in bütüncül yaklaşımla çatışmanın

¹⁸ Haziran 2016 tarihinde ilan edilen, Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi: Paylaşılan Vizyon, Ortak Hareket: Güçlü Bir Avrupa strateji belgesi, https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

her aşamasına müdahil olduğu ve bölgesel ve uluslararası partner ile birlikte kalıcı barışın sağlanmasını desteklediği,

- 21. yüzyılda ortak bölgesel kuralların desteklendiği her bölgenin farklı amaçlarının olduğu, tüm amaçları yerine getirmek için tüm üyelerin güvenilir, sorumlu ve birlikte hareket eden bir birliğe yatırım yapmaları gerektiği, Barış, güvenlik, refah, demokrasi ve kural temelli küresel güvenliğin dış harekâtlardaki temel değerler olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca OGSP kapsamında harekât ve operasyonlar ile birlikte Avrupa Sınır ve Sahil Koruma ile AB özel ajanslarının, daha fazla hayat kurtarmak, sınır ötesi suçla mücadele, kaçakçılık ağlarını dağıtmak için sınır koruma ve deniz güvenliği faaliyetlerini arttırarak sürdürdüğü belirtilmiştir.

Avrupa güvenliği için OGSP, harekât ve misyonları ile diğer araçların etkin olarak kullanılmasıdır. Söz konusu durumda insani amaçların öncelikli olmadığı bu süreçte ölen milyonlarca insan ve bu insanlara yapılan muameleler AB dokümanlarında yazılanların uygulamada da aynı değerleri içermediğini uluslararası kamuoyunun gözleri önüne sermiştir.

AB reel politiği içerisinde stratejide dünya sorunlarına taraf olabilmek için güvenilirliğin gerekli olduğu, bu hassas dünyada yumuşak gücün yeterli olmadığı bu nedenle Birliğin güvenlik ve savunma alanında güvenilirliğini arttırmasının şart olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede stratejide bağımsız bir OGSP oluşturulması gerekliliği çokça ifade edilmiş, diğer taraftan da güncel sorunlar karşısında bölgesel ve uluslararası (NATO, AGİT) iş birlikleri ile çok taraflılık da vurgulanmıştır.

Stratejide ülkelere müdahale açısından direnç (*resilience*) kavramı ortaya atılmıştır. Kavram ile müdahalenin normatif çerçevesi çizilmeye çalışılmış, barış inşası süreci kapsam olarak genişletilmiştir. Aynı zamanda 2003 yılındaki stratejiden farklı olarak istikrarsızlığın kaynağı salt demokratik olmayan devletlere dayandırılmamıştır.

Siber güvenlikten transatlantik ilişkilerine, göç politikalarından komşuluk ilişkilerine kadar çok geniş bir yelpazede ülkelerin kendilerine özgü politikalar ve yerel dinamikleri ile reform yapma kapasitelerine dayandırılmıştır (Karabel, 2016: 4). Bu şekilde AB'nin hem etki alanı genişletilmiş hem de insan hak ve özgürlükleri ile demokrasi alanında geçen 13 yılda çok fazla etki yaratamamış girişimler, AB idealizminden uzaklaşmadan karşı ülkeye de sorumluluk yükleyen bir perspektiften ele alınmıştır.

Her yıl yayınlanan onlarca rapor ve strateji içerisinde bugün AB, OGSP kapsamında birçok operasyon yürütmektedir. Polis eğitimi, hukukun üstünlüğü gibi sivil misyonlar halen OGSP kapsamında gerçekleştirilen harekâtların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Normatif değerler ile çevrili AB dış politikasını komşuluk politikası ve diğer politikalar kapsamında ticaret, insani yardım, kalkınma yardımları ve genişlemenin çerçevesini çizen ve yürüten AB kurumları şekillendirmektedir. Söz konusu politik araçlar özellikle Kuzey Afrika, Ortadoğu, eski SSCB üyesi ülkeler üzerinde etki sağlamak ve yumuşak güç ile bu ülkelere müdahale amacıyla kullanılmaktadır (Mix, 2013: 1). On üç yıl aradan sonra yayınlanan yeni strateji belgesi ile İngiltere olmamasına rağmen, bağımsız ve daha etkin bir OGSP oluşturulabilecek mi bunu zaman gösterecektir.

Maastricht Antlaşmasından itibaren OGSP'nin gelişim evreleri ortaya konulduktan sonra bundan sonraki bölümde OGSP içerisinde insan haklarının yeri değerlendirilecek ve sivil, yumuşak güç ile normatif teori yaklaşımları çerçevesinde insan haklarına yapılan vurgu ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

OGSP BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARININ YERİ

Soğuk Savaşın bitimiyle Yugoslavya'nın parçalanması ve sonrasında iç savaşların yarattığı atmosfer ile yeni oluşan ortamda, Birlik tarafından kurucu antlaşmalarda temel hak ve özgürlükler ile insan haklarından bahsedilmeye başlanmıştır. Birlik açısından bu alanlar savunulan değerlere de uygun olarak öncelikli alan olarak belirlenmiş ve bir aktör olarak krizlere müdahil olmada kullanılmıştır.

1992 Maastricht Antlaşması'nın 6. maddesinin birinci fıkrasında Birliğin özgürlük, insan haklarına saygı, demokrasi ile hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine inşa edildiği, dördüncü fıkrasında ise bu hükümlerin hayata geçirilmesi için gerekli araçları geliştireceği ve politikalarını bu ilkelere göre düzenleyeceği ifade edilmiştir. 1997 Amsterdam Anlaşmalarında da normatif değerler çerçevesinde politikaları şekillendirmek ve aynı zamanda yumuşak gücün etkisinden yararlanmak için insan hakları konusunda somut adımlar atılmaya devam edilmiştir.

Köln ve İngiltere-Fransa (St. Malo) Zirveleri ile birlikte ODGP'nin önemli bir parçası olarak AB'nin uluslararası krizlere müdahalede bulunabilecek karar mekanizmalarına ve askerî kuvvete sahip olmasını sağlamak için AGSP oluşturulması kararı alınmış ve Petersberg Görevleri AGSP'ye devredilmiştir. Petersberg Görevleri ile insan hakları, krizi önleme, barışı koruma, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, antlaşmalarda yapılan değişiklikler ile dış politika ilişkilerinde öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Antlaşmalarla getiren düzenlemeler de Orta ve Doğu Avrupa'da ve diğer bölgelerde müdahalenin çerçevesi AGSP de insan haklarını içeren düzenlemelerle tanımlanmaya başlanmıştır.

Feira ve Nice Zirvelerinde Komisyon katkılarıyla polis iş birliği, hukuk düzeninin güçlendirilmesi, sivil yönetim ve sivil koruma olmak üzere dört araçtan oluşan Sivil Kriz Yönetimi geliştirilmiş, Balkanlarda yaşananlara müdahale amacıyla Çatışma Önleme Sistemi oluşturulmuştur. Bu uygulamalar neticesinde sivil güç ile Balkanlarda yer almak amacı güdülmüştür. Yumuşak gücün unsurlarından olan insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapının AB içerisinde sağlanması için 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Anlaşması ile temel haklar şartı bağlayıcılığı olmadan kabul edilmiş ve ek düzenlemeler getirilmiştir.

Ayrıca OGSP kapsamında harekâtların en temel müdahale gerekçesini oluşturan insan hakları 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi ile birlikte gündeme gelen İnsani Güvenlik Yaklaşımı ile de ele alınmıştır. Profesör Marry Kaldor'un başkanlığındaki çalışma grubu tarafından çerçevesi çizilen Avrupa için İnsani Güvenlik Başlıklı raporda AB'nin neden insani güvenlik doktrini geliştirmesi gerektiğini üç açıdan ele almıştır.¹⁹

Ahlaki yaklaşım kapsamında tüm insanların onurlu bir şekilde yaşama ve güvenlik hakkının olduğu, ayrıca bir tehdit durumunda birbirlerine yardım etmenin doğal bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Avrupa Birliği'nin sahip olduğu değerler ile insanlığın ortak değerlerine katkıda bulunması gerektiğine dair inanç vurgulanmış ve insani gereklilikler ile Kosova, Doğu Timor ve Sierra Leone'de Avrupa vatandaşlarının desteği ile harekâtlar yapıldığı belirtilmiştir. Hukuksal yaklaşım ile Birleşmiş Milletler Şartı'nın 55. ve 56. maddelerine atıfta bulunularak Avrupa Birliği üye ülkeleri arasındaki insan hakları ile ilgili anlaşmalara dayanılarak insan haklarına evrensel saygının yaygınlaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Son olarak AB'nin ulvi çıkarları yaklaşımı, dünyanın güvende olmaması halinde AB'nin de güvende olmayacağını öne sürmektedir.

¹⁹ Profesör Marry Kaldor'un başkanlığındaki çalışma grubu tarafından çerçevesi çizilen Avrupa için İnsani Güvenlik Başlıklı rapor: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/solana/040915CapBar.pdf

İnsani güvenlik yaklaşımı ile AB küresel aktör olarak uluslararası ortamda kendisine alan açmayı hedeflemiştir. 2003 Güvenlik Stratejisi ve ardından yayınlanan söz konusu rapor ile üyelerin çıkar ve amaçları ahlaki, yasal ve ulvi tanımlamalar içerisinde OGSP kapsamındaki harekât ve misyonların meşru zemini oluşturulmuştur. Birlik üstün çıkarı gereği tüm dünyada güvenliği sağlamak adına OGSP kapsamında insan hakları, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim ve demokrasi ile ilgili süreçlere müdahil olmuştur (Coşkun, 2015: 299).

ODGP'nin geliştirilmesi ve güçlendirilmesini hedefleyen Lizbon Anlaşması ile Birlik politikaları iki temel anlaşma ve bir şarta dayandırılmıştır. Bunlar, ABA, ABİHA ve Avrupa vatandaşlarının haklarına ilişkin düzenlemeler içeren Temel Haklar Şartı'dır. Bu karar ile temel haklar şartı antlaşmanın bir parçası haline getirilerek bağlayıcılık kazanmıştır.

Lizbon Antlaşmasının 2. maddesi ile “Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.” denilerek Birliğin üzerine kurulu olduğu değerler tanımlanmıştır. Ayrıca Lizbon Anlaşmasının 21. maddesi kapsamında da üçüncü ülkeler ile ilişkilerde bu değerlerin önemi vurgulanmıştır.

Yapılan tüm tanımlamalar ve düzenlemelerle insan hakları ile OGSP arasında bağ kurularak müdahalelerin meşru zemini kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda normatif değerleriyle üçüncü taraflara yönelik olarak OGSP süreci çerçevesinde 2003 yılından bu yana 34 harekât düzenlenmiştir AB'nin müdahale edilen ülkelerde insan hakları ihlallerini gerekçe olarak göstermesi söz konusu ülkelerde AB meşruiyetinin temelini oluşturmaktadır. Bu durum AB üyesi ülkeler içerisinde de

Birliğe biğilen yüksek değerlerin sınır ötesinde kullanılmasına yönelik desteği arttırmaktadır.

ye lke gözünde sağladığı meşruiyet sayesinde ekonomik krizler ve tüm olumsuz gelişmelere rağmen halen en çok desteklenen müdahale gerekęesi insan haklarıdır. Avrupa Komisyonu ve Avrupa Dış İlişkiler Servisi tarafından 2013 yılında yayınlanan “2013 yılı sonrası AB dış harekâtlarında neyin fonlanacağı” ile ilgili anket çalışmasında, insan hakları AB vatandaşları arasında dış ilişkilerde en öncelikli alan olarak görülmektedir. Vatandaşlarının %90.83’ uzun dönemde istikrara, insan haklarına ve ekonomik kalkınmaya yatırımın AB fonlarının etkinliğini barış koruma, çatışma nleme ve uluslararası güvenliği güçlendirmede arttırdığına inanmaktadır. Diğer taraftan aynı anket sonuçlarına katılan 220 kişinin 3/2’inden fazlasına göre dış müdahalelerde AB ye ülkelerinin çıkarları önemli oranda göz önünde bulundurulmaktadır.²⁰ Bu durumda Anket sonucunda da görüldüğü üzere içeride meşruiyet zemini oluşturan insan haklarını geçen zaman içerisinde normatif değerleriyle dış ilişkilerde ye ülkelerin çıkarları doğrultusunda yürütülen bir politika aracı haline getirmiştir. Bu durumun sonucunda daha önce de belirtildiği üzere stratejik öncelikler ile normatif değerler çakışmıştır.

ye lke vatandaşları tarafından dış ilişkilerde desteklenen, AB aday ülkelerine ve ticari ilişkide bulunulan diğer ülkelere dayatılan insan hakları koşulluluğu ile OGSP kapsamında müdahale gerekęesi olarak kullanılan yüksek değerlerin ye ülkelerin birçoğunda halen uygulanması sağlanamamıştır. Tüm olumlu adımlara rağmen Birlik içerisinde insan haklarıyla ilgili uyum ve kurumsal yapı oluşturulamamış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AB Adalet Divanı ve Temel Haklar Şartı’nın sınırları ye devletler açısından netleştirilememiştir (Williams, 2004: 1–15).

²⁰ http://ec.europa.eu/europeaid/documents/consultations/5240_eu_external_action_after_2013_funding_en.pdf

Üye devletler arasında Williams tarafından da belirtildiği üzere sınırları netleştirilemeyen insan hakları uygulanan mülteci politikalarında açıkça kendisini göstermektedir. Irkçılık günümüzde halen Birlik ülkelerinde en temel insan hakları ihlal nedeni olmaya devam etmektedir. 2015 yılında yaşanan Ukrayna krizinde, Ortadoğu'daki çatışmalardan kaçıp Avrupa kıyılarına sığınan mültecilere karşı sergilenen tavırda Avrupa sınırlarında insan hakları alanındaki uygulamanın başarısızlığı gözler önüne serilmiştir. Süregelen ekonomik kriz, kurucu politikalara inancın yitirilmesi, İngiltere'nin ayrılma kararı, göçmen sorunu ve artan milliyetçilik ile üye ülkelerde popülist partilerin seçimlerde kayda değer ilerlemeler kaydetmesi gibi gelişmeler nedeniyle insan haklarının Avrupa demokrasilerindeki yeri gerilemiştir.

OGSP kapsamında müdahalenin gerekçesini oluşturan insan hakları ihlalleri ve krizler kendi içerisinde yaşanırken üye devletlerin tavrı, diğer ülkelerde de Birliğin normatif değerleri, yumuşak güç politikaları ve sivil gücünün sorgulanmasına neden olmuştur. Birlik günümüzde Akdeniz için Birlik, Kuzey Boyutu, Avrupa Komşuluk Politikası, Orta Asya Stratejisi, Akdeniz Sinerjisi ve Doğu Ortaklığı gibi bölgesel politikalarıyla Orta Doğu, Balkanlar, Afrika ve Latin Amerika gibi stratejik önemdeki bölgelerde çıkarları doğrultusunda normatif gücüyle varlık göstermektedir (Yıldız, 2015: 1). Ayrıca AB'nin insan hakları temelinde sürdürdüğü politikalar Birliğin, normatif, yumuşak güç ve sivil güç olarak kendisini konumlandığı çerçeveye sığdırılmaya çalışılmaktadır.

A. SİVİL, YUMUŞAK VE NORMATİF GÜÇ OLARAK AB

Oluşturulan yeni düzende AB, üye ülkelerinin kuruluş amaçlarına ters düşmeden uluslararası ortamda kendisine yer bulmaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda yumuşak güç ve sivil güç ile AB'nin kuruluşundan itibaren üzerinde kurgulandığı normatif değerler kullanılmıştır.

ABD, Soğuk Savaşın iki kutuplu yapısında tüm tehditler öngörülebilir düzeyde olduğu için Soğuk Savaş boyunca caydırıcılık politikaları ile sistemi dengede tutmayı başarmıştır. Soğuk Savaş'tan sonra oluşan tek kutuplu düzende tek başına askeri unsurların yeterli olmayacağını öngören ABD tarafından yumuşak güç unsurları ile uluslararası ilişkileri yönetilmiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları ile uluslararası sistem köklü değişikliklere tanık olmuş ve yeni bir dönem açılmıştır. ABD tarafından adına önleyici müdahale ve terörle savaş (Bush Doktrini) adı verilen “saldırının ya da tehdidin gerçekleşmeden etkisiz hale getirilmesini” kapsayan bir güvenlik stratejisi tanımı yapılmıştır. Bu strateji ile Afganistan ve Irak’a müdahalelerde bulunulmuş, yumuşak ve sert güç unsurlarının bir arada kullanıldığı akıllı güçle bu ülkeler etki altına alınmıştır (Bingöl, 2014: 150–153).

Bu süreçte önleyici müdahale gerekçesi ile yapılan harekâtlarda her şey istenildiği gibi gitmemiştir. Irak savaşında yaşananlar, Kyoto Protokolü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne taraf olma konusundaki tutumu ile ABD’nin uluslararası kamuoyundaki özgürlük ve adalet savunucusu, sivil, normatif ve askeri güçten kaynaklı süper güç konumu zayıflamaya başlamıştır. ABD’nin güvenlik doktrinleri ile temellendirdiği ve yumuşak gücünü vurguladığı müdahalelerinin uluslararası kamuoyundaki meşruiyeti yapılan hatalar ile azalmış ve bu rol uluslararası kamuoyu tarafından AB’ye biçilmeye başlanmıştır (Krohn, 2008: 3).

Robert Kagan tarafından iki güç arasındaki bakış açısı, Avrupa’nın Venüs’ten ve ABD’nin Mars’tan geldiği sözü ile belirtilmiştir. Kagan, askeri güce dayanan ABD’nin Hobbesçu bakış açısı ile uluslararası ilişkilerin herkesin herkesle savaşı olarak algıladığını, AB’nin ise Kantçı bakış açısı ile yumuşak, sivil güç olduğunu belirtmiştir (Kagan, 2003: 3).

Bu dönemde AB, ABD tarafından da cesaretlendirilmiş ve ilk etapta BM çatısı altında barışı koruma operasyonlarına taraf olması sağlanmıştır. ABD’nin Körfez

Savaşı'ndan sonra Avrupa üzerindeki askeri desteğini azaltması, Yugoslavya Krizi ile Balkanlarda yaşanan kanlı olaylar ve parçalanma süreci, AB'nin 1992 yılında Maastricht Anlaşması ile ortak savunmayı (Madde.17) ve OGSP'yi gündemine almasına ve uluslararası olaylara müdahil olma isteğinin somutlaşmasına neden olmuştur. Kosova Savaşı sonrası Balkanlardaki gelişmelere daha etkin müdahil olmak isteyen AB, Petersberg Bildirisi'ni yayınlamış ve müdahil olduğu sürecin çerçevesini çizmiştir (Zhou, 2006: 3–5).

ABD tarafından yürütülen yanlış politikalar sonucunda oluşan güven boşluğu Birlik tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. AB, ABD tarafından uzun yıllar kullanılan birbiriyle iç içe ve yakından ilişkili üç kavram olan sivil güç, yumuşak güç ve son zamanlarda da normatif güç kapsamında uluslararası ilişkilerde kendisini konumlandırmış ve her üç kavramın uluslararası ilişkilerdeki kabul edilirliğinden yararlanmıştır.

1. Sivil Güç Olarak Avrupa Birliği

1970'li yılların başında Avrupa Birliği'ni bir sivil güç olarak tanımlayan ve sivil gücün çerçevesine çizen Francois Duchene'e göre AB iki süper güçten farklı olarak sorunların çözümünde sivil güç unsurlarını kullanmaktadır. Duchene'e göre AB'yi oluşturan ülkeler ortak tutum ve sorumluluk ile uluslararası ilişkilerin normalleşmesi ve sorunsuz hale gelmesi için uluslararası ilişkilerdeki problemleri anlaşma politikalarının etkisi ile yani sivil güç politikaları ile çözebilme gücünü kullanmayı hedeflemektedir (Duchene, 1973: 19).

Duchene, Kenneth Twitchett, Hans Maull, Cristopher Hill gibi birçok araştırmacı tarafından ele alınan sivil güç yaklaşımı AB politikalarında görülmektedir. AB uluslararası ilişkilerde diğer aktörleri etkilemenin aracı olarak askeri güç yerine, sivil güç politikaları olan insan hakları, ekonomi ve diplomasi gibi politikaları

kullanılmaktadır. 1970’li yıllarda yaşanan petrol krizi ile ekonominin öneminin artması ve askeri gücün öneminin azalması Duchene bu görüşün ortaya atılmasında etkili olmuştur (Stavridis, 2001: 44).

Ancak Avrupa Birliği gerçekten sivil güç müdür sorusuna bir türlü cevap bulunamamakta, özellikle 1990’lı yıllardan sonra birçok açıdan askeri güç olduğu da ileri sürülmektedir. Karen E. Smith tarafından yazılan “*Still Civilian Power EU*” adlı makalede sivil güç ile askeri güç arasındaki ayrım ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Smith’e göre, 1990’lı yıllarda sivil gücün önde gelen savunucusu Hans Maull tarafından da belirtildiği gibi sivil gücün dört unsuru vardır. Bu unsurlar sivil gücün anlamı, sonuç olarak amaçlanan, kullanılan araçlar ve demokratik kontrol kavramları üzerinden askeri güç ile farkı ortaya konularak açıklanmıştır (Maull, 1990: 92).

Tablo 2.1: Sivil ve Askeri Güç Karşılaştırma Tablosu

	SİVİL GÜÇ	ASKERİ GÜÇ
Anlam olarak	Askeri olmayan, ekonomik, diplomatik ve kültürel politika enstrümanı olan güç.	Askeri olan ve askeri güç kullanımına dayalı güç.
Sonuç olarak amaçlanan	Yapılan operasyonlarda sivil sonuçların (uluslararası iş birliği, dayanışma, hukukun üstünlüğünün kuvvetlendirilmesi, dünya barışı, eşitlik, adalet ve hoşgörünün yaygınlaştırılması gibi) hedeflenmesi	Yapılan operasyonlarda askeri sonuçların hedeflenmesi.
Kullanılan araçlar	İkna, yumuşak güç	Zorlama, sert güç
Demokratik kontrol	Gerçekleştirilen her eylemin kararının demokratik yollarla alınmış olması veya alınan kararlar üzerinde demokratik kontrolün olması.	Alınan kararların demokratik süreçlerde geçirilmemesi ya da kararlar üzerinde demokratik kontrol olmaması.

Kaynak: (Smith, 2005: 1-6)

Ortaya konulan bu dört unsur Smith tarafından da belirtildiği üzere sivil güç ile askeri güç arasındaki çizginin belirsizliği nedeniyle AB harekâtlarının karakterini tahlil etmekte yetersiz kalmaktadır. AB'nin Petersberg Görevi ile başlayan barışı koruma operasyonlarında bu ayrıma varmak çok zordur. Buraya barışı koruma amacıyla gönderilenler asker yani öldürmek için yetiştirilmiş kişilerdir. Her ne kadar barışı koruma operasyonlarında sivil sonuçların amaçlandığı belirtilse de harekât gerekçelerine ve harekâtlara katılan üye ülkelere bakıldığında ülkelerin çıkarları doğrultusundaki amaçları hemen fark edilebilmekte, sivil sonuçların sadece uluslararası kamuoyununun desteğini almak, mevcut müdahaleyi yasallaştırmak için kullanıldığı birçok örnekte görülmektedir (Smith, 2005: 4-10).

Bir diğer unsur, sivil güçte ikna ve yumuşak güç yöntemlerinin kullanılmasıdır. Burada en önemli tartışma konusu şüphesiz AB'nin ikna araçları ve en önemli koz olarak kullanılan koşulluluk ilkesidir. Uluslararası ilişkilerdeki en basit tanımı ile koşulluluk, örgütlerin üyelerine ya da ilişkide bulunacağı üçüncü kişilere sağlayacağı faydalar karşılığında karşı taraftan yerine getirmesini beklediği şartlardır. AB adaylık sürecindeki ülkelerin demokratikleşme sürecinden insan haklarına, diğer üçüncü ülkeler ile yaptığı serbest ticaret antlaşmasından mali yardım programlarına kadar her durumda koşulluluğu kullanmaktadır (Erdemir, 2012: 96–97). Ancak tanımdan da, AB tarafından uygulanan politikalardan da anlaşılacağı gibi süreçte tek taraflı, asimetrik bir örgüt talebi vardır. AB tarafından müdahale gerekçesi olarak kullanılan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları politikaları bir koşul olarak sunulmakta ve zorlama yaptırımları içermektedir. Ayrıca askeri gücün unsurları olan zorlama ve sert güç Karen Smith gibi yazarlar tarafından savunulduğu üzere AB'nin artan silahlanma çabaları ile sivil güç Avrupa'yı söylemde bırakmaktadır (Smith, 2000). Smith gibi Pantiyotis Tsakaloyannis de 1980 yılında BAB'ın bağımsız bir savunma yapısı olması

görüşmelerinin gündeme gelmesiyle sivil güç Avrupa fikrinin son bulunduğunu iddia etmiştir (Tsakaloyannis, 1989:245).

AB politika yapım ve karar ama süreçlerine de bakıldığında ise AB tarafından gerçekleştirilen OGSP harekâtlarında bir açıklık, bir kamu denetimi görülememekte, demokratik kontrol unsurunun eksik olduğu fark edilmektedir. Birliğin en demokratik organı olan, üyeleri seçimle iş başına gelen ve Avrupa Birliği Kurucu Anlaşması madde 21 tarafından OGSP ile ilgili başkanlık tarafından alınan kararlarda danışma organı olarak tanımlanan Parlamento'nun OGSP süreçlerinde etkisi oldukça zayıf kalmaktadır (Zhou, 2006: 9). Sivil güç olarak kabul edilmek için AB tarafından kamuoyu ve parlamento tarafından izlenebilecek şeffaf siyasi tercihlerde bulunulması ve her aşamada hesap verilebilirliğin sağlanması gerekmektedir.

Ayrıca bir başka açıdan Adrian Hyde-Price iki kutuplu yapının çökmesi ile tek üstün güç olarak kalan ABD'nin uluslararası gelişmelerdeki tavrı karşısında AB üye ülkelerinin kaygılarının arttığını vurgulamaktadır. Bu kaygıyla birlikte Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde AB'nin çok kutuplu bölgesel güç olma çabasıyla uyguladığı OGSP kapsamındaki Petersberg Görevlerinin ve 2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi diplomasinin askeri zorlama içermesi nedeniyle AB'nin sivil güç olma özelliğinin yok olduğunu belirtmektedir (Hyde-Price, 2006: 230).

2. Normatif Güç Olarak Avrupa Birliği

II. Dünya Savaşı'nın ardından 'ne olmalı-ne yapılmalı' sorusunun cevabı olarak kurulan AB, 1990'lı yılların başında farklılaşan uluslararası ortamda kuruluş değerlerine ters düşmeden kendisini etkin ve meşru bir aktör haline getirme çabası içerisine girmiştir. Ian Manners tarafından şekillendirilen AB'nin normatif güç olduğu yaklaşımı AB'nin paylaşılan ortak değerlere ve normlara dayalı bir normatif güç olduğunu ve uluslararası normları biçimlendirme ve yayma yeteneğini savunmaktadır. Manners

askeri güç olmanın ötesinde bölgede barışın tesisi amacıyla kurulmuş AB'nin ortak değer ve sembollerini paylaşarak ve diğer ülkeleri bu yönde teşvik ederek uluslararası ilişkilerde sürdürülebilir barış inşa sürecine katkıda bulunabileceğini ileri sürmüştür (Manners, 2002: 236).

Manners, AB'nin neden bu tarzda hareket etmesi, yani normatif güç olması gerektiğini ise AB'nin uluslararası sistem içerisinde alışılmışın dışında bir güç olduğu, kendi norm ve değerlerini yaymaya çalıştığı ve benzeri olmayan bir siyasi yapı ile örgütlenme biçimine sahip olduğuyla açıklamaktadır. Tüm bu gerekçelerle AB uluslararası sistemde normları değiştirme, pozitif eklemelerde bulunma ve geliştirdiği yöntemler ile yayma gücüne sahiptir (Manners, 2002: 252).

Manners AB'nin egemenliklerin birleşimi ile oluşan yapısı, ulus üstü parlamentosu, demokratik koşulluluk ilkesi, insan haklarını korumak adına yaptıklarının (ölüm cezasının kaldırılması çabası gibi) normatif değer politikalarının temel kuralları olması nedeniyle de normatif bir güç olduğunu vurgulamaktadır (Manners, 2002: 253). AB'nin normatif kurallarının temelleri Birliğin kurucu prensipleri, görev ve amaçları, oluşturulan kriterler ve belirlenen temel haklar ile atılmıştır.

Tablo 2.2: Normatif Kuralların AB Anlaşmalarındaki Yeri Tablosu

Kurucu Prensipler	Görev ve Amaçlar	Kriterler	Temel Haklar
(ABA, Madde 6)	(Roma Anlaşması, Md:2, ABA Md:6, 13)	(1993 Avrupa Konseyi kararı doğrultusunda oluşturulan Kopenhag Kriterleri)	(AB Temel Haklar Şartı)
Özgürlük	Sosyal dayanışma	Demokrasinin garanti edilmesi	İnsanlık onuru
Demokrasi	Ayrımcılığın önlenmesi	Hukukun üstünlüğü	Özgürlük
İnsan Hakları ve Temel Haklara Saygı	Sürdürülebilir Kalkınma	İnsan Hakları Azınlık Haklarının Korunması	Eşitlik
Hukukun Üstünlüğü			Birlik
			Vatandaşlık
			Adalet

Kaynak: (Manners, 2002: 243)

AB'nin kurumları ile kurmaya ve yaygınlaştırmaya çalıştığı söz konusu normatif değerler barış, özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygıdan oluşmaktadır. Bu değerler AB'nin dünyanın geri kalanı ile ilişkisinin merkezinde yer almakta ve AB gücünü ve meşruluğunu bu temel değerler üzerine inşa etmektedir (Manners, 2002: 239). Kısaca normatif değerler karmaşıklaşan sistem ile birlikte Avrupa fikrini, Avrupa Birliği iç politikasının temel değerlerini, dış politikasının ise uluslararası kimliğini oluşturmuştur.

Manners tarafından çerçevesi çizilen bakış açısıyla Kantçı etik²¹ içerisinde kendisini temellendiren AB, dış politikasında da normatif değerleri uygulamaya çalışmakta ve bu şekilde dış politikada normatif değerleri savunarak daha az zorluk ve tehdit ile karşılaşacağına inanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda modern devletler gibi dış politikasını güç dengesi ve sıfır toplamli oyun mantığına oturtmamakta, üçüncü ülkeler ile iş birliği yapmayı kendi çıkarlarına daha uygun görmektedir. Dış politikasında zor kullanmayı ve müdahaleyi gerektiren durumlarda sorumluluğu ABD ve NATO'ya bırakarak normatif yapısına zarar getirmemeye çalışmaktadır (Tocci, 2008: 3).

Diğer taraftan Normatif teori “çıkar maksimizasyonu” ya da “ulusal çıkar” amacıyla belirli bir hareket tarzının gerekliliğini ve başkalarını araç olarak kullanmayı gayri ahlaki bularak reddederek yol gösterici, seçmeye dayalı, entelektüel bir yaklaşım geliştirir (Dağı, 2001: 187-195). Ancak belirtildiği gibi zor kullanmak ve müdahaleyi gerektiren konularda AB tarafından ABD ve NATO'nun öne sürülmesi ve kendisi tarafından yapılan müdahalelerde de çıkarın bir kenara bırakılamaması AB'nin normatif tavrını sorgulatmıştır. Birliğin üçüncü dünya ülkelere yönelik insan hakları politikalarının sadece belirli hedef ülkeleri kapsamaması, insan hakları konularında neyin

²¹ Evrensel bir boyut ve amaç taşıyan Kantçı etik, bireyler, devletler ve diğer aktörlerden oluşan ve her aktörün etik ve rasyonel davranabildiği kozmopolitan bir dünya topluluğunda evrensel hukukun mümkün olacağını ve ebedi barışa ulaşılacağını savunur.

ihlal neyin ihlal olmadığına politik ilişkilerle belirlenmesi gibi konulardaki yaklaşımlar normatif gerekçeler ile yapılan müdahalelerin ardındaki pragmatist içeriği ortaya koymaktadır (Sjursen, 2006: 6).

NATO ve ABD tarafından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine sert güç ile güvenlik garantisi verilmiştir. AB bu süreçte ABD tarafından yakın coğrafyasının şekillendiğini fark ederek çıkar uyumsuzluğuna düşmüş, bunun sonucunda da insan hakları temelinde kendi savunma politikasına yönelmiştir. Sonrasında AB tarafından bu ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik açılardan dönüşümü koşulluluk politikaları ve üyelik perspektifiyle sağlanmıştır. AB bu şekilde davranarak üyelerinin çıkarları doğrultusunda yakın çevresini uzun dönemde stratejik ve ekonomik açıdan şekillendiren hegemonik bir güç oluşturmuştur. Ayrıca bölge ülkelerine politik ve ekonomik değerlerini dayatmak için uyguladığı ‘koşulluluk ilkesi’ kapsamında ekonomik yaptırımlar ile zorlamada bulunmuştur (Smith, 2003:7). Tüm bunlar AB’nin politik ortaklık, ekonomik güç, üye olarak alma ya da üyelikten çıkarma gibi yumuşak güç unsurlarını ödül ya da baskı aracı olarak kullandığını bu şekilde normlarını aktaran kolektif bir hegemon sunucu olduğunu ve normatif bir güç olmadığını göstermektedir (Hyde-Price, 2006: 226).

Devletler tarafından normatif değerlere uygun olan barış durumu haklılığı savunulması gereken bir süreç değilken savaş, başka ülkelere müdahale gibi norm dışı tez ve eylemlerin özel söylemler ile meşrulaştırılması gerekmektedir (Dağı, 2001: 206). Birliğe üye devletler bu çerçevede uluslararası normlara aykırı hareket ettiğinin bilincinde olarak uluslararası kamuoyunun desteğini ardına almak amacıyla yapılan eylemleri normatif gereklilikler ile açıklama çabasıdır.

3. Yumuşak Güç Olarak Avrupa Birliği

Uluslararası ilişkilerde güç kavramına merkezi bir önem atfeden Hans Morgenthau'ya (1976: 10) göre güç:

İnsanın insan üzerinde denetim kurmasını ve devam ettirmesini sağlayacak olan her şeyi kapsayabilir. Bu yüzden güç, bu amaca hizmet eden bir toplumsal ilişkiyi, fiziksel şiddet kullanımından bir insanın bir başka insanın aklını ve düşüncesini kontrol etmesini sağlayan en görünmez psikolojik bağlantılara kadar her şeyi kapsar.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde ulusal çıkarlara ulaşmak için uluslararası ilişkilerdeki gerekliliklere göre karşı tarafa istediklerini yaptırma erki olan güç, dünya savaşları ve Soğuk Savaş dönemi boyunca askeri güç ve yeteneklere yani sert güce dayanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu dünyanın lideri, askeri gücün temsili ABD'nin yaşadığı 11 Eylül saldırıları başta olmak üzere diğer ulus devletlerin de yaşadığı asimetrik saldırılar, askeri açıdan güçlü devletlerinde ne kadar savunmasız olabileceğini ve salt sert/kaba gücün bir ülkenin kendisini güvende hissetmesi için yeterli olmayacağını göstermiştir.

Sert güç ile ülkelere müdahalede bulunulmasının daha güçsüz toplumlarda müdahaleci ülkeye karşı nefrete yol açtığı ve terör gibi asimetrik yöntemleri tetiklediği yaşanan acı deneyimlerle anlaşılmış ve ülkelerin fiziksel güç unsurlarının yanında diğer devletler tarafından saygı duyulan, takip edilen değerlere sahip olmasının asimetrik tehditler üzerindeki başarısı görülmüştür. ABD tarafından tüm dünyayı etkisi altına alan yumuşak güç politikaları ve ABD'nin sert gücü ile birleştiğinde dünyada süper güç olmasını sağlayan akıllı gücü (*smart power*) AB politikalarında da yerini bulmuştur.

Nye'nin sınırlarını çizdiği ve uzun yıllardan beri ABD tarafından uygulanan yumuşak güç kavramı, kuruluş ilkelerine ters düşmeden uluslararası olaylarda aktif rol almak isteyen AB mantığına uymakta ve günümüzde dış politika alanında AB

tarafından aktif şekilde kullanılmaktadır. Galtung’a göre düşüncenin gücü olan “ideolojik güç” ile düşünce sahibinin fikirleri karşı tarafa medya kültürü aracılığıyla dayatılmakta, diğer ülkenin düşünceleri ve istekleri etkilenmekte ve şekillendirilmektedir (Galtung, 1973: 33). AB, Galtung tarafından belirtildiği gibi düşünce ve değerler ile etkilemenin ve bunun araçlarını kullanmanın toplum tarafından kabul edilirliğinin farkına vararak politikalarını bu yönde şekillendirmiştir.

AB kazandığı politik etki ile eksik olan askeri ve ekonomik gücünü kamufle etmekte, tüm dünyada barışı tesis, insan haklarına saygı, gelişmekte olan ülkelere yardım gibi alanlara yönelmekte ve üstün değerlerin savunuculuğunu yapmaktadır. Birçok ülke açısından savunduğu değerler ile cazibe merkezi olan AB dünya siyasetinde bu politikaları ile yer almaktadır.

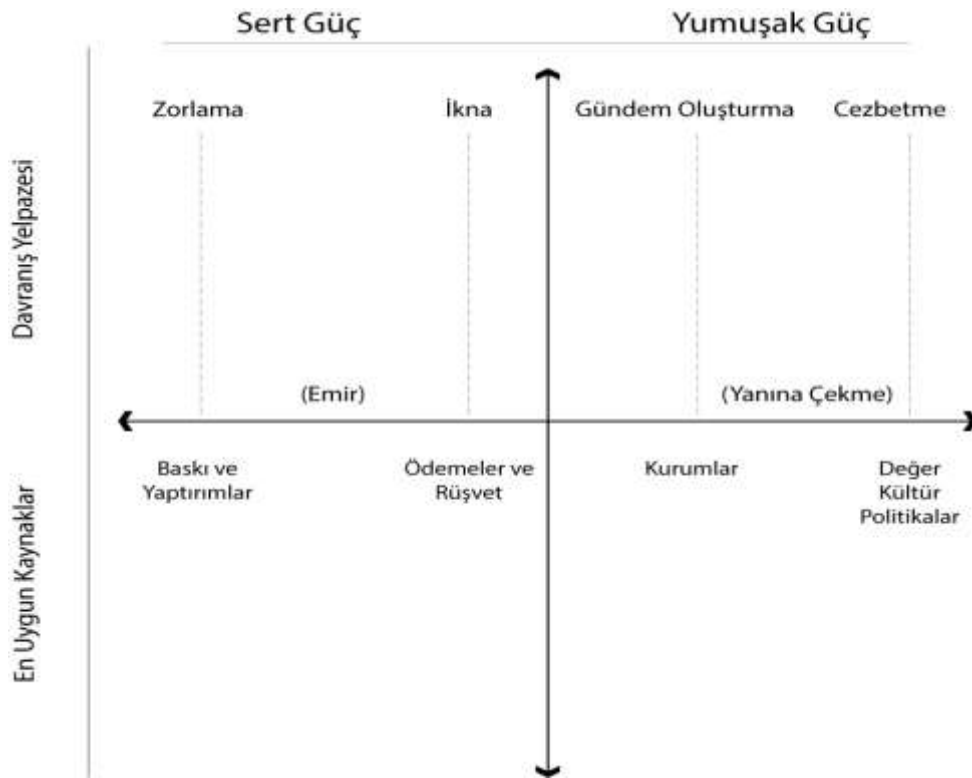
AB’nin yumuşak güç politikalarına yönelmesinin nedeni olarak AB’yi oluşturan ülkelerin hepsinin ayrı ayrı sert/kaba güç potansiyeli olmasına rağmen bu ülkelerin Birlik çatısı altında ülkesel egemenliklerini bırakarak ortak hareket edememesi ve Birliğin Kantiyen kuruluş felsefesi ile direkt sert/kaba güç ile uluslararası ilişkilerde yer almanın örtüşmemesi gösterilebilir. Diğer taraftan Birlik içerisinde güçlü olan Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin geçmişten gelen imparatorluk gelenekleriyle realist tavırları Birliğin yalnızca ekonomik bir denge mekanizması olarak çalışmasına engel olmakta ve çevre ülkelerde meydana gelen değişiklik ve çalkantılara müdahil olma isteği yaratmaktadır.

Üyelerin geçmişten gelen güvensizliklerden bir üst otoriteye güvenlik ile ilgili konuları bırakmak istememesi sonucunda AB ordusunun olmayışı, koşulluluk kapsamında çok iyi bir yaptırım aracı olarak kullanılan ekonomik unsurların Ortadoğu ve Afrika gibi ülkelerde kendisine çok yer bulamaması AB’yi yumuşak gücü kullanarak buralarda bulunan kitleleri etkilemeye yöneltmiştir. Oluşturulan normatif politikalar çerçevesinde AB çatısı altında demokrasi, insan hakları gibi yüksek politika unsurları

ile yumuşak güç örtüşmüş ve AB dünya politikalarına müdahil olabilmek için bu aracı en etkin şekilde kullanmaya başlamıştır.

Literatürde yumuşak güç kavramının sınırlarını Joseph S. Nye Jr. 2004 yılında yayınladığı “Yumuşak Güç” adlı eseriyle çizmiştir. Nye gücü başkalarının davranışlarını kendi istedikleriniz doğrultusunda yönlendirebilmek olarak tanımlamış ve “eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istediğim şeyi yapman için seni zorlamama gerek yoktur” sözüyle yumuşak gücün içeriğini ortaya koymuştur. Bunu sağlayabilmek için karşı taraf üzerinde tehdit ile zorlama, para ile ikna etme gibi sert güç unsurlarının kullanılabileceğini ancak bunların onu etkileyerek ya da ortaklık kurarak sizin istediğinizi istemesini sağlayabilmek kadar derin ve etkili bir çözüm olmadığını ABD örneği üzerinden ortaya koymuştur. Nye tarafından oluşturulan güç tipolojisi sert ve yumuşak güç arasındaki farkı davranış yelpazesi ve gücün kaynakları ile ortaya koymaktadır.

Tablo 2.3: Güç Tipolojisi Tablosu

Kaynak: Nye'in güç tipolojisi (Nye, 2004: 8)

Başkalarını düşünceleriniz doğrultusunda yönlendirme sürecinde demokrasi, insan hakları gibi cezbedici değerler hedef devlet üzerinde baskı ve zorlama ile etki kurmaktan çok daha etkili olmuştur. Yumuşak güç unsurları ile hedef üzerinde bir kabullenme duygusu oluşturulmuştur. Bu kapsamda ABD demokrasisi, özgürlükleri ve değerlerini içeren yumuşak güç politikaları birçok ülkede uygulanmakta, müdahale aracı olarak kullanılmakta ve bu ülkelerce sorgulanmadan kabul edilmekte ve minimum direnç gösterilmektedir (Nye, 2004: 6-10). Yumuşak güç politikaları ve bu politikaların uluslararası ilişkilerdeki başarısı sert/kaba güçte ABD bağımlısı olan AB açısından da 1990 sonrası dönemde yeniden şekillenen dünyada etkin bir aktör olabilmek için etkili bir araç olarak görülmüştür. AB üyelik perspektifi sunulan ülkelerde yürüttüğü politikalarda gündem oluşturma ve cezbetmeyi kullanılırken, AKP kapsamında ekonomik yardım verilen ülkelere zorlama ve ikna araçlarını kullanmaktadır.

AB mantığına göre her sorun için hukuksal ve kurumsal yönetim çözümleri üretilmesi mümkündür, Avrupa yumuşak gücünün kaynağı da budur. Bu nedenle yumuşak güç AB için vazgeçilmezdir. Avrupa'nın küresel politikalar izleme yeteneğine sahip bir askeri gücü yoktur, olması durumunda da bu gücün hukuk dışı kullanımı AB mantığı ile çelişecektir (Özdemir, 2012: 398-399). Bu nedenle genişleme politikası, yardım programları, insani gerekçelerle müdahaleler, hukukun üstünlüğü, yeniden inşa gibi yumuşak güç ile ülkelere müdahaleler her zaman AB iç ve dış politikaları açısından daha cazip olmuştur.

B. NORMATİF, SİVİL, YUMUŞAK GÜCE DAYANDIRILAN PETERSBERG GÖREVLERİ VE İNSAN HAKLARI

1991 yılı sonlarında Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Makedonya ve Bosna Hersek'te yaşanan iç savaşlar ile AB Yugoslavya'ya ve küresel

sorunlara kayıtsız kalamamıştır. Bu çerçevede Maastricht Antlaşması'nın ikinci sütunu ile ortaya konulan AGSP ile Birliğin uluslararası sistemde bir aktör olarak yer alması ve BAB ile daha etkin bir AGSP kimliği oluşturulması hedeflenmiştir (Şöhret, 2013: 66).

NATO'nun kurulması ile önemini yitiren BAB, AB'nin savunma ayağı olarak Maastricht Anlaşması ikinci sütunu ile canlandırılma sürecine girmiş ve NATO'nun Avrupa kanadı olarak geliştirilmeye çalışılmıştır.

BAB'ın Haziran 1992'de Bonn'da gerçekleştirilen Bakanlar Konseyi toplantısında Petersberg Görevleri kabul edilmiştir. Petersberg ile BAB üyesi devletler, BAB yönetiminde gerçekleştirilecek askeri konvansiyonel silahlı kuvvetlerinin unsurlarını sayılan görevlerde kullanmayı taahhüt etmiştir. Bu görevler: insani yardım ve kurtarma görevleri, barışı sağlama görevleri, silahsızlanma operasyonlarına katılım, askeri danışmanlık ve destek görevleri, savaş sonrası istikrar sağlanması görevleri, barış sağlama da dahil olmak üzere çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi için askeri kuvvetlerin belirlenen görevlerde kullanılabileceği belirtilmiştir.²²

Kosova Krizi'nde yaşanan başarısızlık sonucunda, 1999 Köln Avrupa Birliği Zirvesi'nde AB'nin savunma kolu olan BAB'ın 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiş ve "Petersberg Görevleri" olarak adlandırılan BAB'ın kriz yönetim görevleri AGSP kapsamına alınmıştır (Çayhan, 2002: 34). Devir ile BM şartı ilkeleri göz önünde bulundurularak AB tarafından, uluslararası barış ve güvenliğe daha etkin katkı sağlanması ve tüm bölgesel sorunlara müdahil olunması amaçlanmıştır.

2003 Güvenlik Stratejisinin ardından AB barış ve çatışma önleme politikaları çerçevesinde 2003 yılında ilk barış misyonu başlatılmıştır. AGSP kapsamında Birlik Balkanlar, Güney Kafkasya, Afrika, Orta Doğu ve Asya bölgelerine etkin şekilde çatışma önleme ve barışı sağlamayı içeren birçok sivil veya sivil-askeri karakterde kriz

²² http://eurlex.europa.eu/summary/glossary/petersberg_tasks.html

yönetimi operasyonu yürütülmüştür. Ekonomik güç ve dış yardım araçları da kimi zaman ödül kimi zaman ceza olarak kullanılarak, AB operasyonlarının başarıya ulaşabilmesi yönünde katkı sağlanmıştır (Turan, 2010: 31).

Lizbon Antlaşması'nın 42. Maddesi 1. Fıkrası kapsamında da çatışma önleme ve kriz yönetimi ele alınmış, Birlik "barışı korumak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek" ile görevlendirilmiştir. OGSP amaçları da "barış gücü operasyonları, çatışmanın önlenmesi ve uluslararası güvenliği güçlendirme" olarak ortaya konulmuştur.²³ Lizbon sonrasında da yayınlanan tüm zirve bildirileri ve strateji belgelerinde Petersberg Görevleri'ne Birlik dış politikalarına kazandırdığı meşruiyet sebebiyle ekstra vurgu yapılmıştır.

AB tarafından Petersberg Görevleri ile başlayan ve sonra OGSP kapsamında devam eden kriz yönetimi operasyonlarının normatif, yumuşak ve sivil güç açısından önemi değerlendirildiğinde:

- Avrupa Birliği bölgesel süreçlere müdahil olmak amacıyla, oluşturulan normlarını, bu görevlere yüklemiştir. Görevler kapsamında uluslararası ilişkilerin şekillendirilmesinde demokratik kurumların kurulması ve insani yardımı içeren yumuşak güç unsurları kullanılmaktadır. Bu şekilde ABD ve NATO tarafından Balkanlarda yaşanan olayları bastırmak için etkin olarak kullanılan sert güç politikalarına karşı yumuşak güç politikaları ile uluslararası kamuoyunun sempatisini kazanmıştır.

- Diğer taraftan barış sağlama ve kriz yönetimi gibi durumlarda gerektiği zaman askeri unsur kullanılmasının amaç çerçevesi çizilmiş ve sivil güç olarak AB politikaları deklarasyon ile ortaya konulmuştur.

²³ <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

- Petersberg kararlarının bir diğ er  onemi de ‘‘ atışma  onleme’’ ve ‘‘barışı koruma’’ s  ylemini meşrulaştırmasıdır. Wilde’in belirttiği  uzere, Yugoslavya’nın dağılması ile oluşan istikrarsızlık ve savaş ortamında Birliğin bir şey yayamaması, çatışma  onleme ve barışı koruma s  ylemini AB açısından da g undeme getirmiştir. Bu s  re  çatışma  onleme s  yleminin oluşmasında çok etkili olmuş, çatışma  onleme yaklaşımının ülkesel düzeyden uluslararası düzeye taşınmasını ve ABD, NATO, AB ve BM tarafından müdahalede bulunulmasını sağlamıştır. Çatışma  onleme ve barış inşası s  re leri bölge ülkelerinin travmaların üstesinden gelme ve ülke altyapısını yeniden kurma s  re lerine odaklanmakta ve s  re lerin     nc  tarafların müdahalesi altında olmasına imkân vermektedir. Bu şekilde uluslararası aktörler farklı normlar ve s  ylemleriyle diğ er toplumlara müdahalede bulunabilmektedir (Wilde, 2006: 90–91).

AB tarafından, güney komşuları başta olmak üzere Akdeniz ve Komşuluk Politikası yürütülen ülkeler ile OGSP kapsamında barış ve çatışma  onleme misyon ve operasyonları yürütülen ülkeler öncelikli alanlar olarak kabul edilmektedir. İstikrarsızlıkların olduğu söz konusu coğrafyalarda çatışmaların yönetimi ve uzlaşma da dahil OGSP kapsamında gerçekleştirilen harekât ve operasyonlardaki normatif değerler çerçevesinde yumuşak ve sivil g   unsurları ile çatışma dönüşümü ve çözümü hedeflenmektedir (   elik, 2015: 220). Bu çerçevede sınır izleme, güvenlik sektörü reformu, yargı reformu alanlarında sivil harekâtlar ve ekonomik araçlar ile uzun vadede söz konusu bölgelerde yer alan normatif, yumuşak ve sivil g   uygulanmakta ve ülkelere insan hakları gerekçesiyle müdahaleler gerçekleştirilmektedir.

11 Eylül saldırıları ardından güvenlik yaklaşımı da OGSP kapsamında yürütülen müdahalelerin artmasına neden olmuştur. 2003 yılından sonra OGSP kapsamında artan operasyonların temel sebebi ABD tarafından tüm dünyaya ilan edilen terörle savaş yaklaşımının AB açısından Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen Terörle Savaş Harekat Planı çerçevesinde bir aktör olarak uzak bölgelerde varlık gösterme aracı haline

getirilmesidir. Daniel Deudney tarafından da ortaya konulduğu üzere güvenlik “faaliyeti sürdürmek için tasarlanan retorik bir araçtır.” Güvenlik söylemi kamuoyu ilgisini arttırmak için öne sürülen politik bir taktiktir (Deudney, 2006: 23). AB’de Güvenlik Stratejisi kapsamında kendi güvenliğini çevresinde ki ülkelerinde güvenliği ile özdeşleştirerek daha iyi bir dünyanın inşasında, küresel güvenlikte görev almak için insan hakları temelinde şekillenen normatif değerlerini öne sürmüştür²⁴. Bu durum birlik üyelerinin bölgesel politikalar kapsamında müdahalede bulunabilmelerini sağlamış ve farklı coğrafyalarda insani gerekçelerle varlık gösterilmiştir.

OGSP kapsamında kriz yönetim araçlarıyla varlık gösterilen bölgelerde normatif, sivil ve yumuşak güç unsurları aktif olarak kullanılmış ve litaretürde bilim insanları arasında AB’nin nasıl bir güç olduğu uzun süre tartışılmıştır. Yukarıda önde gelen savunucularının kısmen yer verilen tartışmaları içerisinde en kapsamlı teori olarak, merkezinde insan haklarını barındıran normatif güç yaklaşımı ele alınacaktır. Sivil ve yumuşak gücü de içerisinde barındıran normatif güç yaklaşımı tüm tartışma ve askeri, sivil güç limitlerinin ötesinde AB’nin uluslararası rol/kimliğinin temsili olarak nitelendirilmektedir (Manners, 2002:238). Thomas Diez tarafından da savunulduğu üzere Avrupa kimlik inşasında önemi güç geçtikçe artan normatif güç Avrupa söylemi üçüncü tarafların ötekine dönüştürülmesinde, biz ve onlar ayrımı yapılmasında etkin olarak kullanılmakta ve dünya politikasında AB’nin pozitif gücü olarak sunulmaktadır. (Diez, 2005: 635) Normatif güç Avrupa Birliği tartışmaları geçen zaman içerisinde yumuşak ya da sert güç ve askeri ya da sivil güç tartışmalarında bağımsız AB tarafından diğerleri için standartların konulması çerçevesinde en kapsamlı teori olarak karşımıza çıkmaktadır (Whitman, 2011:4).

Üçüncü bölümde AB bölgesel politikalarında normatif güç kapsamında insan hakları ve müdahaleler ele alınacaktır. Bir müdahale aracı haline getirildiği öne sürülen

²⁴ <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

normatif değerler ve insan hakları Orta ve Doğu Avrupa’da Kopenhag Kriterlerinde koşulluluk ve barışı koruma ve çatışma önlemeyle OGSP kapsamında incelenmiştir. Akdeniz ve Afrika’da ise İnsan hakları, Avrupa Komşuluk Politikası ile ekonomik ve diğer yardımların ön koşulu olarak ve barışı koruma, çatışma önlemeyle OGSP harekât ve misyonlarında meşruiyet aracı olarak incelenmiştir.

3. BÖLÜM

AB BÖLGESEL POLİTİKALARINDA NORMATİF GÜÇ KAPSAMINDA İNSAN HAKLARI VE MÜDAHALE

Bölgesel politikalarda AB sahip olduğu normatif değerler ile dönüştürücü ve müdahalede bulunabilen bir konuma gelmiştir. Bu durum Güvenlik Stratejisi ardından 2007 yılında dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından “kıtamızın barışçıl birleşmesi bizim büyük başarımız ve şimdiki ana mücadelemiz iyi için güvenilir güç olarak hareket etmektedir. Kıtasal hedeflerden küresel hedeflere yönelmeliyiz. Avrupa’da barışın inşasından dünyada barış inşasına...” sözleriyle ifade edilmiştir. (Solana, 2007) Birlik “iyinin gücü” ve “barış inşacısı” olarak tanımlanarak normatif gücüyle OGSP kapsamındaki askeri ve sivil harekâtların gerekçesi ortaya konulmuştur. AB bu söylemlerle çıkarlarının geniş vizyonunu ortaya koyarak, izlemekte ve aynı zamanda insan haklarını kuvvetlendirecek kurallar sunarak daha iyi bir dünyaya katkıda bulunmaktadır (Aggestam, 2008: 1–2). Bu süreç, koşulluluk ve komşuluk politikalarıyla da desteklenmektedir.

Tüm bunlarla AB normatif değerleriyle çevresini ne olduğundan çok ne olması gerektiği doğrultusunda etkilemekte ve şekillendirmektedir (Maull, 2005: 778). OGSP kapsamında yürütülen barışı koruma ve kriz yönetimi misyonları ile AB tarafından sınırları ötesinde insan haklarını korumak amacıyla harekâtlarla müdahalelerde bulunmaktadır. İnsan hakları koşulluluğu, Avrupa Komşuluk Politikası, üyelik ve ekonomik iş birliği bu katkının zorlama aracı olarak kullanılmakta ve çıkarlar doğrultusunda yönetilmektedir.

Uluslararası bir aktör olarak Birliğin insan hakları gerekçesiyle OGSP kapsamında yürütülen harekâtlarda çıkarlarından uzak, normatif bir güç olarak

müdahalede bulunan bir aktör davranışı sergileyip sergilemediği önemlidir. Bu çelişki AB'nin Batı Balkan politikası ile Noutcheva tarafından ele alınmıştır. Noutcheva AB üye ülkelerinin bölge politikalarını rasyonel harekât tarzıyla açıklamanın, AB'nin norm ve yönetim kuralları veya evrensel adalet ve yargı prensipleri ile açıklamaktan daha doğru olduğunu savunmaktadır. (Noutcheva, 2009: 1081) Çünkü bu politikalar, insan hakları ihlalleri söz konusu olsa bile, AB üye ülkelerinin ihlal olan bölge ya da ülkedeki politikaları çerçevesinde şekillenmektedir. Suriye ve Ukrayna krizinde görüldüğü üzere, Birlik insan hakları ihlalleri çok üst seviyede olmasına rağmen OGSP kapsamında bir harekât düzenlemeyi tercih etmemektedir. Normatif güç kapsamında tezin ilerleyen kısmında detaylı olarak ele alınacak, Bosna Hersek ve EUNAVFOR-MED örneklerinde de görüleceği üzere, AB tarafından öncelik çıkarlara göre şekillenmekte ve uzun dönemli politikalarla yerel tercihler göz ardı edilerek politikalar dayatılmaktadır.

Normatif güç olarak AB yaklaşımının savunucularından Nathalie Tocci tarafından ortaya konulduğu üzere, planlanan ve planlanmayan dışsal etmenler nedeniyle AB'nin her zaman normatif bir uluslararası aktör olduğu söylenememektedir. Tocci tarafından AB'nin dünyadaki rolü ülke örnekleri üzerinden uygulamalardaki normatif, reel politik, emperyalist ve statükocu aktör davranışlarıyla amaç, araç, sonuç bakımından karşılaştırılmıştır (Tocci, 2008:2).

Tablo 3.1: AB'nin Dünyadaki Rolü Tablosu

Aktör Çeşidi	Normatif		Reel Politik		Emperyalist		Statükocu	
	İstenen	İstenmeyen	İstenen	İstenmeyen	İstenen	İstenmeyen	İstenen	İstenmeyen
Amaçlar			X	X			X	X
Araçlar			X	X	X	X		
Sonuçlar		X	X			X	X	
Örnek Olaylar	Orta ve Doğu Avrupa	Belarus	Rusya	Suriye	Kosova	İsrail-Filistin	Kuzey Afrika	Ukrayna

Kaynak: AB'nin Dünyadaki Rolü (Tocci, 2008: 2)

Bu tabloda da görüldüğü üzere AB, Dış Politikası planlanan ya da planlanmayan dışsal faktörler nedeniyle üye ülke dinamikleri çerçevesinde, normatif uçtan emperyalist uca uzanan politika geçişlerinde faaliyet göstermektedir. Birlik tarafından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Belarus ile ilişkilerde normatif güç politikaları uygulanırken, Rusya ve Suriye'ye karşı reel politik, İsrail- Filistin ve Kosova'ya emperyalist, Ukrayna ve Kuzey Afrika'ya ise statükocu politikalar uygulanabilmektedir. Bu geçişlerdeki ortak unsur normatif politikalar çerçevesinde insan haklarının kullanılmasıdır. Bir diğer önemli unsur da tüm bu geçişlere rağmen uluslararası ilişkilerde normatif güç olarak meşruiyet kazanan Birliğin, zayıf ülkelerde sunular koşullar ve harekâtlar ile dönüşüm içerisinde kendine yer edinmesidir.

A. NORMATİF ÇERÇEVEDE MÜDAHALE ARACI OLARAK KOPENHAG KRİTERLERİ VE OGSP

Soğuk Savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nde Birliğe üyelik en önemli dönüştürme ve müdahale aracı olmuştur. Bunun için 1993 Kopenhag Zirvesi'nde AB genişlemesinin kapsamı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu karar ile AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini normatif gücü ile yeniden yapılandırma ve etkisi altına alma fırsatı bulmuştur. Zirvenin sonuçlarının 7. maddesinde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkiler belirlenmiştir. Bu çerçevede söz konusu coğrafyayı dönüştürmek için üyelik başvurusunda bulunan ülkelerin karşılaması gereken siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatına uyumu içeren kriterlerin içeriği ortaya konulmuştur.²⁵

Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan söz konusu maddeler AB'nin kurumlarıyla kurmaya ve yaygınlaştırmaya çalıştığı normatif değerlerin yasal çerçevesini çizmiştir. Kriterler ile bölgesel politikada demokrasi, insan hakları ve

²⁵ http://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/default_en.htm?textMode=on

hukukun üstünlüğü normları iş birliği için temel prensipler olarak belirlenmiştir. AB tarafından idealist bir yaklaşım ile sunulan bu normatif değerler Kopenhag Kriterleriyle genişleme perspektifinde iç sürece dahil etmiştir. Bu genişleme sürecinde öne sürülen koşulluluk, ödüllere desteklenen bir pazarlık stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde mevcut sistemin değişmesi için politik ve ekonomik kuralların transferinde AB tarafından sunulan koşulluluklar zorlamadan ziyade çözüm olarak görülmüştür (Schimmelfenning and Sedelmeir, 2004: 670–671). Bu şekilde görülmesinde temel sebep, Sjursen tarafından da ortaya koyulduğu üzere, Birlik üye ülkeleri tarafından bu coğrafyada yürütülen politikaların arka planında ortak kimliğin bulunması ve entegrasyonun tekrar bu ülkelerin Avrupa'ya dönüşleri anlamına gelmesidir (Sjursen, 2006). Diğer taraftan müktesebatın müzakereye açık olmaması ve Birliğin üyelik için kriterlerin yerine getirip getirmediğine kendisinin karar vermesi gibi uygulamalarda görülen tek taraflılık süreçteki zorlama unsurunu ortaya koymaktadır.

Kopenhag kriterleri çerçevesinde bölge ülkelerine sunulan üyelik perspektifi ve koşulluluklar ile birlikte AB Maastricht Antlaşması'yla başlayan ve Lizbon Antlaşması ile mevcut halini alan OGSP de bölgede etkin şekilde kullanılmıştır. Politikanın oluşturulma aşamasında bölgesel güvenlik yaklaşımı öne çıkmış ve yumuşak araçlar ve yüksek politika konuları olan barış ve güvenlikle bölgesel konulara taraf olunmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede de güvenlik sağlayıcı ve dönüştürücü en etkili araç olarak Batı değerleri olarak görülen demokrasi ve insan haklarını içeren normatif politikalar kullanılmıştır (Olsen, 2002: 132). Bu politikalarla uluslararası alanda meşruiyet sağlanmış, normatif değerlerle NATO'dan bağımsız, ortak amaçlar (barışı koruma, çatışma önleme ve kriz yönetimi) doğrultusunda uluslararası alanda OGSP kapsamında müdahale gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası alanda sağlanan tüm meşruiyete rağmen, bölgesel ve uluslararası sorunlar karşısında üye ülkelerin farklı çıkar ve beklentileri ODGP oluşturulmasına

engel olmuştur. İnsani gerekçeler ile krizlere müdahalede Birlik ülkeleri kendi güvenliklerini ve çıkarlarını ön planda tutarak ortak bir karar alamamakta, çizilen çerçevenin içerisinde var olamamaktadır. Balkanlarda 1990’larda yaşanan savaşlarda müdahalenin ABD ve NATO’dan beklenmesi, Körfez Savaşı’nda, Libya krizinde üye ülkeler tarafından ortak bir politika izlenememesi bu gerçeği tüm dünyaya gösteren örnekler arasındadır. AB’nin ortak bir tutum sergileyememekten kaynaklı krizlerdeki güçsüz durumunu Adrian Hyde-Price AB’nin normatif konumunun eleştirisi olarak ele almaktadır. Hyde-Price, Birliğin uluslararası bir aktör olarak kurguladığı değerler çerçevesinde sadece söylem düzeyinde kaldığını bir zorlama aracının olmadığını belirterek bu durumun ironik şekilde hem güçsüzlüğünü hem de gücünün kaynağını oluşturduğunu belirtmiştir (Hyde-Price, 2006:217).

Kriz anında yaşanan örneklerde olduğu gibi ortak bir tavır alınamamasına rağmen Birlik üyeleri açısından normatif değerlere sahip bir OGSP, Hyde-Price’ın da belirttiği üzere meşru bir dış politika aracı olarak çok önemli olmuştur. Ancak Suriye krizinde olduğu gibi demokratik ve diplomatik yollar ile krizin zorlama olmadan çözülemediğini ve insan hakları ihlallerine rağmen OGSP kapsamında bölgede yer alınmadığı göz önünde bulundurulduğunda Hyde-Price’ın da savunduğu üzere Birliğin normatif gücü sorgulanmaktadır. Normatif gücün söylem düzeyinde dahi olsa dış politikada güvenlik çerçevesinde kullanımının terk edilememesinin nedeni AB’nin kuruluş ilkelerine ters düşmeden hem üye ülkelerinin iç politikalarında hem de uluslararası kamuoyuna karşı sağladığı meşruiyet ile Birliğin uluslararası aktör konumunu güçlendirmesidir.

OGSP ile AB Aralık 2003’te ilan ettiği Güvenlik Stratejisi çerçevesinde insan haklarına dayalı normatif gücüyle Orta ve Doğu Avrupa’da müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahaleler insan hakları, demokrasi, çatışma önleme, barışı sağlama gibi amaçlarla sivil kriz yönetimi, askeri, polis, hukuk ve gözlem misyonlarını içeren operasyonlardır

(Özdemir, 2012: 369). Bu kapsamda gerçekleştirilen operasyonlardan bazıları, OGSP'nin ilk sivil kriz yönetimi misyonu olan ve 2003 yılında Bosna Hersek'te oluşturulan Avrupa Birliği Polis Misyonu (*EU Police Mission-EUPM*) dur. Bu misyonda BM Uluslararası Polis Gücü'nün görevini devralınmıştır. 2004 yılında aynı ülkede Avrupa Bosna Hersek Barış Gücü (EUFOR ALTHEA) askeri misyonu NATO-SFOR misyonundan devralınmış ve halen devam ettirilmektedir. AB'nin ilk askeri operasyonu 2003 yılında Makedonya'da, 400 personel ile gerçekleştirilen CONCORDIA'dır. Ayrıca Makedonya polisinin organize suçlarla mücadele ve eğitimi amacıyla EUPOL PROXIMA polis misyonu oluşturulmuştur. Kosova'da halen yürütülmekte olan EULEX-Kosova, en geniş kapsamlı sivil misyondur. Operasyon ile adalet sisteminin reformu, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadele, insan haklarına saygının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ukrayna ve Moldova arasında sınır yönetimi yardım misyonları yürütülmektedir.

Bu operasyonlar ile birlikte uluslararası ortamdaki gelişmelere de paralel olarak AB normatif değerleri çerçevesinde insan haklarını müdahale aracı olarak Balkanlarda etkin şekilde kullanmıştır. Bu durum aslında Mark Pollack tarafından da savunulduğu üzere AB'nin sözde evrensel normlar adına kendi çıkarlarını gözeterek diğer geleneksel aktörlerden farkının olmadığını ortaya koymuştur (Pollack, 2012: 204). Söz konusu durum 2003 yılında BM'den devralınan EUPM ve 2004 yılında NATO'dan devralınan ALTHEA misyonu ile Bosna Hersek'in yeniden yapılanma sürecine aktif olarak müdahil olunmasında ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Günümüzde de insan hakları gerekçesi ile 2000'li yılların başında itibaren bu ülkede birlik varlık göstermekte ve insan haklarını da içeren normatif değerleriyle ülkenin inşasında aktif olarak uzun süreli yer almakta ve tüm yeniden yapılanma süreçlerine müdahalede bulunmaktadır. Bu durum birliğin normatif güç kimliğini de olumsuz etkilemekte ve yeni tartışmalara sebep olmaktadır.

B. AFRIKA VE AKDENİZ'DE NORMATİF GÜÇ KAPSAMINDA KOMŞULUK POLİTİKASI VE OGSP

(Kopenhag kriterleri çerçevesinde insan hakları koşulluluğu ile Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine sunulan üyelik perspektifinin Afrika ve Akdeniz'de karşılığı Avrupa Komşuluk Politikası olmuştur. AKP'nin iki fonksiyonu bulunmaktadır. Birincisi genişleme perspektifinin alternatifi olması, ikinci fonksiyonu ise üye statüsünde olmayan ülkelere Birliğin normatif ajandasının ve ilişkilerde katı şekilde koşulluluğun uygulanma aracı olmasıdır (Kelley, 2006: 30). Birliğin temelini oluşturan ekonomik politikaların önemli bir havuç olarak görülmesi ve bunların koşullulukla ilişkilendirilmesi sonucu AKP bölgesel politikalarda etkin bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu çerçevede, Birliğin son büyük genişleme dalgasının ardından sahip olduğu yeni sınırlar, sorunlar ve yeni müdahale alanları ile karşı karşıya kalması sonucunda Komşuluk Politikasının önemi artmıştır. AB, Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) ile üyelik kozu sunulamayan çevresindeki ülkelerde siyasi istikrarı, ekonomik kalkınmayı ve bütünleşmeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda da demokrasi, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğü, pazar ekonomisi, sürdürülebilir kalkınma gibi temel prensiplerini komşu ülkelere yerleştirme misyonu ile bu ülkelerde barış, istikrar ve güvenliğin sağlanması amaçlanmıştır. AKP kapsamında Doğu Ortaklığı, Karadeniz Sinerjisi ve Akdeniz için Birlik yürütülen bölgesel oluşumlardır.²⁶

AKP kuruluşundan itibaren AB'nin güvenlik kaygılarına odaklanmıştır. AB'nin 2003 Güvenlik Stratejisi kapsamında bu ülkelerde varlık göstermek için kullanılan bu politika 2011 yılında yaşanan Arap Baharı sonrasında, bölge ülkelerinde ek reformlar için ödül olarak sunulan finansal ve diğer destek mekanizmaları ile gözden geçirilmiş ve AB Global stratejisine paralel olarak 2015 yılında tekrar revize edilmiştir²⁷. Dönemin

²⁶ Avrupa Komşuluk Politikası: https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en

²⁷ Avrupa Komşuluk Politikası: https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en

koşullarına göre gözden geçirilerek komşu ülkelerde istikrar, refah ve güvenlik için faaliyetlerde bulunulmasına rağmen AB bu ülkelerde yaşanan istikrarsızlık ve krizlere çözüm olamamıştır. Bu ilişkide Avrupa yararı gözetilmiş, sınırlı mali ve teknik yardımlar ile bölge politikalarında varlık gösterilmiştir.

OGSP açısından 11 Eylül saldırılarının ardından 2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi ile “Daha İyi Bir Dünyada Güvenli Avrupa “ oluşturulması hedeflenmiş ve bu amaç doğrultusunda Birliğe daha proaktif hedefler çizilmiştir. Bu kapsamda stratejide ayrıca küresel tehditler ve stratejik hedefler saptanmıştır. Bunlar terörizme karşı mücadele, kitle imha silahlarının yaygınlaştırılmasına karşı mücadele ve örgütlü suçlara karşı mücadelenin bir aracı olarak “başarısız devletlere” yardım olarak belirlenmiştir. Afganistan, Doğu Timor ve Kongo’ya düzenlenen operasyonlarda yer alındığı belirtilerek AB’nin küresel güvenliğin sağlanmasında daha aktif rol oynaması gerektiğini de vurgulamıştır.²⁸ Akdeniz ve Afrika bölgeleri Birlik üyesi ülkelerin sömürgecilik döneminden kalma bağları nedeniyle de OGSP kapsamında insan hakları temelinde kriz yönetimi, çatışma önleme ve barışı koruma alanında çıkarları çerçevesinde öncelikli askeri ve sivil operasyon düzenlenen alanlar olmuştur. AB söz konusu sivil ve askeri operasyonlar ile deniz güvenliğinden, sınır yönetimine, terörle mücadeleden organize suçlarla mücadeleye, bölgesel çatışmalardan yetersiz devletlere kadar çok geniş bir yelpazede insan hakları temelindeki normatif değerleriyle söz konusu bölgelerde faaliyet göstermektedir.

OGSP kapsamında Akdeniz ve Afrika’da öne çıkan hareket ve misyonlardan bazıları: AB’nin ilk askeri operasyonu olan ve 2003 yılında Makedonya’da, 400 personel ile gerçekleştirilen CONCORDIA’dır. Ayrıca Makedonya polisinin organize suçlarla mücadele ve eğitimi amacıyla EUPOL PROXIMA polis misyonu oluşturulmuştur. Avrupa dışındaki ilk askeri operasyon 2003 yılında 1800 asker ile

²⁸ <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

Fransa önderliğinde Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne düzenlenen ARTEMİS harekâtıdır. Bu askeri operasyonunun diğerlerinden farkı AB'nin NATO'dan bağımsız kendi yetenek ve imkânlarıyla yürüttüğü ilk hareket olmasıdır. Bu harekâtla AB, güçlerinin acil müdahale konusundaki yeteneğini kanıtlamıştır (Çelik, 2013: 35). Kongo Cumhuriyeti'nin talebi üzerine 2005 yılında güvenlik konularında danışma ve yardım amaçlı EUSEC RD Kongo misyonu oluşturulmuştur. Çad'daki krize müdahale etmek amacıyla BM Güvenlik Konseyi kararıyla 2009 yılında oluşturulan EUFOR TCHAD/RCA, katılan 3700 askerle birlikte AB'nin bugüne kadarki en geniş katılımlı (ülke sayısı olarak) operasyonu olmuştur. Bunların dışında Somali'de korsanlara karşı 2008 yılında EUNAVFOR deniz gücü, 2011 Libya krizine müdahale ve insani yardımları kolaylaştırmak amacıyla EUFOR-Libya, 2015 yılında göç sorunu ile mücadele ve Akdeniz'de varlık gösterebilmek için EUNAVFOR-MED oluşturulmuştur. Son olarak 2017 yılında Irak'ta danışmalık misyonu EUAM Irak başlatılmıştır. Söz konusu misyon ile Irak güvenlik sektörü reformunun sivil unsurlarının yürütülmesinde Birlik tarafından danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Tüm bu harekâtlar ile AB, bölgesel politikalar çerçevesinde çıkarları doğrultusunda dâhil olduğu sorunlarda, ülkelere insan hakları temelinde kriz yönetiminin araçlarıyla (önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma, barış ortamını kurma) ya da komşuluk politikası kapsamında ekonomik araçlar ile müdahil olmakta ve normatif gücüyle çözüm yöntemini meşrulaştırmaktadır. Komşuluk politikası çerçevesinde de ekonomik araçlar ile aynı durum sağlanmakta Akdeniz ve Afrika bölgelerinde OGSP kapsamındaki kriz yönetimi, koşulluluk ve komşuluk politikaları ile Birliğin bölgesel politikaları normatif güç kapsamında yürütülmektedir.

Bölümün devamında Akdeniz ve Afrika'da geliştirilen ilişkiler tarihsel süreç içerisinde özetlenecek ve normatif güç ile OGSP kapsamında Bosna Hersek ve

Akdeniz’de gerçekleştirilen iki harekâta insan hakları gerekçesi ile müdahalenin örnekleri olarak ele alınacaktır.

1. Akdeniz’de Müdahale Aracı Olarak Normatif Güç ve İnsan hakları

19. ve 20. yüzyılda modern devletlerin var olmasıyla “Avrupalı Büyük Güçler” Akdeniz’in Afrika’yı da büyük ölçüde içine alacak şekilde hakim unsurları olmuştur. II. Dünya savaşından sonra bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması ile yeni bir döneme girilmiştir (Biçer, 2003: 397–398). Bağımsızlıklarını kazanan bu ülkelerde AB çatısı altında normatif değerler, yumuşak ve sivil güç ile ilişkileri devam ettirmeye çalışmıştır.

Bu çerçeve de AB üye devletlerinin coğrafi, ekonomik, tarihsel ve siyasi nedenler ile Akdeniz Havzasına ilgisi Birlik kapsamında ekonomik ve siyasi politikalar ile devam etmiştir. Politikalar özellikle bölgenin eski hegemon güçleri Fransa, İngiltere, İspanya ve İtalya tarafından şekillendirilmiştir. Ekonomik ilişkiler üzerine kurulan Birliğin, Akdeniz ülkeleri ile ilişkisi 1960’lı yıllarda ekonomik alanda iş birliğı ile başlamıştır. 1970’li yıllardan itibaren üye ülkelerin ortak çıkarları doğrultusunda Birlik nezdinde diyalog ve iş birliğı modelleri geliştirilmiştir. 1972 Paris zirvesinde “Global Akdeniz Politikası” oluşturulmuştur. Soğuk Savaş’ın bitimiyle Almanya için Doğu Avrupa’da oluşan fırsatların ve etkinliğin Fransa açısından karşılığı Akdeniz olmuştur. Fransa, Almanya’nın Balkanlarda artan liderlik konumunu geçmişten gelen hegemon gücü ile Akdeniz liderliğine soyunarak dengelemeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda Birliğin lokomotif ülkelerinden biri olarak demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi AB’nin normatif değerlerini benimsetme politikasını, Akdeniz bölgesi ülkelere yönelik olarak hayata geçirmiştir. AB 1990 yılında Komisyon’un önerisiyle Konsey tarafından 1992-1996 dönemi kapsayacak Yenilenmiş Akdeniz

Politikası (YAP) için karar alınmıştır. YAP süreci de daha önceki girişimler gibi başarılı olamamıştır (Kurtbağ, 2003: 80).

Orta ve Doğu Avrupa ile geliştirilen ilişkilerin Akdeniz üzerindeki olumsuz etkileri neticesinde, Fransa, İspanya, İtalya gibi Akdenizli üyelerce, Akdeniz politikasına ani bir içerik ve ivme kazandırılması gündeme gelmiştir. Bu amaçla komisyon çalışmaları neticesinde, 1995 yılında AB ve 12 Akdeniz ülkesi²⁹ Dışışleri Bakanları arasında bölgenin mali ve iktisadi iş birliği, refah, barış ve güvenliğine yönelik hususları içeren “Barselona Bildirisi” kabul edilmiştir.³⁰

Barselona süreciyle Birlik normlarını güney komşularına taşıyarak Akdeniz’in iki yakasında barış, güvenlik, refah bölgesi elde etmeyi amaçladığı izlenimi vermiştir. Deklarasyonun demokratik ve insani yönlerine rağmen AB, bölge ülkelerinden artarak gelen göç dalgasını önlemek ve petrol arzında istikrarı sağlamak için bölgedeki otoriter rejimleri normatif değer önerilerinin aksine çıkarları çerçevesinde desteklemiştir. Örnek olarak Libya’da ekonomik çıkar gereği, bölgesel barış ve güvenliği tehdit etmesine rağmen bölgedeki diktatör rejimlere silah satışı yapılmıştır (Hansen and Mash, 2014: 267). Ayrıca Deklarasyonda ortaklıktan bahsedilmesine rağmen aslında bölge ülkelerinin dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Diez, 2013: 197). Diğer taraftan bölge ülkelerine üyelik perspektifinin verilmemesi, AB tarafından Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamında yardımların tam yapılmaması, Orta Doğu Barış Sürecindeki çalkantı ve AB tarafından dayatılan prosedürler de süreci olumsuz etkilemiş ve başarı sağlanamamıştır.

2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi Akdeniz açısından başarısız olan Barcelona Sürecinin ardından, 2004 yılında ilan edilen AKP ile tüm bu hedeflere ulaşmak için uluslararası ilişkilerde normatif ve yumuşak güç olarak varlık gösterme gerekçesi olmuştur. Ayrıca bu politika ile AB’nin Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik sunduğu üyelik perspektifinin dengelenmesi de amaçlanmıştır. Bölgeye yönelik

²⁹ Cezayir, Kıbrıs, Mısır, Malta, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Filistin, Suriye, Tunus ve Türkiye’dir.

³⁰ Barcelona Bildirisi: https://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/barcelona_declaration.pdf

uygulanan komşuluk politikası demokratik kalkınma, insan hakları ve göç odaklıdır. Komşuluk politikası ile koşullulukta uygulanmış söz konusu normatif değerlere öncelik veren ülkelere mali yardımlarda öncelik tanınmıştır (Demirtaş, 2015: 317).

Tüm yüksek değer vurgularına rağmen AKP'nin bölgede istenen başarıyı sağlayamamasının altında, AB ülkelerinin çıkarlarını savunduğu normatif değer önerilerinin Libya örneğinde olduğu gibi otoriter rejimlerin desteklenmesiyle uygulanan politikalar ve koşulluluklarla çelişmesi ve inanırlılığın kaybedilmesi yatmaktadır. AB'nin bölgeye yönelik ilgisinin çıkarı doğrultusunda güvenlik ve göç konularında yoğunlaşması, ekonomik yardımların demokrasi ve insan hakları alanındaki reformlara bağlaması bu durumu en açık şekilde göstermektedir. Bunlar sonucunda bölge ülkelerine müdahaleler Birlik ülkelerinin çıkar odaklı politikalarının devamı olarak algılanmış, bölgede ABD hakim güç AB ise sadece ekonomik güç olarak görülmüş, otoriter rejimler tarafından da sadece çıkarları doğrultusunda politikalar uygulanmış, yapısal dönüşümler sağlanmamıştır (Tömmel, 2013: 22–23).

Barselona Süreci ve komşuluk politikasında politik hedefler ile bölgede etkin rol oynayamayan AB tarafından 2008 yılında Fransa önderliğinde Avrupa-Akdeniz Birliği yeniden ele alınarak, Akdeniz için Birlik³¹ (AİB) oluşturulmuş ve daha teknik alanlarda iş birliği amaçlanmıştır. Fakat bölge ülkeleri arasında ikili ilişkilerdeki yetersizlik ve bu dönemde başlayan küresel ekonomik krizden dolayı çok kapsamlı bir yaklaşım sunulamamıştır (Yardımcı, 2011: 67).

Birlik tarafından ekonomik ve politik kaygılar ile istikrar açısından otoriter rejimlerin desteklenmesi dolaylı olarak otoriter yönetime sahip Tunus, Mısır ve Libya'da bu yönetimlere karşı halk ayaklanmalarına ve sonucunda Arap Baharına katkı sağlamıştır. AB tarafından uygulanan ekonomik liberalizasyon politikaları da burada tersine işlemiş, elitlerin zenginleşmesine ve zengin ile fakir arasındaki farkın açılması

³¹ Barcelona sürecine taraf olan 12 ülke ve Moritanya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Monako ve Karadağ'dır.

nedeniyle ayaklanmalara neden olmuştur. (Del Sarto, 2016:224) Arap Baharı ile gelen istikrarsızlık ortamı, göçmen sorunu ve zenofobi Avrupa kıtasında tırmanmış ve kıtada Birliğin yapısını tehlikeye atan milliyetçi akımların güçlenmesine sebep olmuştur. Bu geçiş sürecinde AB'ye Avrupa kıtasının güvenliği için ve bölgede demokrasi sağlayıcısı olarak her zamankinden daha fazla ihtiyaç olmuş ve Birlik bölge politikalarını şekillendirebilmek için komşuluk politikasını tekrar yeni bir yaklaşımla ele almıştır.

Olayların hemen ardından Komisyon ve Yüksek Temsilcilik tarafından ortaklaşa yayınlanan “Doğu Akdeniz ile Demokrasi ve Refahın Paylaşımı için Bir Ortaklık” bildirisinde de belirtildiği üzere AB demokrasi, insan hakları, sosyal adalet, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğünün temsilcisi olarak bölge ülkeleri ile iş birliğini konumlandırmıştır. Söz konusu deklarasyona göre yeni yaklaşım ile üç alan belirlenmiştir. Bunlar, demokrasi transferi ve kurum inşası, insanlar ile güçlü iş birliği, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme ile ekonomik kalkınmadır.³²

Arap Baharı sonrasında ortaya konulan yeni yaklaşım diğer bir deklarasyonla “Değişen Komşuluğa Yeni Karşılık: Avrupa Komşuluk Politikasının Gözden Geçirilmesi” ile ele alınmış, bölge ülkelerinin politik açıdan yeniden yapılandırılması koşulluluğa bağlanmıştır.³³

Bu kapsamda ne kadar çok demokratik yönetime geçmek ve normatif değerleri ön plana çıkarmak için adım atılırsa o kadar çok ekonomik teşvik verilmesi, tersi durumda da teşvikin azaltılması gündeme alınmıştır. Bu dönemde de farklı bir strateji izlenmemiş, var olan politikalar oluşan boşlukta güçlendirilerek bölge istikrarı ve dolaylı olarak da Avrupa güvenliği özellikle göç dalgasının engellenmesi ile sağlanmaya çalışılmıştır (Tömmel, 2013: 25-27).

³² Doğu Akdeniz ile Demokrasi ve Refahın Paylaşımı için Bir Ortaklık Bildirisi, http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/com_2011_200_en.pdf

³³ <http://www.mfa.gov.md/img/docs/comunicarea-eu-vecinatate.pdf>

Akdeniz bölgesinin önemi Arap Baharı ile Birlik açısından daha da artmıştır. Richard Youngs bu hareketin getirdiği istikrarsızlık ve bölgedeki politik zorluklara rağmen AB açısından Arap reformlarına etki etme fırsatı oluştuğunu ve bunun Birliğin ana amacı olduğunu belirtmiştir (Youngs 2011:1). Bu amaçla normatif güç kapsamında bölgede yaşanan kriz ardından istikrarın yeniden inşası sürecinin parçası olmak istenmiş ancak yürütülen politikalar yeterli olmamıştır. Avrupa’da artan mülteci krizi, terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve bölgedeki enerji potansiyeli karşısında Birlik güvenliği temelinde politikalar uygulayarak bölgede yer almaya çalışmaktadır. Kendi içinde sınırları olmayan, malların, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı ilkesine tabi olan AB açısından güvenlik dış sınırların güvenliği ve korunaklı olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda Frontex ile kıtaya Akdeniz üzerinden yasa dışı yollarla girmeye çalışan mülteciler engellenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte mültecilerin ölmesi, buralarda yaşadıkları Birliğin insan haklarını ve temel hak ve özgürlükleri içeren normatif gücüne olan inancı yıpratmıştır.

AB açısından bölgede öncelikli mücadele edilecek sorunlardan ilki göç ve ilticadır. Bölgede artan istikrarsızlıklar gitgide Avrupa kıtasına yük getirmektedir. “Avrupa için Ortak Göç Politikası” adlı belge bu kapsamda yayınlanarak Birlik açısından göç ve güvenlik konuları birlikte ele alınmıştır. Bu belge ile Akdeniz’den göçü önlemeye yönelik ekonomik ve siyasi yaptırımlar ortaya konulmuştur. Birlik üyeleri arasında da bölgeye yönelik farklı yaklaşımlara rağmen, özellikle Arap Baharı ile artan karışıklık ortamında önlem alınması gereken öncelikli alan olarak göç görülmektedir (Vinocur, 2011). Bu öncelik doğrultusunda OGSP kapsamında aşağıda detaylı olarak incelenecek olan EUNAVFOR- MED harekâtı başlatılmıştır.

Avrupa açısından bölgenin önemini gittikçe arttıran diğer bir unsur ise enerjidir. Enerji açısından dışa bağlı olan kıtanın, enerji arzını Rusya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika gibi istikrarsız bölgelerden karşılıyor olması enerji güvenliği alanında yeni enerji

güvenlik stratejileri hazırlanmasını zorunlu hale getirmiştir.³⁴ 1970’li yıllardan itibaren enerji açısından İngiltere, Fransa ve İtalya açısından önem verilen bölgenin önemi yaşanan gelişmeler ve GKRY’nin üyeliği neticesinde daha da artmıştır.

Bölgeden kaynaklı tehditlerle mücadele ve fırsatlardan yararlanabilmek için Birlik ekonomik ve politik olarak yukarıda sayılan girişimler ile bölge de var olmaya çalışmaktadır. Ancak Arap Baharı sırasında bölge ülkelerinin yaşadığı tüm karışıklık ve krizlerde Birliğin normatif değerlerine rağmen aktif bir politika izleyememesi uluslararası ortamdaki AB algısının sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun en büyük sebebi Birlik tarafından yüklenilen tüm yüksek politika değerlerinin uygulanma aşamasında ülkesel çıkarların bir kenara bırakılamaması ve ortak hareket edilememesidir. Ayrıca Libya Krizi’nde Fransa ve İngiltere’nin realist tavrı ve Suriye’de yaşananlar sırasında Doğu Akdeniz’de Alman deniz kuvvetlerinin konuşlanması, İngiltere ve Fransa’nın dolaylı destekleri Birlik ülkelerinin çıkarları gereği tüm normatif değerlerini bir kenara bırakarak askeri operasyon tarafı olabileceğini de göstermiştir (Mercan, 2012).

2. Afrika'da Küresel Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği

Avrupa tarafından köle ticareti ile 16. yüzyılda sömürülmeye başlanan Afrika ülkeleri, Avrupalı devletler tarafından 1884-1885 yılları arasındaki Berlin Konferansı ile kâğıt üzerinde açıkça paylaşılmıştır. Bölge ülkeleri 20. Yüzyıl içerisinde gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki çatışmalardan (I. ve II. Dünya Savaşları) faydalanarak 1960’lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanmayı başarmıştır (Tepeciklioğlu, 2012: 59). İngiltere ve Fransa tarafından başı çekilen ve diğer Avrupalı aktörleri tarafından da nüfuz edilen ve sömürülen coğrafyada bağımsızlığını kazanan ülkeler için sonraki süreçte oldukça zor olmuştur.

³⁴ Eurostat Enerji Üretimi: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Energy_production_and_imports

Sömürgecilik anlayışı sonraki süreçte gizli olarak ekonomik, siyasi ve sosyal alanlardaki politikalar ile devam etmiştir. Soğuk Savaş boyunca ABD tarafından SSCB tehdidine karşı yardımlar ile baskı altında tutulan Rusya etkisindeki bölge, Soğuk Savaş sonrasında ABD ambargosuna maruz kalmış ve ülkenin etkisine girmiştir. 2000’li yıllarda Çin’in bölge kaynaklarına olan ihtiyacı ile ekonomik temelli ilişkiler geliştirilmiş ve “Afrika-Çin İş Birliği Forumu” ile ilişkiler yönetilmeye başlanmıştır (Boztaş, 2014: 155–156).

Avrupa, ABD, SSCB ve son olarak Çin arasında mücadele yarışına konu olan dünyanın en fakir ama en çok hammadde kaynağına sahip bölgesi Afrika, AB açısından, üyelerin çıkarları doğrultusunda en etkin mücadele alanlarından. Bu kapsamda Afrika-AB ilişkileri iki dönem olarak ele alınabilir. Birinci dönem Birliğin kuruluşundan Soğuk Savaşın bitimine kadar olan, taraflar arasında sömürgecilik izlerini silmeye ve güven inşasına yönelik dönemdir. İkinci dönem ise Soğuk Savaş sonrası AB tarafından bölge politikalarında etkin yer alma, 2003 Güvenlik stratejisi ile birlikte barışı koruma, kriz yönetimi ve çatışma önleme politikaları ile yüksek değerlerin temsilcisi AB karşısında koşulluluklar, normatif değerler ve yumuşak güç unsurları ile yönlendirilen Afrika’dır.

İlk dönem 1957 yılında Roma Antlaşması ile resmi olarak başlayan sömürgecilik sonrası ilk yakınlaşmadır. Bu süreçte karşılıklı ticaretin arttırılması ve iş birliğine öncelik verilmiştir. Roma anlaşmasının 4. Bölümünde “Deniz Aşırı Ülkeler ve Toprakların İş Birliği” başlığında ele alınmış ve ilişkiler kurumsal bir temele oturtulmuştur. Anlaşma çerçevesinde söz konusu bölgelere serbest ticaret alanı oluşturulması ve yardımlar ele alınmıştır.³⁵

Roma Anlaşması ardından devam eden bağımsızlık süreci sonrasında oluşan yeni koşullarda I. ve II. Yaunde Antlaşmaları imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmalar ile

³⁵ Roma Anlaşması: http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf

bölgenin sanayileşmesi, ekonomik bağımsızlaşması ve kalkınmasına destek verilmiş, ayrı kalkınma politikaları bir araya getirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda gelişmekte olan ülkeler ile sanayileşmiş ülkeler arasında iş birliği alanları ve Ekonomik Kalkınma Fonu ile ortaklık kurumları oluşturulmuştur (Doidge and Holland, 2014: 62-63).

İngiltere'nin Birliğe üye olması sonrasında oluşan yeni talepler ve koşullar karşısında Afrika ülkeleri ile I, II, III ve IV. Lomé Antlaşması imzalanmıştır. 1990 yılında imzalanan ve kapsamı açısından ekonomik konuların bir hayli dışına çıkan IV. Lomé Antlaşmasında ekonomik kalkınma ve iş birliğinin yanında insan hakları, demokrasinin geliştirilmesi, iyi yönetimin oluşturulması ve bölgesel iş birliğinin artırılması konuları yer almıştır. Antlaşma ile açıkça ekonomik ve siyasi koşulluluk ele alınmıştır. Bu çerçevede ekonomik olarak Yapısal Uyum Programını yürütmeyen ülkelerin, siyasi olarak da Uluslararası İnsan Hakları Standartlarına uymayan ülkelerin yardımlardan yararlanamayacağı belirtilmiştir (Banthia, 2007: 7-8).

2003 yılında imzalanan Cotonou Antlaşması da insan hakları ile ilgili konular içermesi bakımından önemlidir. Antlaşma ile kültürel, ekonomik, siyasal, insan haklarından sosyo-ekonomik iyileştirmelere ve cinsiyet eşitliğine kadar birçok konu düzenlenmiştir (Yılmaz ve Uğurlu, 2013: 95). Kendisinden önce yapılan antlaşmalardan farklı olarak Cotonou Anlaşması'nda insan hakları çok geniş ele alınmış, barış ve güvenliğe fazlaca vurgu yapılmıştır. 2005 ve 2010 yıllarında revize edilen ve 2020 yılına kadar uygulanması planlanan Cotonou Anlaşması ile bölgenin sürdürülebilir kalkınması, dünya ekonomisine bütünleşmesi amaçlanmıştır. Anlaşmayı önceki antlaşmalardan farklı kılan bir diğer özellik de 2. maddede ortaya konulan temel prensipler ve bunların çerçevesidir. Bunlar:

- Bölge ülkelerinin kalkınma stratejileri belirlemede üye ülkeler ile eşit haklara sahip olduğu, Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinin kendi ihtiyaçları doğrultusunda kalkınma stratejilerini belirleyebileceği,

- Anlaşmanın ana ortak olarak merkezi hükümetin yanı sıra bölge bürokratları, yerel otoriteler, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin katılımına da açık olduğu, ekonomik ve siyasi konularda geniş katılımın desteklendiği,
- Diyalog ve karşılıklı sorumlulukların yerine getirilmesinin çok önemli olduğu ve hesap verebilirlik açısından ortakların birlikte çalışmaları gerektiği,
- Bölgesel bütünleşme için, iş birliği anlaşmaları ve önceliklerin tarafların kalkınma düzeyleri, ihtiyaçları ve uzun dönem kalkınma stratejileri göz önüne alınarak yapılması gerektiği ve en az gelişmiş ülkelere özel eğitim verilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁶

Cotonou Antlaşması ile getirilen siyasi ve ekonomik koşulluluklara rağmen bölgede ihlaller engellenememiş ve güvenlik sağlanamamıştır. Güvenlik bu anlaşmaya kadar ilişkilerde ele alınmamıştır. Bunun en önemli nedeni AB tarafından OGSP konseptinin oturtulmamış olmasıdır. İkinci dönem olarak ele alınan Soğuk Savaş sonrası, bölgeye yönelik ABD, Çin, İngiltere ve Fransa politikaları ile uluslararası girişimlere rağmen bölgede şiddetli çatışmaların yaşanması ile artan organize suçlar, göç ve terör örgütleri AB'nin bölgede çatışma önleme misyonu ile daha aktif rol oynaması gerekliliğini gündeme getirmiştir (Faria, 2004: 9).

2003 Güvenlik Stratejisi sonrasında üstlenilen görevler çerçevesinde bölgenin yukarıda bahsedilen sorunları siyasi inisiyatifle çözülmeye, bölgede barış inşası ve kriz yönetimi faaliyetleri kapsamında kurumsallaşmış yapılarla var olmaya çalışılmıştır. AB tarafından yumuşak güç ve normatif değerler ile bölgede karşılıklılık ve iş birliği temelinde ekonomik, siyasi ve politik yapılar kurulmuştur (Mercan, Bilgin, Gökmenoğlu, 2015: 383).

Afrika dışındaki ülkeleri de olumsuz etkileyen terör, yasa dışı göç, insan hakları ihlalleri, silah ve uyuşturucu ticareti gibi konular AB'nin Afrika'ya müdahalesi için

³⁶ Cotonou Antlaşması: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/acp/03_01/pdf/mn3012634_en.pdf

ihtiyacı olan kamuoyu desteğini vermiş ve gerekli yasal zemini de oluşturmuştur. Bu kapsamda AB Komisyonu, üye ülkelere ilişkin çerçevesini oluşturmak için 2005 yılında AB'nin Afrika Stratejisi Belgesi'ni yayınlamıştır. AB'nin Afrika Stratejisi üç temel ilkeye dayanmaktadır³⁷. Bunlar: Eşitlik, ortak tanıma, kurumlara saygı ve ortak ilgi alanlarının tespitine dayanan, ortaklık ile politik ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine dayanan ve sahiplilik ve strateji ve kalkınma politikalarının ülkeye özgü yapılması, dışarıdan dayatılmaması ilkelerine dayandırılmıştır. Ayrıca Afrika stratejisi politikalarının hayata geçirilmesi için “AB Yönetim İnisiyatifi” ve “AB-Afrika Altyapı Ortaklığı” başlatılmıştır. 2007 yılından günümüze kadar da zirveler ve eylem planlarıyla süreç yürütülmektedir.

AB güvenlik politikaları da bölgeye yönelik politikalarla aynı çizgide ilerlemiştir. Roma Anlaşması'ndan Soğuk Savaş'ın bitimi sonrasında oluşturulan OGSP'ye kadar ilişkiler ekonomik temelde yürütülmüştür. 11 Eylül saldırıları ve 2003 Güvenlik Stratejisinden sonra ise AB'nin bölgelere yönelik güvenlik politikaları iki açıdan ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki AB 'nin normatif gücüyle bölgeye yönelik yürüttüğü kalkınma politikaları çerçevesinde çatışma ve istikrarsızlığı önleme girişimleridir. İkinci nokta ise barışı önleme operasyonlarında askeri unsurların baskın olduğu ancak çatışma yönetilmesine odaklı barışı koruma ve sivil unsurları ile barış inşası süreçleridir. AB bu şekilde Afrika'da barış ve istikrarın oluşturulması sürecinde aktif olarak yer almakta ve somut olarak Afrika politikasını yönetebilmektedir (Mercan, Bilgin, Gökmenoğlu, 2015: 396).

Bölgeye yönelik iki öncelikle insan hakları temelinde OGSP kapsamında birçok sivil ve askeri operasyon yürütülmüştür. Bu kapsamda yürütülen bazı sivil misyonlar: 2005 yılında başlatılan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde Güvenlik Sektörü Reformu için Danışmanlık ve Destek Sağlama Misyonu (EUSEC RD Congo), 2012 yılından bu

³⁷ Afrika için AB Stratejisi: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV%3Ar12540>

yana devam eden EUCAP SAHEL Mali, 2012-2015 yılları arasında EUCAP SAHEL Niger, 2013 yılından bu yana EUBAM Libya, 2008 yılından bu yana devam eden EUTM Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti Askeri Danışmanlık Misyonu (EUMAM RCA) ve 2016 yılından bu yana Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yürütülen EUTM RCA'dır. Askeri misyonlar: 2013 yılından bu yana devam eden EUTM Mali, 2010 yılından bu yana EU NAVFOR Atalanta, 2012 yılından bu yana devam eden EUCAP Somali'dir. AB tüm bu harekât ve misyonlar ile normatif gücü kapsamında bölge de yer alarak insan hakları temelinde uluslararası bir aktör olarak varlık göstermiştir.

C. OGSP'DE NORMATİF GÜÇ VE İNSAN HAKLARI GEREKÇESİYLE MÜDAHALE ÖRNEKLERİ

1. Normatif Güç ile Yeni Devlet İnşasında Müdahale Aracı olarak İnsan Hakları: Bosna Hersek Örneği

Dünya savaşlarından sonra yeni oluşan sistemde AB, Manners tarafından sınırları çizilen normatif gücü çerçevesinde dış ilişkilerde yer almıştır. AB kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan ve uluslararası ilişkilerde dış aktör olarak rolünün şekillendiren söz konusu normatif değerler Lizbon anlaşması 2. Maddesinde ve aynı zamanda ABA 6. Maddesinde yer almaktadır. AB bu değerler ile öncelikle en yoğun güç mücadelelerinin yaşandığı bölge olan Orta ve Doğu Avrupa'da normatif gücüyle yer almıştır. Bosna Hersek bölge ülkeleri içerisinde normatif değerler ile AB'nin kimlik inşasını içerdiği ve bölgesel normatif gücünün ilk uygulama alanı olduğu için ayrı bir öneme sahiptir. Birlik burada OGSP kapsamında ilk harekâtlarını başlatmış ve sunduğu üyelik perspektifinin yanı sıra uzun dönemli politikalar ile devlet inşasında aktif rol almıştır (Juncos, 2005: 89).

Yugoslavya'nın dağılması ile 1992 yılında başlayan ve 1995 yılında Dayton Barış Anlaşması ile son bulan savaşta aktif olarak yer alamayan AB açısından Bosna

Hersek ve dağılma ardından oluşan diğer devletler, normatif araçlar ile dönüşüm sağlanacak öncelikli alan olarak görülmüştür. Bosna Hersek'i bölgede yer alan diğer ülkelerden ayıran Avrupa kimliği inşası sürecinin Dayton anlaşması ile kurulan üç dilli ve üç ülkeli yapıda çok daha kapsamlı politikalar gerektirmesidir. Avrupa kimliğine dönüş bu ülke için Yugoslavya'dan ayrılan diğer ülkelerden daha zordur. Avrupa normatif gücü kapsamında demokrasi, insan hakları ve çok taraflılık ekseninde Bosna Hersek'te yürüttüğü politikalarda aslında kendi çıkarına olan bölgesel istikrar ve güvenliği sağlamaktadır. Bu durum komşu bölgelerde güvenliğin sağlanması süreciyle Avrupa güvenlik stratejisindeki üç stratejik hedeften biri olarak da yer almaktadır.³⁸

Sınırlarında yer alan Bosna Hersek ve Kosova'da yaşanan karışıklıklara NATO tarafından müdahale edilmesi AB'nin müdahalede bulunamaması AGSP sürecinin başlatılarak Birliğin kendi güvenlik kabiliyetine sahip olması gerekliliğini de ortaya koyan gelişmeler olmuştur. Çatışmaların sona ermesi ve AB'nin savaş sonrası süreçte bölgenin yapılanmasında yer almak istemesiyle BM tarafından Bosna Hersek'te yürütülen Polis Görev Gücü 2003 yılında AGSP kapsamında devralınmış ve ülkede Birliğin ilk sivil misyonu başlatılmıştır. EUPM ile Bosna Hersek'te savaş sonrası polis reformlarının desteklenmesi, yerel kapasitenin geliştirilmesi ve sağlamlaştırılmasıyla organize suçlarla mücadele alanında yerel ve bölgesel iş birliklerinin geliştirilmesini amaçlayan misyon 2011 yılına kadar sürdürülmüştür.³⁹ Yürütüldüğü süre boyunca vatandaş ve hükümet dışı organizasyonların dahil edilmediği süreçte yerel polise de aktif rol verilmemiş ve kurumsal reformlarda Bosna demokratik kurumları devre dışı bırakılmaya çalışılmıştır (Juncos, 2011:97).

EUPM misyonu devam ederken Kosova krizinin yaşanması sivil güçle bölgede görev yapmanın yeterli olmadığını Birliğe göstermiştir. 2004 yılında barışı koruma

³⁸ Avrupa Güvenlik Stratejisi 2003: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>

³⁹ EUPM: https://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/mission-description/index_en.htm

amacıyla yürütülen ALTEA askeri operasyonun NATO'dan devralınması Birlik tarafından talep edilmiş ve ABD tarafından misyon AB'ye bölgede etkin olması amacıyla verilmiştir. EUFOR ALTEA ile Bosna Hersek güvenlik güçlerinin NATO standartlarında eğitilmesi ve kapasitesinin geliştirilmesi, güvenli ortamın sürdürülmesi ve Dayton Anlaşması hükümlerinin uygulanmasının sağlanması amaçlanmıştır.⁴⁰ AB tarafından askeri bir misyon başlatılmış olmasına rağmen bunun BM Güvenlik Konseyi yetkisinde olması ve normatif amaçları içermesi iç ve dış politikada meşruiyeti sağlamıştır. Güvenlik sağlayıcısı misyonu ile NATO imkan ve kabiliyetleri ile Berlin+ düzenlemeleri kapsamında yürütülen ALTEA ülkede Birlik tarafından yürütülen geniş ve kapsamlı politikaların da bir göstergesidir. Birliğin yürüttüğü en uzun harekât olan ve 14 yıldır devam eden operasyonun ne zaman biteceğine dair bir zaman, bir reform ajandası ve bir başarı kriteri bulunmamaktadır. Mevcut durumda ALTEA ile bölgede yer alan NATO ve EUFOR savunma alanında reformların yapılması konusunda çalışmalar yürütmekte ve ülke üzerindeki uzun dönem amaçlarını gerçekleştirebilmekte ve Birlik tarafından bu durum da üyelik sürecine bağlanmaktadır (Muherina, 2016:6-8).

AGSP ile savaş sonrası süreçte bölgenin yeniden inşasında yer alan AB ekonomik ve politik koşullulukları içeren Kopenhag Kriterleriyle üyelik perspektifi çerçevesinde kendi normlarını dayatmıştır. 2003 yılında Thessaloniki, Avrupa Konseyinde İstikrar ve Ortaklık Süreci güçlendirilerek Batı Balkan ülkelerinin de Birliğin gelecek üyeleri olarak görüldüğü belirtilmiştir.⁴¹ Karar ile üyelik perspektifi güçlendirilerek koşulluluklar arttırılmıştır ve koşullulukların gerçekleşmesi üyelik sözüne bağlanmıştır (Noutcheva, 2009: 1067). Bu süreçlerde Merlingen ve Ostauskite'ye göre uluslararası normların yayılmasının iki yönlü etkisi bulunmakta, hakim güç altından kurtararak özgürleştirme veya özgürlüğünü kaybetme ve

⁴⁰ EUFOR ALTEA: <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>

⁴¹ Thessaloniki Avrupa Konseyi Sonuç: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_114011.pdf

boyunduruk altına girmenin yeni bir yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Merlingen and Ostrauskaite 2006: 16). Bosna Hersek örneğinde de sadece normların transfer edilmediği, normatif değerlerle uluslararası meşruiyet sağlanan müdahaleler ve sonrasında koşulluluklar ile ülkeye baskı ve dışlama uygulandığı görülmektedir. Yürütülen politikalarla ülke özgürleştirilmemekte, AB'nin boyunduruğu altına girmektedir.

Süreç Dayton Anlaşmasının hükümlerinin uygulanmasından üyelik perspektifiyle AB koşulluluklarının uygulamasına dönmüştür. Örnek olarak Sejdic ve Finci davasının 2009 yılında Bosna aleyhine sonuçlanan AİHM kararı doğrultusunda⁴² Birlik tarafından Dayton ile oluşturulan anayasanın değiştirilmesinin koşul olarak öne sürülmesi gösterilebilmektedir. Dondurulmuş bir çatışmanın tekrar alevlenmesi anlamına da gelebilecek ve direnç gösterilen bu karar karşısında İstikrar ve Ortaklık Sürecinin durdurulması ve yardımların kesilmesi yaptırımları uygulanmış, ülkenin hazır olma kapasitesine bakılmamıştır. 2015 yılına kadar süren bu yaptırımlarda normatif güç kapsamında barış inşası ve çatışma önleme süreci göz ardı edilerek insan hakları temelinde köklü değişiklikler talep edilmiştir.

Koşulluluklarla birlikte Bosna Hersek ve diğer Güneydoğu Avrupa ülkelerinde devlet inşası en önemli genişleme politikası aracı olmuştur. AB bölgede ekonomik, yasal ve politik alanlarda AB normlarının sağlayıcısı yerine aktif bir devlet inşacısı gibi görev yaparak, özel kurumsal anlaşmalara ve politik sistemdeki düzenlemelere müdahalelerde bulunabilmektedir (Keil and Arkan 2015: 6). İnsan hakları temelinde çatışma önleme ve barışı koruma misyonu ile varlık gösterilen bölgede bir devlet inşacısı olarak politikalara müdahale edilmesi ve nihai aşamaya gilememeyen ALTHEA harekâtı ile de askeri unsurlarla bölgede varlık gösterilmesi normatif güç temelinde sağlanan meşruiyet nedeniyle dış ilişkilerde sorun yaratmamaktadır. Bosna Hersek'te

⁴² AİHM Sejdić ve Finci Kararı, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22003-2304130-2462019%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22003-2304130-2462019%22]})

özellikle anayasal reform sürecinde artan baskılar, mevcut hükümeti güçlendirmek ve baskın etnik tarafın tekelini engellemek gibi müdahaleler sonucunda Birlik güçlü bir yerel direnç ile karşı karşıya kalmaktadır (Perry, 2015: 179–181).

Diğer taraftan Birliğin yaşanan dramlar sonrasında insan hakları ve normatif politikaları ile bir aktör olarak yer aldığı ülkede uluslararası aktörlerin varlığı ve uygulamaları nedeniyle halen tam bir devlet kurulamamıştır (Bose 2002: 22). Güçlü devlet kurulamama durumunu Pugh ve Cooper savundukları Liberal Barış teorisinde ele almaktadır. Teoriye göre, müdahalede bulunulan ülkede sosyal adalet yerine hukukun üstünlüğüne, neoliberal ekonomi yerine ülke direktiflerine öncelik verilmekte, satın alma gücü düşürülmekte ve gelişmekte olan ülkenin otoritesini güçlendirmek yerine dış müdahale arttırılmaktadır. (Pugh and Cooper 2004: 6) 2003 yılından beri Bosna Hersek'in yeniden inşasında aktif rol alınmasına ve OGSP kapsamında yürütülen harekâtlara ve üyelik koşulluluklarına rağmen ülkede zayıf yapı devam etmektedir. Halen güçlendirilemeyen zayıf yapıyla birlikte 2006 yılından bu yana reformların durmasında Birlik politikalarında salt normatif değerlerin değil çıkarlar doğrultusunda yürütülen politikaların da etkisi vardır. Birlik normatif gücü kapsamında ülkeyle yürüttüğü süreçlerde savaş sonrası tekrar organize olan toplumun kendi değerlerini göz önüne almamış, insan haklarını müdahale için kullanarak hegemonik söylemin parçası haline getirmiştir. Balkanlarda normların gücü iknadan daha çok ideolojik ve psikolojik zorlamaya dayanmıştır. İdeolojik olarak üyelik tek opsiyon olarak sunulmuş, psikolojik zorlama olarak da ekonomik koşulluluk ve kriz yönetimi enstrümanları kullanılmıştır (Juncos, 2011: 85). Zorlamanın etkisi ile köklü mekanizmalar kurulamamıştır.

Normatif güç yaklaşımı zayıflatan bir diğer unsurda insan hakları temelinde koşulluluk olan Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi kararlarına uyma zorunluluğu konusunda olduğu gibi uygulanan çifte standarttır. Bosna Hersek için İstikrar ve Ortaklık Antlaşması imzalanmasının temel koşulu olarak sunulan bu durum

Sırbistan için ICTY kararları uygulanmasında gösterilen direnç rağmen aynı şekilde uygulanmamış ve politik gerekçeler ile müzakerelere başlanmıştır (Mladenov and Stahl, 2015: 124–130). Bosna Hersek içinse üyelik perspektifi sunulan ülke bağımsız ve kendi kendine yeten bir ülke olmadığı için üyelik süreci uzun yıllardır AB normları çerçevesinde koşulluluk ve yürütülen harekâtlar ile askıda tutulmakta, tüm müdahalelere ve kapasite artırımını da içeren AB politikalarına rağmen ilerleme sağlanamamaktadır.

2. Normatif Güç Olarak AB Göç Politikası ve İnsan Hakları: EUNAVFOR MED Örneği

2010 yılından itibaren Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında etkili olan ve özellikle Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'i etkileyen Arap Baharı ve sonrasında artan istikrarsızlık ve savaşlar neticesinde Akdeniz dünyanın en yoğun göç rotası haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre 2014 yılında Akdeniz'den Avrupa'ya ulaşan göçmen sayısı Arap Baharı'nın ardından üç katına çıkarak 216.054'ü bulmuştur. 2015 yılında ise rakam bir milyonu aşmıştır. 2015 yılında kaçak yoldan Avrupa'ya girmeye çalışan mülteci ve göçmenlerin birkaç bini bu sırada ölmüş ya da kaybolmuştur. Aynı verilerde Akdeniz üzerinden Avrupa'ya gelen mültecilerin %90'ının savaş, şiddet ve otoriter rejimler ile yönetilen ülkelerden geldiği görülmektedir.⁴³

Birlik için uzun yıllardır mücadele alanlarından birini oluşturan göç Arap Baharı ardından Libya ve Suriye'de yaşanan krizler nedeniyle artarak kitlesel göç hareketlerine dönüşmüştür. Arap Bahar'ının gerçekleştiği sürece kadar Birlik tarafından söz konusu coğrafyalarda izlenen AKP, ekonomik destekler ve OGSP kapsamında gerçekleştirilen harekât ve misyonlarla çıkarlar doğrultusunda bölge politikalarının bir parçası olunmaya çalışılmıştır. Normatif güç olarak şimdiye kadar bölgede kriz ve çatışma önleme, barışı

⁴³ UNCHR:<http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

sağlama görevleriyle var olan AB'den yaşananlar karşısında bölge ülkelerinin yardım talepleri artmıştır. Artan taleplere rağmen AB bölgede normatif bir güç olarak insan hakları kapsamında müdahalelerde bulunamamış, kendi çıkarları doğrultusunda önlemler almıştır.

Krizler ardından Birliğe üye ülkelerin 1951 yılında imzalanan BM Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmesine (Cenevre Sözleşmeleri), 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, 1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesine ve 2007 AB Temel Haklar Şartına taraf olmasından ve Birliğin kendisini konumlandığı normatif güç yaklaşımından dolayı beklentiler oluşmuştur. Ancak Birlik tarafından insan hakları temelinde normatif önlemler alınmasından ziyade daha çok sınır güvenliği, düzensiz göçün önlenmesine yönelik önlemler ile söz konusu sözleşmelere aykırı durumlar içeren sığınmacı ve göçmenlerin kabul edilmemesi, geri gönderilmesi ve geri kabul anlaşmalarının uygulanması politikaları yürütülmüş ve normatif güç Avrupa yaklaşımı sorgulanmıştır.

Oluşan tepkiler karşısında AB kontrol ve önleme odaklı göçmen politikalarını uluslararası kamuoyunun beklentileri ile paralel olarak 2011 yılında ilan ettiği “Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım” politikası ile normatif güç kapsamında insan hakları ve göçmenler temelinde ele alma ve bölgede aktif yer edinme girişimi başlatmıştır⁴⁴. Ancak uluslararası meşruiyete dair yapılan normatif düzenlemelere rağmen üye ülkelerin farklı çıkarları ve ortak politika belirlenememesi gibi sebeplerle kontrol odaklı Frontex ile göçün önlenmesinden insan hakları temelinde politikalara geçememiş ve Akdeniz’de yaşanan facialar ile tel örgülerle kapatılan sınırlar insan hakları temelinde normatif gücün tekrar sorgulanmasına neden olmuştur (Elmas, 2017: 405-411).

⁴⁴ Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım: https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/communication_from_the_commission_1.pdf

Arap Baharından yaklaşık üç yıl sonra İtalya Kasım 2013 tarihinde arama ve kurtarma operasyonu adı altında ülkelerine yönelen göç dalgası ile ilgili olarak ‘Mare Nostrum’ isimli deniz harekatı başlatmış ve operasyona rağmen Lampedusa’ya 2014 yılında 170, 000 göçmen ulaşmıştır. Operasyonun yetersiz kalması ve artan göç dalgası karşısında üye ülke vatandaşlarının da baskısıyla AB önderliğin kısıtlı kapsamda Triton operasyonu başlatılmıştır. Ancak bu operasyona rağmen de göçmen sayısında büyük artış olmuştur.

Bu süreçte, 19 Nisan 2015 tarihinde İtalyan adası olan Lampedusa’da yaşanan ve 700 göçmenin ölümü ile sonuçlanan bot kazası, bazı üye ülkelerin katı göçmen politikaları, Avrupa’da gözüaltına alma merkezlerinde izinsiz göçmenlere yapılanlar AB’nin insan hakları konusundaki tavrının sorgulanmasına neden olmuştur (Çim ve Coşkun 2015: 289). Ayrıca Libya’da yaşanan tüm insan hakları ihlallerine rağmen göçe izin vermemesi için sürecin başından itibaren halen ülkedeki otoriter rejim ile iş birliği yapılıyor olması⁴⁵ Birliğin normatif değerlerine ters düşen ve OGSP kapsamındaki müdahalelerini sorgulatan davranışlardandır.

Normatif güç yaklaşımından ayrılmamak için Avrupa Komisyonu, artarak devam eden ve iç ve dış politikalarını etkileyen göç akımıyla mücadele amacıyla 2015 yılında daha etkin ve kapsayıcı bir göç yönetimi doğrultusunda uzun vadeli yapısal dönüşümler için kararlar almıştır. Buna göre düzensiz göçe teşvik eden unsurların ortadan kaldırılması, sınır yönetimi (AB’nin sınır kontrol birimi Frontex’in kapasitesinin güçlendirilmesi), güçlü bir ortak iltica politikası benimsenmesi, hukuki yollarla göç yolunda yeni bir politika belirlenmesi kararlaştırılmış ve karar kapsamında politikalar geliştirilmiştir.⁴⁶

Göç dalgası ve buna paralel gelişen insan kaçakçılığının ana güzergâhının Akdeniz olmasının yanında küresel bir aktör olmak isteyen AB için bölge başka

⁴⁵ HRW Report: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/european-union>

⁴⁶ Avrupa Komisyonu Basın Açıklaması: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4956_en.htm,

açılardan da büyük önem arz etmektedir. Akdeniz'in sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz yatakları ⁴⁷ ile hâkimiyet mücadelelerinin olduğu stratejik coğrafyalara yakınlığı, Ortadoğu ve Rus petrolünün diğer ülkelere ulaştırılmasında sahip olduğu avantajlı konumu, Afrika enerji kaynaklarının Avrupa'ya nakledilmesi gibi sebeplerle Akdeniz başka güçlere bırakılmayacak kadar büyük bir öneme sahiptir.

Avrupa Birliği tüm bu gerekçelerle son yirmi yılda geliştirdiği OGSP ekseninde, bu coğrafyada yaşanan insan kaçakçılığı ve korsanlık için harekete geçmiştir. Bu harekete geçmenin altında bölgenin sahip olduğu enerji potansiyeli ve stratejik önemi itici güç olmuştur. Arap Baharı sonrası hız kazanan göç dalgasına engel olabilmek ve buna insani bir boyut kazandırabilmek amacıyla adımlar atılmıştır.

Daha kapsamlı bir harekâta duyulan ihtiyaç ile Birlik korsanlıkla mücadelede Ataalanta Harekatı'nda elde edilen başarının aldığı toplumsal destek ve güven ile AB Dışışleri Konseyi'nin 18 Mayıs 2015 tarihinde yaptığı toplantısında, Akdeniz'deki insan kaçakçılığının önlenmesi amacı ile bir AB Akdeniz Deniz Barış Gücü (*EUNAVFOR MED-Operation Sofia*) başlatılması kararı almıştır. Toplantıya başkanlık eden AB Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Akdeniz'deki göçmen krizini çözmek ve insan kaçakçılığıyla mücadele etmek amacıyla oluşturulan kapsamlı yaklaşımın bir parçası olarak Akdeniz'de bir askeri deniz gücü operasyonu oluşturulmasının gerekliliğini vurgulanmıştır. Mogherini ayrıca, AB'nin bu çerçevede Afrikalı ve Arap ortaklarıyla birlikte çalışarak, düzensiz göçün temel sebepleri olan kriz ve çatışmaları ele almaya çalışacağını belirtmiştir⁴⁸.

Yüksek temsilci tarafından sınırları çizilen OGSP kapsamındaki EUNAVFORMED harekâtı ile Birlik dış politikasında göç konusunda önlemler almaya

⁴⁷ Tüm sorunlara rağmen GKRY'nin birliğe üye olarak dahil edilmesi de bu kapsamda ele alınması gereken diğer bir konudur. GKRY üyeliği ile bölge de bulunan Tamar, Liviathan ve son olarak Afrodit doğal gaz yataklarında AB'de söz sahibi duruma gelmiştir. Bölge deki potansiyel o kadar fazladır ki, çıkarılan kısmı ile Merkezi Haber Alma Teşkilatı'nın verilerine göre dünya'da en çok doğalgaz rezervi bulunan ülkeler sıralamasında İsrail 46 ve Kıbrıs 48. sırada yer almaktadır. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2253rank.html>,

⁴⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı, (http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=6649&id=6653)

yönelmiştir. Birlik politikalarında denizlerde artan düzensiz göç ile mücadelede ortak çözüm üretmede yaşanan zorluklar, terör tehdidine yönelik korkunun artması, ırkçı ve zenofobik tavırlardaki artış önlem alınma sürecini hızlandırmıştır (Riddervold and Bosilca, 2017: 1).

Tüm bunlar çerçevesinde Birlik düzensiz göçün önlenmesi kapsamlı yaklaşımıyla EUNAVFOR MED Sophia operasyonunu 22. Haziran 2015 tarihinde başlatılmıştır. Operasyon Güney ve Orta Akdeniz’de insan kaçakçılığı ve ticareti sisteminin bozulması amacıyla tespit, yakalama, araçların imhası, suçluların yakalanması ve benzer önlemleri içermektedir.⁴⁹ Akdeniz’de insan kaçakçılığıyla mücadele için oluşturulmuş bir misyon olan EUNAVFOR MED özellikle Afrika’dan Avrupa’ya göçü önlemek için başlatılmıştır. EUNAVFOR MED’in asıl faaliyet alanının insan kaçakçılığının en sık görüldüğü Güney ve Orta Akdeniz olması ve bu faaliyet sırasında insan kaçakçılığının kaynağında olan ülke yetkilileriyle koordinasyon içerisinde olunması öngörülmüştür.

Bu harekâtın İtalya’nın tek başına yürüttüğü girişimden farkı, Akdeniz’de yasadışı göçe karışan teknelere müdahale etmenin yanı sıra, Libya’nın karasularındaki kaçak/mülteci teknelerine ve onları destekleyen deniz dışı gruplara da müdahale etme amacı taşımasıdır. EUNAVFOR MED’in kuruluş taslağında dört aşamalı bir misyon yer almaktadır.

- İlk aşama gücün bölgeye konuşlandırılması, kaçakçı şebekelerinin faaliyet ve yöntemlerinin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu aşama tamamlanmıştır.

- 07 Ekim 2015 tarihinde ikinci aşamaya geçilmiştir. 09 Ekim 2015 tarihinde 2240 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararı ile de söz konusu geçiş onaylanmıştır.⁵⁰ İkinci aşama uluslararası hukuk çerçevesinde, açık sularda insan kaçakçılığı yaptığı düşünülen şüpheli gemilere çıkma, arama, el koyma ve geri

⁴⁹ <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/>

⁵⁰ UN Press Releases: <http://www.un.org/press/en/2015/sc12072.doc.htm>

çevirmeden oluşmaktadır. Bu aşamada harekâtın BMGK kararı ve ilgili kıyı devletinin rızası ile iç sulara kadar genişletilebileceği belirtilmiştir. 20 Haziran 2016 tarihinde bu aşama 27 Temmuz 2017 tarihine kadar uzatılmış ve Libya sahil güvenlik güçleri ve donanmasının eğitimi ile Libya açık denizlerinde BM silah ambargosu görevinin yürütülmesine yardımcı olunması görevleri eklenmiştir. Bu görevlerin devamı kararıyla 25 Temmuz 2017 tarihinde bu aşama 31 Aralık 2018 tarihine kadar uzatılmıştır.⁵¹

- Üçüncü aşamada, yine BMGK kararı ve ilgili kıyı devletinin rızasının gerekliliği vurgulanarak, kıyı devletlerinin topraklarında insan kaçakçılığı ve ticareti yaptığından şüphelenilen gemi vb. araçlara karşı operasyon önlemlerinin alınabileceği belirtilmiştir.

- Son aşama ise güçlerin geri çekilmesi ve operasyonun tamamlanmasından oluşmaktadır.⁵²

Misyonun ilk etabında 21 ülkenin katılımı ile ortamın değerlendirilmesi ve denizde tehlikede olan sığınmacıların kurtarılması yer almış ve 3000 civarı göçmen kurtarılmıştır. Bu aşamada sadece kurtarma yapılmış, kaçakçılara müdahalede bulunulmamıştır. 07 Ekim 2015 tarihinde geçilen ikinci safhada bu duruma yol açan insan kaçakçılarıyla etkin mücadele ön plana çıkmıştır. Söz konusu mücadele geniş bir yelpazede ele alınmış, BMGK kararı ve ilgili devletin rızası vurgulansa da iç sulara müdahaleye kadar dayandırılmıştır. Sonrasında alınan karar ile Libya güçlerinin eğitimi ile sorunun kökenine inilmesi amaçlansa da AB tarafından aslında normatif gücü ile yürüttüğü harekâta insan hakları gerekçesi ile ülkeye müdahale etmekte ve bir nevi üçüncü aşamada ön görülen kıyıdaş ülke topraklarına müdahale meşru çerçeve içerisinde gerçekleştirilmektedir.

⁵¹ EUFORMED Council Decision https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_council_decision_1385_17_op_sophia_extension_until_31_12_2018.pdf

⁵² EUNAVFOR MED: (https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_eunavfor_med_en_0.pdf)

Birliğin denizlerde yürüttüğü en kapsamlı askeri harekatlardan biri olan EUNAVFOR MED ile Birlik aslında Del Sarto tarafından ortaya konulduğu üzere sınırları belirsiz, karma ve sürekli genişleyen bir imparatorluk olduğu savını doğrulamıştır. Bu imparatorluğun denizdeki uzantısı olarak görülebilecek harekât ile Birlik özellikle göç konusunda yine Del Sarto tarafından ortaya konulduğu üzere imparatorluk tarafından izlenen bir yöntem olarak kendi çıkarları doğrultusunda kural ve uygulamalarını tek taraflı komşu ülkelere ihraç etme, bu yöntem ile de normatif kimliğini oluşturma sürecine devam etmiştir (Del Sarto, 2016: 216). AB, geçmişten gelen bağları ve sahip olduğu enerji potansiyeli sebebiyle AKP çerçevesinde varlık gösterdiği bölgede kendi normatif kimliğini inşa etmeye çalışmıştır. Bölgede bu inşa sürecinin temelinde göçü engellemek amacıyla düzenleyici önlemler, etkin ekonomik yönetim ve sınır kontrolü yer almıştır (Del Sarto, 2016: 220). Arap Baharı sonrasında artan göç sorunu karşısında insan hakları Birliğin güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen müdahalelerde kullanılmıştır. Süreçte yine imparatorluk geleneğinden vazgeçilmeden sınırlar dışında göç ile mücadele ve tek taraflı kural ve uygulamaları kriz sürecindeki ülkelere ihraç etme politikaları uygulanmıştır. Normatif güç kapsamında yürütülen harekât ile de çıkarlar doğrultusunda göçün kaynağı ülkelere askeri müdahaleyi de içerebilecek esneklik kazanılmış ve enerji koridorunda uluslararası aktör olarak yer alınmıştır.

AB çıkarları doğrultusunda yürütülen misyonun göç dalgasının azalmasında ne denli etkisi olduğu tartışmalı bir konudur. Operasyon öncesi dönemde yaşanan facialar nispeten azalsa bile sığınmacılar başka ülkeler üzerinden göçe ve bu yolda hayatını kaybetmeye devam etmektedir. Bu durumu rakamlarda açık şekilde ortaya koymakta, EUNAVFOR MED harekatı öncesinde 3538 olan kaybolan ya da ölen göçmen sayısı harekat başladıktan sonra 2015 yılında 3771, 2016 yılında 5, 096 ve 2017 yılında ise

3139⁵³olarak kaydedilmiştir. Harekât uluslararası kamuoyunda meşruiyetini sağlayan insan hakları temelinde başarıyı sağlayamamış ancak üye ülkelerin iç siyasetinde göç kaynaklı kaygıları giderme ve bölgede etkin bir aktör olma başarısını Birliğe sağlamıştır.

⁵³ UNCHR Data <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>

SONUÇ

Uzun yıllar süren savaşlardan sonra ülkelerin bir araya gelerek bir birlik kurma fikrinin ahlaki temelini oluşturan insan hakları, Birliğin ekonomik bütünleşme temelli politikaları içerisinde kendisine 1990'lı yılların başına kadar bir yer bulamamıştır (Özcan, 2012: 13). İki kutuplu dünya dengesinde bu araçları kullanamayan AB, bu dönemde tüm savunmasını ve uluslararası ilişkilerini ABD ve NATO korumasına bırakmıştır. Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu yapı içerisinde AB uluslararası sistemde kendisine ait bir savunma ve güvenlik politikası ile yer almaya çalışmıştır (Posen, 2010: 154-155). ABD'nin süper gücü karşısında oluşan ortamda, uluslararası ilişkilerde etkin bir aktör olabilmek için AB tarafından da savunma alanında politikalar oluşturulması gerekmiştir.

AB bu gereklilik doğrultusunda ekonomik bütünleşme temelli politikalardan siyasi bir birliğe ve ortak hareket etme kabiliyetine sahip olmak amacıyla daha kapsayıcı politikalar oluşturmaya yönelmiştir. Birliğin Balkanlarda başta Kosova ve Bosna Hersek olmak üzere yaşanan krizlerde müdahalede bulunamayarak başarısız olması ve ABD ve NATO'nun bölgede etkinliğinin artmasından duyulan rahatsızlık politika oluşturma sürecini hızlandırmıştır. Uluslararası ilişkilerde Kantçı etik içerisinde kendini konumlandıran AB, ABD ve NATO karşısında OGSP kapsamında Manners tarafından savunulduğu üzere sahip olduğu değerleriyle sivil ve yumuşak güç unsurlarını da barındıran normatif güç olarak yer almıştır (Manners, 2002:239).

Savunma politikaları 1992 Maastricht Anlaşmasıyla oluşturulmaya başlanmıştır. Normatif güç olarak olarak AB için Köln ve İngiltere-Fransa (St. Malo) Zirvelerinde Petersberg Görevlerinin AGSP'ye devredilmesi süreci yeni bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası 2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Stratejisiyle birlikte

gündeme gelen İnsani Güvenlik Yaklaşımı⁵⁴ raporu üyelerin çıkar ve amaçları ahlaki, yasal ve ulvi tanımlamalar içerisinde OGSP kapsamındaki harekât ve misyonların meşru zeminini oluşturmuştur. Birlik bu meşruiyet temelinde normatif gücü ile bölgesel politikalarında insan hakları temelinde müdahalelerde bulunmuştur. 2007 Lizbon Zirvesi ile gittikçe karmaşıklaşan güvenlik ortamında insan hakları bir üst boyuta taşınmıştır. Antlaşmanın 2. maddesi ile insan hakları birliğin üzerine kurulu olduğu değer olarak vurgulanmış ve Temel Haklar Şartı da bağlayıcılık kazanmıştır. Bu şekilde normatif güç olarak olarak AB'nin uluslararası meşruiyeti güçlendirilmiştir. 2016 yılında yayınlanan yeni güvenlik strateji belgesiyle de özellikle artan göç krizi nedeniyle AB vatandaşlarının güvenliği de göz önünde bulundurularak zayıf devletler ile mücadelede aktif bir politika izlenmesi gerekliliği vurgulanarak normatif güç Avrupa'dan daha reel politik bir yaklaşıma kayılmıştır.⁵⁵

Dış politikada antlaşma, rapor ve stratejiler ile sınırları çizilen insan hakları temelinde normatif güç yaklaşımı, kriz yönetiminin araçlarıyla (önleyici diplomasi, barış yapma, barışı koruma, barış ortamını kurma) OGSP kapsamında müdahalenin Kopenhag Kriterleri ve Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında ise ilişkilerde koşulluluğun merkezinde yer almaktadır. Dış ilişkilerde merkeze alınan insan hakları temelindeki normatif güç yaklaşımı Birlik içerisinde halen ortak bir politika haline getirilememiştir. Birlik içerisinde insan haklarıyla ilgili uyum ve kurumsal yapı oluşturulamamış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AB Adalet Divanı ve Temel Haklar Şartı'nın sınırları halen üye devletler açısından netleştirilememiştir (Williams, 2004: 1-15).

⁵⁴ Profesör Marry Kaldor'un başkanlığındaki çalışma grubu tarafından çerçevesi çizilen Avrupa için İnsani Güvenlik Başlıklı rapor: (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/solana/040915CapBar.pdf)

⁵⁵ Haziran 2016 tarihinde ilan edilen, Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi: Paylaşılan Vizyon, Ortak Hareket: Güçlü Bir Avrupa strateji belgesi, https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf

AB tarafından insan hakları temelinde yapılması gereken müdahaleler üye ülkelerin farklı çıkarlar nedeniyle bazı durumlarda ortak bir karar alınmasını engellemiştir. 2011 yılında Libya Krizinde AB'nin ortak bir karar alamaması yapılan reformların etkili olmadığını, üye ülkelerin ulusal çıkarlarının halen birlik amaçlarının önünde geldiğini göstermiştir. Üye ülkeler, Irak Krizi'nde olduğu gibi Libya konusunda da farklı yaklaşımlar benimsemiş ve bu durum operasyonel karar alınmasını zorlaştırmıştır. Fransa ve İngiltere aktif dış politikaları, bölgeyle olan geçmiş ilişkileri nedeniyle ortak müdahale çağrısında bulunurken, Almanya yaklaşan seçim sürecinin de etkisiyle kamuoyu dinamiklerini göz önünde bulundurarak sürece dahil olmamıştır. AB'nin normatif gücü çerçevesinde savunduğu insan hakları ihlallerine müdahale, Libya'da gerekli tüm önlemlerin alınmasını öngören BM kararına rağmen sivillerin korunmasına yönelik üye ülke çıkarlarındaki farklılık nedeniyle uygulanamamıştır (Louati, 2011).

AB açısından normatif güç çerçevesinde müdahale gerekçesini oluşturan insan hakları ihlalleri,, politik ve ekonomik olarak güçlü olan AB üye devletlerinin çıkarları doğrultusunda zayıf devletlere insan hakları korunması gerekçesiyle müdahalede bulunma imkânı sağlamaktadır (Balducci 2008, Sjursen 2006, Hyde-Price 2006). Bu müdahalenin en açık örneği,, üyelik hedefi de konularak etki altında tutulmaya çalışılan ve Birlik normları ile dönüşümü sağlanan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Bölge ülkelerinden Bosna Hersek, OGSP ve sunulan üyelik perspektifiyle daha yoğun müdahaleye uğramış ve ülkenin yeniden inşası sürecinde Birlik aktif olarak yer almıştır. Üyelik perspektifi sunulamayan Akdeniz ve Afrika bölgelerinde de Avrupa Komşuluk Politikası uygulanmıştır. Bu politika bölgelerde genişlemenin alternatifi olarak kurgulanmış ve sağlanan yardımlarda katı şekilde koşulluluğun uygulanmasına aracı olmuştur (Kelley, 2006: 30).

Diğer taraftan Birliğin gelişmekte olan ölkelere yönelik insan hakları politikalarının sadece belli bazı ölkeleri hedeflemesi, insan hakları konularında neyin ihlal neyin ihlal olmadığının politik ilişkilerle belirlenmesi gibi konular da, normatif gerekçeler ile yapılan müdahalelerin ardındaki pragmatist yaklaşımı göstermektedir (Sjursen, 2005: 6). Çıkarlar çerçevesinde yürütölen dış politika örnekleri arttıkça Manners tarafından savunulan, AB'nin ortak değer ve sembollerini paylaşarak ve diğer ölkeleri bu yönde teşvik ederek uluslararası ilişkilerde sürdürülebilir barış inşa sürecine katkıda bulunabileceği söylemi geçerliliğini yitirmektedir (Manners, 2002: 236).

Birliğin uluslararası ilişkilerde meşruiyetini sağlayan normatif güç ve insan hakları yaklaşımlarının sorgulanması son yıllarda yaşanan göç sorunuyla artmıştır. Birliğin artan düzensiz göç ile mücadelesinde ortak çözüm üretmede yaşadığı zorluk, terör tehdidine yönelik korkunun artması, üye ölkelerde ırkçı ve zenofobik tavırlardaki artış Birlik politikalarında dış sınır güvenliğe odaklanılmasına ve bu alanda güçlendirilmelere neden olmuştur. Bu gerekliliklerle göç sırasındaki can kayıplarını önlemek ve sorunu kaynağında çözmek amacıyla EUNAVFOR MED harekâtı başlatılmıştır. Ancak uluslararası kamuoyunun meşruiyetini sağlamak amacıyla normatif güç kapsamında insan haklarını müdahale aracı olarak kullanan harekâtla yukarıda sayılan gereklilikler önlenmeye çalışılmakta ve öncelik normatif değerlerden daha çok deniz kaynaklı göçü önlemeye verilmektedir (Riddervold and Bosilca,2017: 1).

Göç sorunu, ekonomik kriz, kurucu politikalara inancın yitirilmesi, İngiltere'nin ayrılma kararı ve artan milliyetçilik ile üye ölkelerde popölist partilerin yönetime gelmesi gibi gelişmeler nedeniyle insan haklarının Avrupa'daki yeri gerilemiş, bu da uygulamada yürütölen çıkar odaklı yanlış politikalar ile birlikte dünyada Birliğin normatif gücünün sorgulanmasına neden olmuştur. Normatif bir güç olmanın aksine, AB'nin politik ortaklık, ekonomik güç, üye olarak alma ya da üyelikten çıkarma, kriz bölgelerine müdahale temelinde baskı ve çıkarlarını yönetmesi Del Sarto tarafından da

savunulduğu üzere normlarını aktaran kolektif bir imparatorluk olduğu savını destekler niteliktedir (Del Sarto, 2016: 216).

AB'nin uluslararası kamuoyundaki insan hakları temelinde hareket eden normatif güç konumunu geri kazanabilmesi için bir an önce göç sorununda yapısal çözümler üretmesi gerekmektedir. Üye ülkelerin normatif güç ortak hareket etmesinin sağlanması, taraf oldukları sözleşmeler çerçevesindeki gereklilikleri yerine getirmeleri ve göç sorununu denizde ya da kaynak ülkede engellemekten daha kapsamlı yapısal politikalarla ele alınması Birliğin insan hakları temelinde 1990'lı yıllardan beri yürüttüğü uluslararası aktör konumunun devamı açısından gereklidir.

Sonuç olarak Avrupa Birliği savunduğu normatif değerleriyle Avrupa vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması, barış ve istikrarın bölgede ve dünyada korunması amaçlarıyla yaptığı müdahaleleri meşrulaştırırken, bazı durumlarda insan haklarını kendi taşıdığı değerden öte reel politiğin bir parçası olarak kullanmaktadır. 1990'lı yıllardan sonra OGSP kapsamında yürütülen çatışma önleme ve barış inşası süreçleriyle ülkelerin yeniden yapılanma süreçlerinde insan hakları gerekçesiyle yer almakta ve üye ülke çıkarları doğrultusunda süreçlere müdahale edilmektedir. Ayrıca Avrupa Komşuluk Politikası ve Kopenhag Kriterleriyle de insan hakları koşul olarak sunulmakta ve ülke politikalarına müdahalelerde bulunmaktadır. AB Manners tarafından ifade edildiği üzere alışılmışın dışında bir aktör olmasına rağmen Birlik, kendisini meydana getiren güçlü üye devletlerden bağımsız norm ve değerleri ile hareket edebilen, uluslararası sistemde normları değiştirme, pozitif eklemelerde bulunma ve yayma gücüne sahip bir aktör olarak davranmamaktadır.

KAYNAKÇA

ATA, K. F., *Avrupa Birliği ve İnsan Hakları*, Siyasal Kitabevi, 2003.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişı Hakkında Antlaşma, 2011, T.C.

Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, Erişim Tarihi, 22.09.2016.

Avrupa Birliği'nin Dış ve Güvenlik Politikası için Küresel Güvenlik Stratejisi: Paylaşılan Vizyon, Ortak Hareket: Güçlü Bir Avrupa strateji belgesi, https://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, Erişim Tarihi, 30.11.2016.

Avrupa için İnsani Güvenlik Raporu, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/solana/040915CapBar.pdf, Erişim Tarihi, 04.04.2017.

Avrupa Komisyonu Basın Açıklaması, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4956_en.htm, Erişim Tarihi, 09.03.2018.

AYBAY, R., *İnsan Hakları Seçilmiş Makaleler*, Pencere Yayınları, 2010.

BALDUCCI, G., 2008, *The Study of the EU Promotion of Human Rights: The importance of İnternational and İnternal Factors*, GARNET Working Paper, No: 61/08Barcelona declaration adopted at the Euro-Mediterranean Conference - 27-28.11.1995, https://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/barcelona_declaration.pdf, Erişim Tarihi, 11.04.2016.

BANTHİA, A., 2007, "Success or Failure? An Evaluation of Fifty Years (1957-2007) of European Union Development Policy in Africa, Caribbean, and the Pacific", *Political Perspective*, EPRI 2007, ISSUE 2 (1), <http://www.Political>

- perspectives.org.uk/wp-content/uploads/2010/08/EPRU-2007-S1-01.pdf, Erişim Tarihi, 28.02.2017.
- Barcelona Bildirisi*, <https://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/barcelonadeclaration.pdf>, Erişim Tarihi, 10.10.2017.
- BİÇER, S., “Avrupa Birliği’nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci”, Der. Beril Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.400-401.
- BİNDİ, F., 2010, *European Union Foreign Policy: A Historical Overview*, Brookings Institution Press, Washington, https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2016/07/theforeignpolicyoftheeuropeanunion_chapter.pdf, Erişim Tarihi, 23.12.2016.
- BİNGÖL, O., “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2014, s.150-153 <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/guvenlikstrtrj/article/view/5000098855>, Erişim Tarihi, 19.04.2017.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Akdeniz Göçmen Verileri, <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>, Erişim Tarihi, 25.03.2018.
- BOSE, S., *Bosnia After Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*. Oxford University Press on Demand, 2002.
- BOZTAŞ, A., “Avrupa-ABD-Rusya ve Çin Kıskancında 21. Yüzyıl Afrika Sömürgeciliği”, *21. Yüzyıl Sosyal Bilimler*, 2014, S.6, s.153-170.
- CIA World FactBook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2253rank.html>, Erişim Tarihi, 04.02.2017.

- Cologne European Council 3-4 June 1999 Conclusions of the Presidency,
http://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm, Erişim Tarihi, 08.04.2016.
- COŞKUN, B. B, “Avrupa Birliği’nin Ortak G ve Mltesi Politikaları ve İnsani Güvenlik İkilemi”, Der. Din, Cengiz, *Avrupa ve Avrupa Birliği*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s. 289-306.
- ÇAYHAN, B. E., “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye” *Akdeniz İİBF Dergisi*, 2002, S.3, s. 42-55.
- ÇELİK, ., “Askeri Müdahaleler ve Avrupa Birliği-Birleşmiş Milletler İliőikleri”, *Avrupa alıőmaları Dergisi*, 2013, Cilt:12, No:2, s.27-60.
- ÇİM, E. ve COŞKUN, B., B., “Avrupa Birliği Ortak G ve Mltesi Politikaları ve İnsani Güvenlik İkilemi”, Der. Din, Cengiz, *Avrupa ve Avrupa Birliği*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s. 289-307.
- DAĞ, A. E, *Uluslararası İliőikiler ve Diplomasi Sözlüğü*, 3.Baskı, Ağaç Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2016.
- DAĞI, İ. D., Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İliőikilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınevi, 2001, s.185-227.
- DEL SARTO, R.A. Normative Empire Europe: The European Union, İts Borderlands, And The ‘Arab Spring’. *JCMS: Journal Of Common Market Studies*, 2016, Cilt 54, S.2, s.215-232.
- DEMİRTAŞ BAGDONAS, ., “Avrupa Birliği’nin Normatif Gücü ve Sınırları: Batı Balkanlar, Gney Akdeniz ve Doğu Ortaklığı rnekleri”, Der. Din, Cengiz, *Avrupa ve Avrupa Birliği*, Savaş Yayınevi, Ankara, 2015, s. 307-330.

- DEUDNEY, D., “The case against linking enviromental degradation and national security” nakleden Huymans J., “Security Framing: The Question of the Meaning of Security”, *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, London and New York, Routledge, 2006.
- DIEZ, T., “Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering ‘Normative Power Europe’”, *Millenium: Journal of International Studies*, 2005, Cilt 33, s. 613-636.
- DIEZ, T., “Normative power as hegemony”, *Cooperation and conflict*, 2013, Cilt 48, No:2, s. 94-210.
- Doğu Akdeniz ile Demokrasi ve Refahın Paylaşımı için Bir Ortaklık Bildirisi, http://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/com_2011_200_en.pdf, Erişim Tarihi, 02.11.2017.
- DOIDGE M. And HOLLAND M., “A Chronology of European Union Development Policy: Theory and Change”, *Korea Review of International Studies*, 2015, s. 59-80, <http://gsis.korea.ac.kr/wp-content/uploads/2015/06/17-1-05-Mathew-Doidge-and-Martin-Holland.pdf>, Erişim Tarihi, 25.02.2017.
- DUCHÊNE, F., *The European Community And The Uncertainties Of İnterdependence*, In *A Nation Writ Large?* Palgrave Macmillan, London, s.1-21, 1973.
- EFE, H., AB’nin “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” Oluşturma Çabaları, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2007, Cilt:3, Sayı:2, s.1-31.
- EFE, H., AB’nin Gelişen “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası” ve Türkiye, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2007, Cilt:9, Sayı.3, s.127-145.

ELMAS, YILMAZ, F., AB Dış Göçmen Politikasındaki Kayıp Parça: Göçmen Odaklı Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı, ATAUM, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2017, No: 564, s: 401-425.

ERDEMİR, B., Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluluğu, *Amme İdaresi Dergisi*, 2012, Cilt 45. Sayı:4, Aralık, s.95-112.

EU Strategy for Africa, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:r12540> Erişim Tarihi, 08.09.2018.

EUFOR ALTHEA, <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>, Erişim Tarihi, 02.02.2018.

EUPM, https://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/eupm-bih/mission-description/index_en.htm, Erişim Tarihi, 02.02.2018.

European Commission And European External Action Service Report of the Public Consultation: 'What Funding for EU external action after 2013?', http://ec.europa.eu/europeaid/documents/consultations/5240_eu_external_action_after_2013_funding_en.pdf, Erişim Tarihi, 03.03.2018.

European Council 19-20 December 2013 Conclusions, <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-217-2013-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi, 15.04.2016.

European Council Conclusion April 2015 on EUNAVFOR MED: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/>, Erişim Tarihi, 02.02.2018.

European Council in Copenhagen, 21-22 June 2013, http://www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/default_en.htm?textMode=on, Erişim Tarihi, 23.12.2016.

European Council Presidency Conclusion 1991, http://www.consilium.europa.eu/media/20528/1991_june_-_luxembourg__eng_.pdf, Ek 5’de yer alan İnsan Hakları ile İlgili Deklarasyon, Erişim Tarihi, 04.03.2017.

European Council Press Releases, 23 April 2015, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/23/special-euco-statement/>, Erişim Tarihi, 23.12.2017.

European Court of Human Rights, Sejdić ve Finci Kararı, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22003-2304130-2462019%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22003-2304130-2462019%22]}), Erişim Tarihi, 22.02.2018.

European Security Strategy, 2003, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, Erişim Tarihi, 03.12.2016.

European Union External Action- European Neighbourhood, https://eeas.europa.eu/topics/european-neighbourhood-policy-enp/330/european-neighbourhood-policy-enp_en, Erişim Tarihi, 23.12.2016.

European Union External Action- European Union Naval Force- Mediterranean Operation Sophia, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/factsheet_eunavfor_med_en_0.pdf, Erişim Tarihi, 18.11.2016.

Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Energy_production_and_imports, Erişim Tarihi, 08.01.2017.

FARIA, F., 2004, Crisis management in sub-Saharan Africa. The Role of the European Union, Paris: The European Union Institute for Security Studies <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ51.pdf>, Erişim Tarihi, 13.02.2017.

Fiera Summit Conclusion, http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, Erişim Tarihi, 03.10.2016.

FOUWELS, M., “The European Union’s Common Foreign and Security Policy and Human Rights”, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 1997, Vol.15, Number 3, s. 291-324.

GALTUNG, Johan., 1973, *The European Community: A Superpower in the Making*. London: Allen and Unwin http://www.reconproject.eu/main.php/RECON_wp_1123.pdf?fileitem=50512034, Erişim Tarihi, 26.11.2016.

Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım, https://ec.europa.eu/antitrafficking/sites/antitrafficking/files/communication_from_the_commission_1.pdf, Erişim Tarihi, 02.03.2018.

HANSEN, S., and MARSH, N., Normative power and organized hypocrisy: European Union member states’ arms export to Libya, *European Security*, 2015, s. 264-286.

Human Right Watch Raporu, <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/european-union>, Erişim Tarihi, 06.03.2018.

HYDE-PRICE, A., “Normative’ power Europe:a realist critique”, *Journal of European Public Policy*, 13:2, March 2006, s.217-234.

İktisadi Kalkınma Vakfı E-Bülten, 18-24 Mayıs 2015, http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=6649&id=6653, Erişim Tarihi, 12.12.2016.

Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions, <http://www.mfa.gov.md/img/docs/comunicarea-eu-vecinatate.pdf>, Erişim Tarihi, 25.11.2017.

Joint Africa EU Strategy Action Plan 2011-2013 Introductory Part, http://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/03-jeas_action_plan_en.pdf, Erişim Tarihi, 15.10.2016.

- JUNCOS, E., A., “The EU’s post-Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (re)Integrating the Balkans and/or (re)Inventing the EU?”, *Southeast European Politics*, 2005, Vol. VI, No. 2, s: 88-108.
- JUNCOS, E., A., “Power Discourses and Power Practices: The EU’s Role as a Normative Power in Bosnia, Edited by Whitman, G., R., Normative Power Europe Empirical and Theoretical Perspectives, *Palgrave Studies in European Union Politics*, 2011, s.25.
- KAGAN, R., *Of Paradise and Power America and Europe in the New World Order*, New York, 2003, s.3-4.
- KARABEL, S., 2016, BİLGESAM Analiz/ Avrupa, No: 1308, 31 Mart 2016, BİLGESAM Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-449-20160731541340.pdf>, Erişim Tarihi, 25.01.2017
- KEIL S., ARKAN Z., *The EU and Member State Building European Foreign Policy in Western Balkans*, Landon and Newyork, Routledge, 2015.
- KELLEY, J., ‘New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms Through the New European Neighbourhood Policy’, *Journal of Common Market Studies*, 44 (1), 2006, s.29-55.
- KEUKELEİRE, S., “European Security and Defense Policy: From Taboo to a Spearhead of EU Foreign Policy?, ” *The Foreign Poicy of The European Union*, Ed. Bibdi Federica, Brookings İnstitution Press, Washington, 2010, s. 51-72 http://hist.asu.ru/aes/FPEU_0815701403.pdf, Erişim Tarihi, 02.06.2016.
- KOCAMAN, M.E., Avrupa Birliği Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nın Gelişimi ve Türkiye’nin Rolü, *SOBİAD* Mart 2016, s. 250-262.

- KROHN, F., 2008, *What kind of Power? The EU as an International Actor*, [http://www.atlanticcommunity.org/app/webroot/files/articlepdf/Fabian%20Kroh n.pdf](http://www.atlanticcommunity.org/app/webroot/files/articlepdf/Fabian%20Kroh%20n.pdf), Erişim Tarihi, 30.05.2016.
- KURTBAĞ, Ö., Avrupa- Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2003, Cilt:3, No:1, s.73-92.
- LİSBETH A., Ethical Power Europe, *International Affair*, 2008, Vol:84, No.1.
- LOUATİ, C., 2011, “Military intervention in Libya: where is ESDP?”, *Nouvelle Europe*, Haber Tarihi: 20.04.2011, <http://www.nouvelle-europe.eu/node/1098>, Erişim Tarihi, 02.02.2018.
- MANNERS, I., “Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads”, *JCMS*, 2002, Vol: 40, No: 2, s.235-258.
- MAULL, H., Germany and Japan: The New Civilian Power, *Foreign Affairs*, 1990, Vol. 69, No. 5, s.91-106.
- MAULL, H., Europe and New Balance of Global Order, *International Affairs*, 2005, Vol:81, No:4.
- MERCAN, S., 2012, “Avrupa Birliği Suriye’de Ne Kaybediyor?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Merkezi, <http://www.21yyte.org/arastirma/avrupa-birligi-arastirmalari-merkezi/2012/09/05/6728/avrupa-birligi-suriyede-ne-kaybediyor>, Erişim Tarihi, 08.01.2017.
- MERCAN, S., BİLGİN ROMYA K., GÖKMENOĞLU E., “Avrupa Birliği ve Afrika İlişkileri: Yeni Bir Döneme Doğru”, *Avrupa ve Avrupa Birliği*, ed. Dinç, Cengiz, Savaş Yayınevi, 2015, s.383-406.

- MERLINGEN, M. and OSTRAUSKAITE, R., *European Union Peacebuilding And Policing: Governance And The European Security And Defence Policy*, Routledge, 2006.
- MIX, D. E., The European Union: Foreign and Security Policy, *Congressional Research Service*, 2011, Vol. 25, s.1-29.
- MIX, D., The European Union: Foreign and Security Policy, *Congressional Research Service*,
- MLADENOV M. and STAHL B., Signaling right and TURNING LEFT The response to EU conditionality in Serbia, Edited By: Keil S., Arkan Z., The EU and Member State Building European Foreign Policy in Western Balkans, London and New York, Routledge, 2015, s.122- 135.
- MORGENTHAU, H., J., Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi, C. I., Çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, *Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları*, Ankara, 1970, s.10.
- MUHERİNA, M., “Analysing the effectiveness of EUFOR Althea operation in Bosnia and Herzegovina, Centre for European Perspective Nina Pejič, University of Ljubljana, 2016.
- NOUTCHEVA, G., 2009, “Fake, Partial and Imposed Compliance: The Limits of the EU’s Normative Power in the Western Balkans, *Journal of European Public Policy*, s.1065-1084.
- NYE, S. J., Soft Power, *Public Affairs*, New York, 2004.
- NYE, S. J., Soft Power and American Foreign Policy, *Political Science Quarterly*, 2004, Vol. 119, No. 2, s. 255-270.

- OLSEN, Gorm. R., “The Euopean Union:A Ad Hoc Policy with a Low Priority”, 2002, s.131-146), In p.j. Schraeder (Ed.), *Exporting Democracy:Rhetoric vs. Reality*, Boulde, Colorado, USA:Lynne Reinner Publishers, Inc.
- ÖZCAN, M., Avrupa Birliğinde İnsan Hakları, *Hayat Yayınları*, 2012.
- ÖZÇELİK, S., “Avrupa Birliği’nin Barış ve Çatışma Çözüm Politikaları”, Der. Dinç Cengiz, *Avrupa ve Avrupa Birliği, Savaş Yayınevi*, Ankara, 2015, s.215-243.
- ÖZDAL, B. ve GENÇ, M., Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Türkiye- AB İlişkilerine Etkileri, *Aktüel Yayınları*, 1. baskı, 2005, s.83-84.
- ÖZDAL, B., Lizbon Reform Andlaşması’nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 2008, Sayı:7, s.125-161.
- ÖZDAL, B., 2009, Lizbon (Reform) Andlaşması’nın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’na İlişkin Düzenlemeleri ve Türkiye <http://www.ikv.org.tr/images/upload/file/barisozdal-teblig.pdf>, Erişim Tarihi, 11.03.2016.
- Özdemir, H., Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri. *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi*, 2012.
- PEKEL, S., *Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Konusunda Yapılan Düzenlemelerin Lizbon Anlaşması Sonrası Uygulama Alanları*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, 2013.
- PERRY, V., *Not-so-great expectations: the EU and the constitutional politics of Bosnia and Herzegovina*, Edited By: Keil S., Arkan Z., The EU and Member State Building European Foreign Policy in Western Balkans, London and New York, Routledge, 2015, s: 163-189.

- POLLACK, M. A. “*Living in a Material World: A Critique of ‘Normative Power Europe’*, ” 2012, s.199-204, (Ed.) ZIMMERMANN, H. ve DÜR A., in *Key Controversies in European Integration*, Palgrave Macmillan, New York.
- POSEN, B., R., *European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?*, *Security Studies*, 2010, C. 15, S.2, s.149-186.
- PUGH, M., And COOPER, N., *War Economies in a Regional Context: Challenges of Transformation* (Boulder: Lynne Rienner), 2004.
- REHN, O., 2008, *Speech at the European Studies Centre, St Antony's College, University of Oxford*, Europe's smart power in its region and the World, www.europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-08-222_en.pdf, Erişim Tarihi, 28.05.2016.
- RIDDERVOLD M., and BOSILCA L.R., 2017, Not so Humanitarian After All? Assessing EU Naval Mission Sophia, ARENA Working Paper 5.
- SCHIMMELFENNİNG, F. and SEDELMİES U., “Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe, *Journal of European Public Policy*, 2004, C.11 S.4, s.669-687.
- SJURSEN, H., 2005, “*The EU as a “Normative Power” How Can this Be?*”, <https://core.ac.uk/download/pdf/5076231.pdf>, Erişim Tarihi, 13.05.2016.
- SJURSEN, H., “*Questioning EU Enlargement: Europe in Search of Identity*, New York, Routledge, 2006.
- SMİTH, E. K., 2005, *London Schooll of Economics, Still ‘Civilian Power EU’*, <http://www.lse.ac.uk/international-relations/assets/documents/efpu/publications/EFPUworkingpaper2005-1.pdf>, Erişim Tarihi, 13.05.2016.

SOLANA J., 2007, Conterring Globalisation's Dark Side, Europe's World Autum, *Policy Dossier*, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/articles/96791.pdf, Erişim Tarihi, 22.03.2018.

STAVRIDİS, S., "Militarising the EU: The Concepst of Civilian Power Europe Revisited." *The International Spectator*, 2001, Cilt 36, No: 4, s. 43-50.

şAHİN, M., Avrupa Birliğinin Self-Determinasyon Politikası, *Nobel Yayın Dağıtım*,. Ankara, 2000, s.57-64.

şÖHRET, M., Avrupa Birliği'nin Güvenlik Yapılanmasının Tarihsel Gelişim Süreci ve Mevcut Durumu, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, Cilt:6, Sayı:2, s.59-100.

TEPECİKLİOğLU, E. E., "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 2012, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s.59-90.

The Cotonau Agreement, http://www.europarl.europa.eu/intcoop/acp/03_01/pdf/mn3012634_en.pdf, Erişim Tarihi, 08.09.2017.

The Treaty of Maastricht, https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, Erişim Tarihi, 09.08.2016.

The Treaty of Rome, 25 March 1957, http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, Erişim Tarihi, 11.11.2016.

The Treaty of Rome, http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf, Erişim Tarihi, 22.03.2018.

Thessaloniki European Council 19 And 20 June 2003 Presidency Conclusions, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_114011.pdf, Erişim Tarihi, 22.03.2018.

- TOCCI, N., 2007, "Profiling Normative Foreign Policy: The European Union and its Global Partners", CEPS Working Document, No:279, <http://aei.pitt.edu/7580/1/Wd279.pdf>, Erişim Tarihi, 22.12.2012.
- TOCCI, N., "The European Union as a Normative Foreign Policy Actor", CEPS Working Document No.281/January 2008.
- TÖMMEL, I., "The New Neighbourhood Policy of the EU:An ppropriate Response to the Arap Spring?, Democracy and Security, January, 2013, s.19-39.
- TSAKALOYANNİS, P., "The EC: from civilian power to military integration, " in Juliet Lodge, *The European Community and the Challenge of the Future*, London, Pinter Publishers, 1989, s. 241-255.
- TURAN, A., Avrupa Birliği Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın, How Close is the European Union to Be A Security Actor?. *Bilge Strateji Dergisi*, 2010, Cilt:2, Sayı:3, s.29-58.
- UN Press Releases, <http://www.un.org/press/en/2015/sc12072.doc.htm>, Erişim Tarihi, 30.12.2017.
- ÜNLÜ, İ., *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Ortak Bir Avrupa Ordusu Oluşturma Yönlünde Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009.
- VİNOCUR, J., 2017, "Issue of Arab Spring Migrants to Cast Shadow on G-8 Talks", New York Times, <http://www.nytimes.com/2011/05/17/world/europe/17iht-politicus17.html>, Erişim Tarihi, 08.01.2017.
- WHİTMAN, G., R., Norms, Power and Europe: A New Agenda for Study of the EU and International Relations, Edited by Whitman, G., R, Normative Power Europe Empirical and Theoretical Perspectives, *Palgrave Studies in European Union Politics*, 2011, s.1-25.

- WILDE, H.J., Global Society, Vol.20, No.1, January, 2006, s.87-94.
- WILLIAMS, A., EU Human Rights Policies, A Study in Irony, *Oxford University Press*, 2004.
- YARDIMCI, A., Turkish Policy Quarterly, Volume 10, Number:2, *Rethinking The European Union's Economic Relations With The Mediterranean: A Historical Opportunity*, 2011, s.65-71.
- YILDIZ, U., B., Avrupa Birliğinin Dış İlişkileri, *Nobel Yayınları*, 2015.
- YILMAZ, S. ve UĞURLU, Y., Bölgesel Güç Olarak Avrupa Birliği ve Dış Politika, *Ankara Avrupa Çalışmaları Derneği*, 2013, Cilt:12, Sayı:2, s.81-104.
- YILMAZ, S., 2013, *Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası*, https://www.academia.edu/7647548/Avrupa_Ortak_G%C3%BCvenlik_ve_Savunma_Politikas%C4%B1, Erişim Tarihi, 18.03.2017.
- YOUNGS, R., 2004, *Normative Dynamics and Strategic Interest in the EU's External Identity*, *Journal of Common Market Studies*, Vo:42, No:2, s.415-435.
- YOUNGS, R., 2011, *The EU and the Arab spring: from munificence to geo-strategy*, *Fride A European Think Thank for Global Action*, Policy Brief, ISSN:1989-2667.
- ZHOU, B. 2006, *The EU as an International Actor*, http://www.personal.ceu.hu/students/06/Bin_Zhou/Current%20Research%20Project/The%20EU%20as%20an%20International%20Actor.pdf, Erişim Tarihi, 30.01.2017.
- ZHUSSIPBEK, G., Lizbon Antlaşması, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Tanımı ve Özellikleri, Güvenlik Aktörü Olarak AB'nin Nitelikleri, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2009, Cilt:8, Sayı:1, s.139-164.

ZHUSSIPBEK, G., Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel

Arka Planı, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2009, Cilt 5, Sayı: 19, s.71-88.

ÖZET

Kara, Halise Hande, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Çerçevesinde İnsan Haklarını Müdahale Aracı Olarak Kullanması Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Funda Keskin Ata, 117 s.

Bu tezde, AB'nin normatif gücü ile insan hakları temelinde özellikle kriz ve çatışma sonrası Orta ve Doğu Avrupa, Akdeniz ve Afrika'da bir aktör olarak yer alması eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmıştır.

Bu amaçla ilk olarak ortak güvenlik ve savunma fikrinin doğuşu ve gelişimi, Lizbon Anlaşması sürecindeki politika değişimleri ve yeni güvenlik ortamı başlıkları sunulmuştur. Tezin ikinci bölümünde ise OGSP bağlamında insan haklarının yeri AB'nin normatif değerleri ile sivil ve yumuşak güç politikaları bağlamında irdelenmiştir. Bu çerçevede sunulduktan sonra en kapsamlı teori olarak normatif güç yaklaşımı ele alınmıştır. Normatif güç kapsamında bölgesel politikalarda Kopenhag Kriterleri ve Avrupa Komşuluk Politikasında insan haklarının müdahale aracı olarak kullanılması değerlendirilerek, Bosna Hersek ve EUNAVFOR-MED örneklerinde incelenmiştir.

Sonuç olarak AB'nin savunduğu normatif değerleriyle OGSP kapsamında Avrupa vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması, barış ve istikrarın bölgede ve dünyada korunması amaçları ile yaptığı müdahaleleri meşrulaştırırken, insan haklarını da kendi taşıdığı değerden öte reel politığın bir parçası olarak kullandığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, Normatif güç, Müdahale, İnsan hakları.

ABSTRACT

Kara, Halise Hande, Exercise of Human Rights As an Instrument of Intervention in The Context of Common Security and Defense Policy by EU, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Funda Keskin Ata, 117 p.

In this thesis, the positioning of the EU as an international actor in the Central and Eastern Europe, Mediterranean and Africa especially after crises and conflicts, on the basis of normative values has been elaborated on critically.

In this respective, first, the emergence and development of Common Security and Defense Policy (CSDP) idea, the policy changes in the process of Lisbon Treaty and new security environment topics have been presented. In the second part of the thesis, the positioning of the human rights policies within the CSDP in the context of the normative values of the EU, as well as the soft and civil power policies have been analyzed. After presenting this framework, normative power theory has been analyzed as the most comprehensive theory. On the basis of normative power, the use of human rights in the regional politics within the context of Copenhagen criteria and European Neighborhood Policy as intervention tools have been evaluated and Bosnia Herzegovina and EUNAVFOR-MED operations have been investigated.

As conclusion, it has been tried to be presented that the EU uses human rights in the context of normative values and CSDP, as part of reel politics, rather than for its intrinsic value while it legitimizes its operations with the justifications of security of its citizens and establishment of peace and stability in the region and in the world.

Keywords: European Union, Common Security and Defense Policy, normative power, intervention, human rights